

1905.–1907. gada revolūcija un soda ekspedīcijas
Ikšķiles pagastā un tuvākajā apkārtnē

Vēsturisko notikumu gaitas rekonstrukcija

Uģis Villerušs

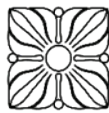
Par Ikšķili

2026

Satura rādītājs

Priekšvārds.....	3
I. Revolūcijas ieskaņas un “Brīvības dienas”	4
Vēsturiskais un sociālais fons.....	4
Baznīcu demonstrācijas un pirmās sadursmes.....	6
Laucinieku vasaras protesti	8
Mācītājs Marnics — savas “draudzes gans”	14
Oktobra manifesti un Ropažu tautas sapulce	16
Rīcības komitejas un vietējās varas maiņa	19
Sadursmes Lielvārdes, Skrīveru un Kokneses apkārtnē.....	21
Notikumi Ikšķiles pagastā revolūcijas kulminācijas laikā	31
II. Soda ekspedīcijas	34
Soda vienību organizēšana	34
Represiju mehānisms.....	41
Reakcijas uzvaras gājiens.....	44
Pristava Joņina moku kambaris Ogrē	53
Pretestība represijām un aizstāvības mēģinājumi.....	56
III. Mežabrāļu laiks un revolūcijas noriets.....	59
Noslēguma piezīmes.....	64
Izmantotie avoti	66

Priekšvārds

Pētījums tapis digitālās vēstures liecību krātuves “*Par Ikšķili*” ietvaros, tādēļ galvenā vērība piegriezta notikumu attīstībai Ikšķiles pagastā. Tomēr vietējās sabiedrības sociālā konflikta attīstību, bruņotās pretošanās kustību un sadursmes ar represīvo valsts varu nav iespējams aplūkot viena pagasta ietvaros. Ikšķiles, Tīnūžu, Ogres, Ropažu, Lielvārdes, Rembates, Skrīveru un Kokneses apkārtnes notikumi bija savstarpēji cieši saistīti, un tie atklāj labi organizētu informācijas apriti un revolucionāro grupu sadarbību plašākā reģionā.

Šī darba pamatuzdevums ir rekonstruēt 1905.–1907. gada revolūcijas gaitu Ikšķiles pagastā un tuvākajā apkārtnē, vienlaikus aprakstot tai sekojušo represiju mehānismus un to ietekmi plašākajā Latvijas revolucionāro notikumu kontekstā. Par 1905. gada revolūciju, tās cēloņiem un sekām ir pieejams liels skaits dažādos laikos tapušu un politiski atšķirīgi interpretētu darbu. Tādēļ vispārējam revolūcijas kontekstam šajā pētījumā pievērsta tikai tik liela uzmanība, cik nepieciešams vietējo notikumu izpratnei; plašāka 1905. gada revolūcijas historiogrāfija nav šī darba galvenais mērķis.

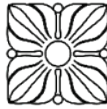
Darbā izmantotas revolucionāru atmiņas, baltvācu liecības, laikrakstu publikācijas, izmeklēšanas un tiesu materiāli, kā arī vēlākos gados tapuši vēsturnieku pētījumi, apzināti izmantots daudz citātu no notikumu tiešo aculiecinieku M. Akernaņa un R. Ozoliņa atmiņām. Daudz svarīgas informācijas Ikšķiles kontekstā sniedza vēsturnieces L. Lapas pētījumi, laikmeta prese un publiski pieejamie Krievijas arhīvu un bibliotēku digitālie materiāli.

Darbā izmantotie avoti ir ideoloģiski ļoti atšķirīgi, tie atspoguļo ļoti atšķirīgas politiskās un sociālās pozīcijas. Revolucionāru atmiņas nereti uzsver apspiešanu un varonību, baltvācu liecības — kārtības sabrukumu un draudus īpašumam, savukārt policijas un tiesu materiāli atspoguļo represīvās varas skatījumu. Tāpēc šie avoti lasāmi savstarpējā salīdzinājumā, nevis kā viennozīmīgi faktu pieraksti.

Citātos iespēju robežās saglabāta avotu valoda, ortogrāfija un stilistika; labotas tikai acīmredzamas tehniskas kļūdas, kas radušās pārrakstīšanas, pārnese vai teksta atpazīšanas dēļ.

I. Revolūcijas ieskaņas un “Brīvības dienas”

Vēsturiskais un sociālais fons

Strādnieku un zemnieku cīņa par savām tiesībām Rīgā bija sākusies jau gadsimtu mijā un turpinājās 1905. gada sākumā. Tika rīkoti mītiņi, gājieni un streiki, izplatītas skrejlapas, nelegāli izdoti laikraksti. Šos protestus vēl pastiprināja ieilgušais Krievijas–Japānas karš. Uz 1905. gada notikumiem Latvijā lieliniekiem jeb boļševikiem, vēlāk komunistiem, nebija nekādas ietekmes; revolucionāro kustību un sekojošos notikumus īstenoja maziņieki — sociāldemokrāti. Kā notikumu attīstības detonators kalpoja 1905. gada 13. janvārī Rīgā notikušā demonstrantu apšaušana, pēc kuras revolucionārā kustība strauji izplatījās visā Baltijā. Nelīdzēja ne karastāvokļa ieviešana vispirms Kurzemē, pēc tam Vidzemē un Igaunijā, ne cara 17. oktobrī izdots manifest.

Sociāldemokrāti nekavējoties ķērās pie revolūcijas rezultātā iegūto brīvību izmantošanas. Jau nākamajā dienā no pagrīdes iznāca Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (LSDSP) laikraksti “*Cīņa*” un “*Dienas Lapa*”, sākās atklāta jaunu partijas biedru uzņemšana. Laukos organizējās iedzīvotāju sapulces, kurās pilngadīgie iedzīvotāji vēlēja pagastu rīcības komitejas. Komitejas atlaida līdzšinējās pagastu valdes un sāka īstenot demokrātiskās brīvības:

- ievēlot jaunu pagasta tiesu un delegātus vispārējam pagastu delegātu kongresam;
- pārņemot no bijušām pagastu valdēm līdzekļus, nosakot pagastā ievācamo nodokļu apjomu, vienlaikus pārtraucot nodokļu un nodevu maksāšanu muižām un mācītājiem;
- ieviešot skolās jaunās mācību programmas, uzsākot visu priekšmetu mācības latviešu valodā, kontrolējot skolu darbību un rūpējoties par skolas ēku uzturēšanu;
- slēdzot vairumu krogu, brūžu un degvīna dedzinātavu pēc komitejas lēmuma, bet palikušiem nosakot pagastam maksājamos nodokļus;
- gādājot par pagasta paš aizsardzību pret zagļiem, huligāniem un karaspēka patvarībām.

Jau novembra beigās valdība vērsās pret jauno kārtību un tās īstenotājiem. Sāka darboties soda ekspedīcijas. Iedzīvotāji tik viegli nepakļāvās: tika dedzinātas muižas, kurās bija izvietotas soda ekspedīcijas. Pagastu milicija sāka bruņoties un spēja vismaz daļēji aizsargāt iedzīvotājus no soda vienību patvaļas. Starp soda vienībām un apbruņotajiem miličiem

notika lielākas sadursmes, pat kaujas: pie Lielvārdes, Ikšķiles, Tukuma, Talsiem, Vecpiebalgas u.c. Soda vienības cieta zaudējumus, taču cīņā pret artilēriju vāji bruņotie miliči bija bezspēcīgi. Kontrrevolūcijas darbība un cīņa pret to turpinājās līdz pat 1907. gada beigām. Daļa revolūcijas aktīvistu bija spiesti slēpties mežos kā mežabrāļi vai emigrēt uz Krievijas attālākiem novadiem vai ārzemēm. Daudzi tika notiesāti un sodīti. Sodī bija visai bargi — nereti nāvēssodi vai miesas sodi ar notiesāto publisku pēršanu. Soda ekspedīcijas apcietinātos bieži nošāva bez tiesas.

Sevišķi cietsirdīgi bija vācu tautības muižnieki, kuri aktīvi piedalījās soda ekspedīcijās. Gadsimta sākumā baltvāciešu priekšstatu par pasaulē pastāvošo kārtību veidoja pārliecība, ka valsts priekšgalā atrodas cars Pēterburgā, viņu dzimtene ir cara valsts sastāvdaļa un ietilpst Igaunijas, Vidzemes un Kurzemes guberņās. Ļoti svarīga nozīme šo guberņu pārvaldē līdzās krievu ierēdņiem bija baltvācu pašpārvaldes iestādēm, kuras darbojās uz seno, cara atzīto privilēģiju pamata un atradās galvenokārt dižciltīgo muižnieku rokās. Vietējās politikas noteicēja bija muižniecība. Pilsoņu kārtas vācietis tika atzīts un varēja runāt tiktāl, cik viņš uzskatos neatšķīrās no ierastā domāšanas veida, tas ir, no muižnieku noteiktās normas. Citādi domājošos uzskatīja par demokrātiem, un tas tika uztverts kā lamu vārds.

Baltvācu sabiedrības attieksmi pret latviešu politiskajām prasībām spilgti raksturo laikabiedru liecības:

*“Latviešos pēc 1905. g. saskatīja apklusinātus nemierniekus, kas gluži neatļauti un nepamatoti bija saslēgušies pret parasto, derīgo un, acīm redzot Dieva nolikto iekārtu. Kad šī iekārta ar cara valdības palīdzību bija atjaunota, vairs nebija iemesla nodarboties ar šādas gluži nesaprotamas neapmierinātības cēloņiem. Ar latviešiem jau varēja runāt, kā līdz šim vienmēr muižkungs bija runājis ar savu priekšstrādnieku un ar mežsargu, bet iedomāties, ka Rīgas pilsetas vecākais, komercbankas direktors, universitātes rektors, dzelzceļu valdes priekšnieks un visvisādu Vadošo amatu vīri varētu būt latvieši, to varēja vienīgi fantasts. Doma par latviski nodziedātu operu, par latviski nolasītu universitātes lekciju katrā baltvācietī izsauca tikai nicīgu smīnu.”*¹

¹ Dr. Harijs Marnics, *Kāvi pār Daugavu*, apgāds Latvija, 1958

Baznīcu demonstrācijas un pirmās sadursmes

Pirmais nelegālais Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas pulciņš Ikšķiles pagastā tika noorganizēts 1904. gada rudenī Kranciemā. Šajā laikā uz vietējo Turkalnes skolu par skolotāju no Biķernieku draudzes skolas pārnāca Jānis Volfmanis, kuram bija labi sakari ar Sociāldemokrātiskās partijas centru Rīgā. Jauno organizāciju, kas sastāvēja gandrīz vienīgi no lauku puisiem, nosauca par “*Kūlēju zvaigzni*”. Pēc 13. janvāra asiņainajiem notikumiem Rīgā pulciņš savāca krietnu naudas summu, ko nogādāja partijas ieroču fondam un medicīniskajai palīdzībai.

M. Akermanis pirmās nelegālās proklamāciju izplatīšanas epizodi apraksta šādi:

“Pirmā proklamāciju izplatīšana plašākā apmērā notika 1905. g. martā, vai aprīlī. Tā bija partijas skolotāju sekcijas izdota uz sarkana papīra nodrukāta skrejlapa. Vienā naktī noklāja visu Kranciemu, Turkalni un daļu no Tīnūžiem. Līmēja uz stabiem, sienām, bet visvairāk uz logu rūtīm. Otrā dienā visur bija lielā spriešana un gudrošana. Daži bija redzējuši dienu iepriekš vairākus sociālistus izbraucam no Rīgas. Vietējie reakcionāri vai aizrījās no dusmām. „Šmuce” bija notikusi viņiem zem paša deguna un pat viņu galvai proklamācija bija uzlīmēta uz guļamistabas loga.”²

Dažas dienas vēlāk Tīnūžos bija ieradušies streikojošie Celma ģipša fabrikas strādnieki un pierunājuši Šteina un Ceplīša papes fabriku strādniekus rīkot kopēju demonstrāciju. Kopīgi tika nolemts doties uz Ogres papes fabriku “*noņemt no darba tās strādniekus*”. Tā nu prāvs bariņš vīru “*dziedādami uz baznīcas meldiņa revolucionāru dziesmu*” devās pa Tīnūžu–Ogres lielceļu.

Latvijā, atskaitot Latgali, 1905. gada pavasarī, galvenokārt Vasarsvētkos, daudzviet notika t.s. baznīcu demonstrācijas. Tām nebija reliģisks, bet gan politisks raksturs. Baznīca šīm demonstrācijām tika izraudzīta tāpēc, ka tā bija vislielākā ļaužu pulcēšanās vieta, kas noderēja sociāldemokrātiem propagandas un aģitācijas runu teikšanai. Ja demonstrācija notika baznīcā, tad parasti tā sākās dievkalpojuma laikā: kad mācītājs nonāca līdz aizlūgumam par caru, aģitatori viņu pārtrauca ar saucieniem “*Nost ar ķeizaru! Nost ar patvaldību!*”. Mācītājs tika padzīts no kanceles, un kancelē kāpa aģitators. Citkārt mītiņš notika laukumā baznīcas priekšā, dievlūdžiem atstājot baznīcu. Mītiņam nereti sekoja demonstrācija — gājiens uz pagasta valdi, kur tika iznīcinātas cara ģimenes. Pēc tam demonstranti devās uz mācītājmuižu, prasot samazināt tās zemniekiem renti, un arī uz tuvējo pili, kur zemnieki izvirzīja savas prasības baronam.

“*Kūlēju zvaigznes*” biedru skaits bija pieaudzis, maijā Ogrē tika nodibināts otrs SD pulciņš “*Krācieši*”, un Turkalnē bija vairāki atsevišķi biedri. Tika nolemts kopīgi gatavot

² 1905. un 1906. gadi Ikšķilē, Sociāldemokrāts, Nr.113 (21.05.1933)

Vasarsvētkos Ikšķiles baznīcā demonstrāciju. Izlūkojot vietējos apstākļus un apspriežot darbības plānu, zaldātu vasaras nometnes tuvuma dēļ pasākumu atzina par pārāk bīstamu, bet pēc Rembates organizācijas uzaicinājuma nolēma Vasarsvētku dienā piedalīties Lielvārdes baznīcas demonstrācijā. To rīkoja spēcīga sociāldemokrātu grupa, kura jau revolūcijas sākuma posmā darbojās Lielvārdē un Rembatē. Viļa Dermaņa vadībā revolucionāri A. Krasitiņš, J. Levdonskis, K. Bankovičs un citi izplatīja nelegālo literatūru, pagastmājā iznīcināja kļaušu un armijā iesaucamo sarakstus, bieži devās uz Suntažiem, Skrīveriem un Tīnūziem, kur organizēja un vadīja zemnieku sapulces. Tikai ar lielām grūtībām Lielvārdes baronam Volfam, pilnvarotajam Hīnam un vācu studentiem izdevās pārtraukt mītiņu Lielvārdes baznīcā, kas notika 5. jūnijā. Tiklīdz mācītājs Cimmermanis bija beidzis savu sprediķi, sāka birt nelegālas lapiņas, un mācītāja vietā uz kanceles uzkāpa LSDSP runātājs Snipe, kurš enerģiski vērsās pret “svēto trīsvienību” — baznīcu, muižniekiem un caru...

Lielvārdes luterāņu baznīca ap 1910. g.

Lielvārdes baznīcas incidentu revolucionāru atmiņu tradīcija attēlo īpaši asā un emocionālā valodā:

“Ap kanceleli izcēlās grūstīšanās starp organizētiem biedriem un mācītāja piekritējiem ar pašu mācītāju priekšgalā. Par visiem bramanīgāk izturējās Lielvārdes barona Volfa muižkungs, kāds izbijis aristokrāts, draudēdams biedri A. nošaut. Revolveris tomēr aizskrēja varonim pa gaisu. Sākās kautiņš. Publika panikā devās uz izeju. Pa to laiku mūsu zēni apstrādāja muižkungu ar spieķiem. Ar troksni bira sitieni uz aristokrāta galvas. Šo tipu, gluži noasiņojušu, pavadīja spieķi līdz pašām baznīcas durvīm. Baznīcas durvīs, pagriežies pie saviem vajātājiem, viņš vēl izkliedza: “Lai dzīvo patvaldība!” Pēc tam draugi viņu izrāva no mūsu saniknoto zēnu rokām. Tālāk sekoja demonstrācija, jo publika nebija vis izklidusi, bet ārpusē pacietīgi gaidīja baznīcas kautiņa beigas. Baznīcu pēc tam uz ilgāku laiku slēdza, kamēr ieliek

jaunu grīdu, jo Dievu lūgt uz grīdas, kas slacīta aristokrāta asinīm, — to neatlāva nedz mācītāja, nedz barona sirdsapziņa.”

No baznīcas ļaužu pulks ar paceltu sarkano karogu devās uz pagastnamu, kur tika spriests par organizēšanos un pret patvaldību, muižniekiem un mācītājiem vērstas cīņas nepieciešamību. Lielvārdes saimnieku pieņemtā un “Pēterburgas Avīzēs” ievietotā rezolūcija noderēja par ceļa rādītāju arī citu draudžu sapulcēm un līdzīgu rezolūciju pieņemšanai.

Vasarsvētku otrajā dienā “*Kūlēju zvaigzne*” izsmirdināja Turkalnes Melder krogu. Vajadzīgās vielas bija speciāli atvestas no Rīgas. Krodzinieks bija sarīkojis ballīti un vakarā kāds puisis iegāza smirdoņas pudeli caur vaļējo logu ļaužu pārpildītajā krogā. Smirdoņa bijusi šausmīga un krodziniekam visas uzkodas bijušas sabojātas.

Drīz pēc tam Lielvārdes nemiernieki sarīkoja pretkara demonstrāciju dzelzceļa stacijā. Kad pienāca vagoni ar mobilizētajiem, viņi noorganizēja mītiņu, izklīdināja jaunkareivjus, vagonus nosūtīja atpakaļ tukšus, bet dragūnu arestētos biedrus atbrīvoja.³

Jūnija mēnesis pagāja organizācijas un propagandas darbā. Pie *Krievu Rāceņiem* mežā tika noturētas vairākas pagasta biedru sapulces ar partijas referentu. Tajās mēdza piedalīties arī pārstāvji no Rembates.

Laucinieku vasaras protesti

Vasarā laucinieku pretošanās kļuva radikālāka. 1905. gada vasarā, plašu mītiņu un demonstrāciju pavadīts, norisinājās liels laukstrādnieku streiks. Jūlija pirmajā pusē 14 Rīgas apriņķa muižās notika kalpu un rentnieku nemieri, kuros tika pieļautas patvarības pret muižniekiem un viņu īpašumu. Sākās arī varas simbolu un dokumentu iznīcināšana; laucinieki turpināja bojāt un iznīcināt patvaldības simbolus — ģerboņus, cara ģimenes portretus — un neapdomīgi iznīcināja pagastu valžu lietvedību. No kustības vadītāju — sociāldemokrātu — puses šāda darbība uzskatāma par tuvredzīgu, ar nepārprotamām anarhijas iezīmēm. Kad rudenī nodibinājās demokrātiskā pašvaldība, tās darbība izrādījās ievērojami apgrūtināta, jo trūka nodokļu grāmatu, kases grāmatu, protokolu grāmatu u.c. lietvedības dokumentu, kas bija nepieciešami normālas pagasta dzīves vadīšanai. Ciest nācās pašiem zemniekiem.

LSDSP Centrālkomiteja izdeva aicinājumu: “*Ejiet tautā ar demonstrāciju — ejiet ar sarkano karogu...*” Jūlijā Latvijā sākās laukstrādnieku streiki un lauku demonstrācijas; jūlija beigās nozīmīga demonstrācija notika arī Ikšķiles pagastā. Rīcības komitejā apvienojās Ikšķiles, Turkalnes, Ropažu, Lielvārdes un Rembates spēki. Tai rūpīgi gatavojās: tika izšūts grezns sarkanais karogs, iespiesti dziesmu teksti, naktī iepriekš saraustīti telefona vadi. Toreiz Relziņu līcis Mazās Juglas krastā bija iecienīta sarīkojumu vieta, un tur arī

³ Cīņa, Nr.98 (28.04.1970)

demonstrācijai vajadzēja sākties. Dažās vietās tika izlikti balles sludinājumi, lai vēlāk varētu atrunāties, ka gājuši uz balli, bet sveši vīri ar plintēm aizdzinuši demonstrācijā. *“Tie, kas par to lietu nekā nezin, bet atnākuši dancot, acis vien bola. Bet kad izdala dziesmu lapas un paceļ sarkano karogu, tad ari tie ir skaidrībā.”*

Ballētāji sāka pulcēties jau pirms pusdienas: no Ogres, Kranciema un Turkalnes novadiem; bija arī ārpagastnieki no Ropažiem. Tā ar nolūku darīja ne vienu reizi vien, lai nepazītu: Ikšķilē rīkojās ropażnieki, bet Ropažos — ikšķilieši. Demonstrantu sastāvs sanāca raibu raibais: saimniekdēli, saimniekmeitas, kalpi, vaļinieki un arī daži saimnieki, vairumā jaunatne, kaut bija arī pavecāki cilvēki. Kādaī daļai rokās bija rungas, bet dažiem pat *“plintes uz pleciem uzkārtas”*. Kad izdalīja dziesmu lapas, pacēla sarkano karogu un nodziedāja revolucionāru dziesmu, no Rīgas atbraukušais propagandists ar segvārdu “Majors” noturēja īsu pret cara patvaldību vērstu runu, pēc kuras viss ļaužu pulks virzījās uz lielceļa pusi. Uz zeltītām bārkstīm izrotātā karoga bija izšūts uzraksts: *“Nost ar patvaldību! Lai dzīvo tautas brīvvalsts!”*

Remeeeri Widssemē.

No Ikšķilē. (Dūna-Ītg.) fiao: 31
 jūlijā ari ūhejeeni apzeemoja ūozialisti-demonstranti. Di
 ūou ūweūūu wadibā ūauūūu puhliū, ap ūimtiū žilweū
 leeliū, no ūgreūgrihwaū puūeū nahūot dewāū uū Turkal
 neū frogu, ūura ūuwumā dūeedataū revoluzionaraū dūeeū
 maū un turetaū doudū runaū. No tureneū puhliū de
 wāū uū draudūeū ūūolu, wiūuū, ūuruū ūatita, peeūpeeūdameū
 ūaur draudeem eet lihdū. Nonahūuūūi pee ūūolaū nama
 daūa no demonstranteem ar ūaweem wadoneem eegahūa
 ūūolaū nama, iūneūa bildeū ahrā, ūadauūija un tad ūade
 oūinaūa. Pehū tam nolaūiūuūūi ūūolotaūam Wolfmana
 ūungam programu preetiūūā, ūahdā ūahrtā tam turpma
 behrni ūamaūza. No ūūolaū nama wiūi dewāū uū Tur
 kalnaū muiūūu. ūūe arendatorū ūagena ūgū ar ūundūi
 ūnahūa ahrā. ūaraūtiū par weetejeem ūalpeem teem bi
 iū lihdū. Pehū tam, ūad darba laita garums biūiū no
 eitiū, arendatoram tiūiū pawehleiū, ūalpeem 2 rbl. un
 ūalponem 1 rbl. peelift pee mehneūūa algāū. Kad arend
 atorū atbildeūiū, ūa wiūūū, ūā muiūūaū rentneekiū, ūa
 wuū iūdewumuū eekahrtoūot pehū renteū augūtuma, wi
 ram no wadoneem pawehleiū, greeūteeū pee pilūūetaū
 muiūūu waldeū. Tad puhliū dewāū taūlaū uū ūaugu
 reem, pa ūetam eegreeūdameeū ūahdāū mahūjāū, ūuru ūaim
 neekiū biūa aiūūlehdūiūiū aūu un nedewiū rentneekiūam uūdeni.
 ūā ūā paūūa ūaimneekiūa nebiūiū mahūjāū, tad tiū ūadauūi
 uūūi aūaū atūleūau un aūhiuūūi taūlaū.

Tēvija, Nr.33 (17.08.1905)

Demonstrantu gājiens ceļā uz Ropažu pagastu iegriezās skolās un lielāku saimnieku mājās, noturēja runas, sadauzīja cara Nikolaja un viņa ģimenes locekļu portretus, bet zeltītos rāmjus un bilžu paliekas sadedzināja. Nelielo Turkalnes muižu no Rīgas pilsētas rentēja

vācietis Hāgens. Demonstrācijas norisi Turkalnes muižā M. Akermanis atmiņās apraksta ar ironisku, revolucionāriem labvēlīgu skatījumu:

“Viņš ar savu madāmu demonstrantus saņem ar kailu galvu pie muižas vārtiem. Viņam muižas ērberģī⁴ vesels bars vasaras īrnieku. Tie pārbiedēti līdz nāvei un ir gatavi maksāt demonstrantiem krietnu naudu par savām dzīvībām.”

Demonstrantiem pievienojās arī muižas kalpi, un visi kopīgi izteica Hāgenam savas prasības. Muižkungs bija spiests apsolīties tās izpildīt, kā arī atdeva revolucionāriem savu šauteni un revolveri. Ropažu Kangaru muižā pārmeklēja telpas, revidēja muižas ļaužu materiālo stāvokli un konfiscēja ieročus. No Rīgas ar speciālo vilcienu izsūtītā dragūnu nodaļa pārpratuma dēļ aizbrauca uz Lielvārdi, tādēļ propagandistam Majoram izdevās izbēgt no vietējo vācu baronu sarīkotā uzbrukuma. Demonstrācijā esot piedalījušies aptuveni 800 cilvēki.

Vasaras otrajā pusē biežāki kļuva uzbrukumi īpašumam — muižu dedzināšana, mantu piesavināšanās, ieroču konfiskācija, monopolu jeb valsts degvīna veikalu demolēšana. LSDSP aģitēja pret alkoholismu un alkohola lietošanu biedru un tautas vidū. Tika uzsvērts, ka revolūcija jāorganizē skaidrām galvām, jo dzērājs vienmēr spēj pārkāpt konspirācijas noteikumus un izplāpāt svarīgus noslēpumus; dzeršana nabadzīgajām ģimenēm atņem pēdējos grašus un tajā pašā laikā finansē patvaldību tās cīņā pret revolūciju, dodot lielu peļņu valdībai un muižniekiem. Arī Rembatē 1905. gada 19. augustā tika izdemolēts valsts degvīna veikals un pārdevējiem piedraudēts vairs netirgoties ar alkoholu. Tā kā veikalu pēc neilga laika atvēra no jauna, 9. oktobrī to nodedzināja. Arī Rembates muižas īpašniekam fon Rautenfeldam kā atmaksa par dragūnu izmitināšanu muižā un viņu izrēķināšanos ar iedzīvotājiem tika nodedzināti vairāki siena un labības šķūņi.

Tīnūžu muižā nomitināja rotmistra P. Princa komandēto dragūnu nodaļu. Arestēja vairākus “*Kūlēju zvaigznes*” biedrus. Kā atbilde arestiem uzliesmoja terors. Kādu laiku pa naktīm bija redzamas sarkanas blāzmas. Dedzināja muižnieku un viņu sabiedroto mantu. Nodedzināja Tīnūžu barona un Marnica siena šķūņus un kaudzes — turpat zem dragūnu deguna.

Savukārt vācbaltiešu presē šie notikumi tika aprakstīti kā revolucionāru vardarbības un īpašuma apdraudējuma piemērs:

“Lindenbergā (Ikšķiles pagastā), kas iepriekš bija pasargāta no revolucionāru zvērībām, naktī no 17. uz 18. septembri tika nodedzināta siena šķūnis apmēram vienas versts attālumā no saimniecības pagalma, kurā atradās aptuveni 2000 pudu siena. Tajā pašā naktī dedzinātāji iznīcināja lielu mācītājam Marnicam piederošu siena šķūni, kas atradās blakus esošajā siena laukā, un mēģināja aizdedzināt šķūni ar āboliņu, kas atradās apmēram vienas versts attālumā no saimniecības pagalma. Tomēr viņiem tas neizdevās, jo iekuram izmantotā

⁴ Ērberģis, (vāc. *Herberge* – muižas ierēdņu nams) liels nams, kas uzcelti atsevišķi no muižu vai turīgu lielo lauku saimniecību ēkām.

vate sadega lielā kušķī, neizplatot uguni uz āboliņu, un tā nerasniedza vietu, kur vate bija iebāzta zem vārtiem šķūnī.

Lai gan ugunsgrēku nekavējoties pamanīja naktssargs un par to paziņoja ugunsdzēsības zvana zvans, un lai gan visi pieejamie vīri, tostarp fermā izvietotie dragūni, nekavējoties devās dzēst ugunsgrēku, neko nebija iespējams glābt.”⁵

Nodedzināja arī papes fabrikas vadītāja Reinholda Iršika papīru šķūni. Septembra beigās nošāva spiegu Pētersonu. Uz kapiem viņu pavadīja dragūnu nodaļa, piekaudama pretimbraucējus un trenkdama tos no ceļa grāvjos.

Ļoti Bīstamā. 21. sept. pulk. 8 mēlā
Jaur logu ar rentulu šahweenu uš meetas no-
šauts šhejeenes Tammu mājas šaimneets Pe-
tersons, kurfch tant brihdt lafšjis awišt. Melaišis
bij līhds Turkalnes pag. peeweenofšanai Turkal-
nes pag. štrihwers un školotajs, tā arī dafchu
awišchu korespondents. K. K.

Rīgas Avīze, Nr.210 (23.09.1905)

Laikraksts *Düna Zeitung* par Pētersona nošaušanu ziņoja šādi:

“Kā dzirdējām 21. septembra naktī, tika nošauts krodzinieks Pētersons, kurš dzīvoja netālu no Turkalnes muižai piederošā Kranciema, Ikšķiles pagastā. No cita avota mums stāsta, ka upuris agrāk bija skolotājs. Tiek ziņots, ka slepkavībā iesaistīts kāds zemnieks un viņa sieva.”⁶

No sava skatu punkta 1905. gada vasaras notikumus apraksta baltvācu Ogres vasarnieks Vilhelms Roberts fon Bulmerinks⁷:

“Jau 1904.–1905. gada ziemā Ikšķiles muižas Ogres parkā neapdzīvotajās vasarnīcās notika laupīšanas. Mēs zvanījām vietējai policijai, bet viņi teica, ka nevar palīdzēt; tāpēc mēs, vasarnīcu īpašnieki, vienojāmies un nolīgām sargus no vietējo zemnieku vidus, noteicām atlīdzību par iebrucēju sagūstīšanu un interesējām patrulējošos dzelzceļa žandarmus. Pēc grautiņu rīkotāju sagūstīšanas mums izdevās atjaunot kārtību. Savā starpā apspriedām jautājumu, vai varam doties uz mūsu vasarnīcām 1905. gada vasarā, kā parasti. Sarunu rezultātā ar vietējiem zemniekiem un veikalniekiem, kuru galvenie ienākumi joprojām bija vasarnieku pirkumi, mēs nolēmām, ka varam doties droši.

⁵ Rigasche Rundschau, Nr.207 (20.09.1905)

⁶ Düna Zeitung, Nr.209 (22.09.1905)

⁷ Vilhelms Roberts fon Bulmerinks (vāc.: *Wilhelm Robert von Bulmerincq*; 1862-1953), Rīgas pilsētas nekustamo īpašumu valdes priekšsēdētājs, turpināja Georga Armitsteda aizsākto Rīgas attīstības plāna realizāciju.

Ziemas patruļas uz vasaru atbrīvojām, bet dienas apsardzei joprojām saglabājām vienu uzticamu "policistu", kurš pastāvīgi apsargāja vasarnīcu. Mēs arī nolīgām "slepeno aģentu" – spēcīgu zemnieku zēnu, kurš, ieraugot stacijā aizdomīgus ļautiņus, piespieda tos doties prom. Lai pastiprinātu savus vārdus, viņš aizveda nevēlamos viesus aiz stacijas ēkas, kur iedeva pāris pļaukas – lai, kā teica zēns, labāk saprastu ka jāaiziet. Līdz jūlija vidum bija mierīgi, jo revolucionāri tikai svētdienās rīkoja sanāksmes un veica aģitāciju lauku iedzīvotāju vidū.

Mūsu "slepenais aģents" pastāstīja, ka revolucionārā sanāksmē, kas notika svētdien netālu no mūsu muižas, viņam tika draudēts, jo viņš bija "uz vienu roku ar kungiem" un gribēja pamest savus pienākumus. Es pulcēju vasarnīcu īpašniekus, un mēs nolēmām organizēt "pašaizsardzību", apbruņoties, lai vajadzības gadījumā atvairītu uzbrukumu. Mani izvēlējās par pašaizsardzības vadītāju. Briesmu gadījumā pēc trauksmes signāla (svīlpes) kolonijā (mežā) tika norunātas divas vietas, kur vīriem pulcēties.

Jūlija beigās kādā saietā tika paziņots, ka nākamajā svētdienā notiks sapulce uz Ogres parka skatuves. Tas bija par daudz! Mēs lūdzām gubernatoram karavīru atbalstu un paziņotās tikšanās priekšvakarā Ogres stacijā vaktmeistara⁸ vadībā ieradās divpadsmit dragūni. Tās darbojās. Izsludinātās sanāksmes vadītāji jau bija sapulcējušies netālu no stacijas, bet, kad viņi redzēja, ka mēs neplānojam jokot, tie devās mājup caur vasarnīcu ciematu, lai dziedot revolucionāras dziesmas. Sanāksme neizdevās.

Lai cik dīvaini tas nešķistu, valdība Baltijas guberņās bija aizliegusi šaut, tas kļuva zināms, un revolucionāri atkal pacēla galvas. Par laimi, šis aizliegums tika atcelts, jo zaldāti tika apmētāti ar akmeņiem un pret kavalēriju mežā tika izvilktas stieples. Kādu dienu mani aicināja pie tālruņa. Rajona policija lūdza mani paziņot militārpersonām, ka ir izdots rīkojums: pie mazākās iedzīvotāju uzbrukuma pazīmes militārpersonām ir jāatklāj uguns. Es nekavējoties devos pie mūsu dragūniem, kuri tīrīja zirgus un nodevu vaktmeistaram pavēli, kuru ieteicu nekavējoties paziņot karavīriem, jo dragūnu apmešanās vietā bija sākuši pulcēties cilvēki, kuri pēc pavēles nolasīšanas nekavējoties izklīda.

Dažos īpašumos netālu no Rīgas notika arī sanāksmes, bet bez lieliem panākumiem, lai gan tiem, kas nevēlējās atbalstīt revolūciju, draudēja ar revolveriem.”⁹

1905. gadā Latvijas teritorijā atradās daudz karaspēka vienību. Rīgā bija izvietoti trīs divīziju — 24., 29. un 45. — štābi, bet Daugavpilī — 62. divīzijas štābs. Aptuveni 13,7 tūkstoši karavīru atradās Rīgā un Daugavgrīvas cietoksnī, Liepājā un tuvējā cietoksnī — 8 tūkstoši kareivju un kazaku, Jelgavā — 4,2 tūkstoši, Daugavpilī — 12,2 tūkstoši vīru.

⁸ Vaktmeistars (kr. *вахтмейстер*, vāc. *Wachtmeister*, "sardzes vadītājs", kavalērijas un artilērijas instruktoru militārais rangs dažu Eiropas valstu, kā arī Krievijas armijā (kavalērija, kazaku karaspēks) un Robežsardzes atsevišķajā korpusā un Krievijas bruņoto spēku žandarmi līdz 1917. g.

⁹ Daugava Nr.7 (01.07.1995)

Karaspēka daļas un vienības atradās arī Valmierā, Cēsīs u.c. Pēc aptuveni aprēķiniem Latvijas teritorijā uzturējās vairāk nekā 40 tūkstoši kareivju, kazaku un virsnieku. 1905. gadā visā Krievijā notika kareivju un matrožu sacelšanās. Dumpojās arī tās karaspēka daļas, kas bija izvietotas Baltijas guberņās. 1905. gada vasarā sacēlās matroži Liepājā un Tallinā, rudenī gatavojās sacelšanās Daugavgrīvas un Daugavpils cietokšņos. Sociāldemokrāti Baltijas guberņu karaspēka daļās sekmīgi veica lielu propagandas darbu. Uz daudzām karaspēka daļām nevarēja paļauties, un, tā kā visā Krievijā notika sacelšanās, brīvu un uzticamu karaspēka vienību, ko sūtīt uz Baltiju, vienkārši nebija.

Preses ziņas par dragūnu pārvietošanu rāda, ka Ikšķiles un Ogres apkārtnē tika uzverta kā īpaši nemierīgs rajons:

*“Pēdējo dienu laikā Rīgā ir ieradušies vēl divi dragūnu eskadroni. Tiek pieņemts, ka tie tiks izvietoti apkārtējos rajonos, kur manāmas nemieru pazīmes, piemēram, Ikšķiles un Ogres apkārtnē.”*¹⁰

9. Jēlīzavetgradas dragūnu pulka virsnieku grupa, 1908.g.

Oktobra vispārējā politiskā streika laikā pēc Vidzemes gubernatora N. Zvegincova pieprasījuma uz Rīgu nosūtīja karaspēka daļas no Pēterburgas un Viļņas kara apgabala rezervēm. No 8. oktobra līdz gada beigām ieradās 18. Donas kazaku pulks, 9. Jēlīzavetgradas un 8. Pavlogradas dragūnu pulks, 111. Donas kājnieku pulks, kā arī no 243. un 244. kājnieku pulka sakomplektētais bataljons. Sakarā ar pieaugošo “revolucionāro kustību” Baltijas guberņās un regulāru militāro vienību trūkumu kārtības atjaunošanā bija jārēķinās arī ar policijas un žandarmērijas spēkiem.

¹⁰ Libausche Zeitung, Nr.48 (03.06.1905)

Mācītājs Marnics — savas “draudzes gans”

Atsevišķa uzmanība jāvelta Ikšķiles draudzes mācītājam, prāvestam Ksaveram Marnicam. Viņš bija uzaudzis laukos, latviskā vidē, labi pazina lauku darbus, viņam bija tuva latviskā kultūra, ar kuru saikne izveidojās jau agrā jaunībā, un viņš bija tās aizstāvis, tajā pašā laikā ne mirkli nenoliedzot savu vācisko izcelsmi.

Ikšķilē Marnics ieradās 1892. gadā no Lazdonas, kur bija iestājies par ļaudīm, kuri gribēja atgriezties pie luterticības. Viņam nācās aizstāvēties vairākos tiesas procesos un 1889. gadā šo konfliktu dēļ viņš uz laiku tika atstādināts no amata. Ikšķiles draudzē viņš tika silti uzņemts un atkal bija nostājies zemnieku pusē strīdos ar pareizticīgo baznīcu. Šoreiz tiesa lēma Marnicu atstādināt no amata uz 6 mēnešiem. Tomēr, lai arī cik labi Marnics izprata un pazina latviešu lauku ļaužu prātu, pretošanās pastāvošajai, “dieva noliktajai” kārtībai viņam nebija pieņemama. Par to raksta mācītāja dēls Harijs Marnics.

Prāvests Kārlis Ksavers fon Marnics

Marnica dēls Harijs Marnics tēva un draudzes attiecības raksturo no ģimenes un baltvācu kultūras skatupunkta:

“Ikšķiles mācītāja draudze bija latviešu draudze, un neviens gan nebūtu varējis noliegt mācītāja lielo centību un mīlestību, kuru viņš veltīja saviem draudzes gana uzdevumiem un

viņa draudzes locekļiem. Bet tie vēl bija laiki, kad patriarhālisma gars, lai gan sava pēdējā norieta posmā bija noteicējs attieksmēs starp mācītāju un draudzi. Ticības mācība, sprediķis un dvēseles aprūpe vienoja mācītāju un draudzi, te viņi runāja vienu un to pašu valodu. Bet gara, un sevišķi politikas dzīvē, ceļi un mērķi bija gluži atšķirīgi, pat pretēji.”¹¹

Pavērsiens notika, sākoties revolūcijai. Latviešu luterāņu mācītāji nosodīja patvarības pret baznīcu, vienlaikus iestājoties pret notikumu dziļāko cēloņu — pienākumu un tiesību nevienlīdzības — novēršanu. Revolucionāri bija naidīgi noskaņoti pret baznīcu kā tautas apspiedēju sabiedroto, līdz ar to arī mācītājs Marnics nokļuva ienaidnieku sarakstos, tomēr savu vietu atstāt atteicās, kaut arī saņēma vairākkārtējus draudus un prasību pamest Ikšķili. “Mēs esam tur, lai izpildītu savu pienākumu, atstājot panākumus Dievam. Mana ģimene paliek rindā otrajā vietā, un viņai nav atļauts iet pāri manai draudzei.”

Šis ienaidis skāra daudzus mācītājus, arī Marnicu. Augusta beigās laikraksti ziņo, ka Ikšķiles draudzes mācītājam Marnicam no aizslēgta stallā izzagti divi zirgi, droška¹² un raspuska¹³. Zaudējumi esot ievērojami.

Harijs Marnics atmiņās šo zādzības epizodi apraksta šādi:

“Kādā 1905. g. tumšā rudens naktī mācītājs ar ģimeni atgriezās no ciemošanās pie kaimiņiem 12 km attāļajā Augstpriedes papīra fabrikā. Jau iebraucot muižas sētā, uzkrīta, ka vāgūža vārti stāvēja vaļā. Izrādījās, ka pa prombūtnes laiku zagļi bija aizveduši trīs vērtīgus zirgus. To noteikti bija izdarījuši kādi muižas apstākļu pazinēji, jo kā gan viņi varēja zināt izdevīgo kučiera prombūtnes brīdi; turklāt pat citādi niknais sargsuns nebija ierējies. Zirgi bija pazuduši, un zādzība tā arī netika atklāta. Bet cik nu tur varēja gaidīt no cara Krievijas lauku policijas.”

Pretēju, Marnicam ļoti naidīgu vērtējumu sniedz M. Akermanis:

Mārtiņš Akermanis gandrīz visās Ikšķilē notikušajās nelaimēs vaino mācītāju Marnicu: “Marnics bij noorganizējis veselu spiegu tīklu, sastāvošu no izbijušiem pagasta skrīveriem un citiem slīpētiem blēžiem. Pats viņš bij uz visu gatavs ...” Pārējie — Marnica spiegs Pētersons un galvenais adjutants Kliģu Miķelsons — bijuši viņa pakalpiņi.

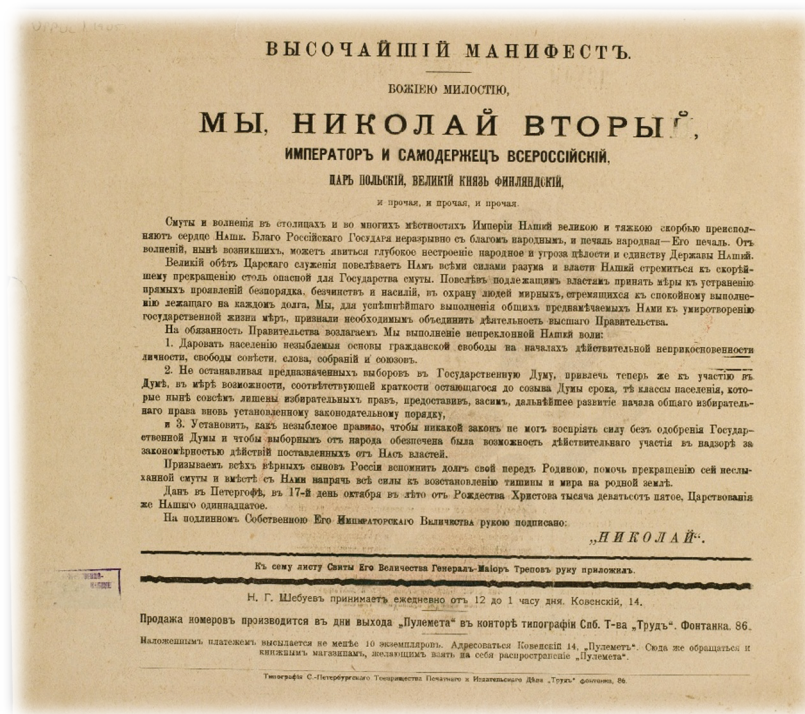
¹¹ Dr. Harijs Marnics, *Kāvi pār Daugavu*, apgāds Latvija, 1958

¹² Viegli, parasti atsperoti izbraucamie rati.

¹³ Darba rati ar platu virsu, tērauda apkaluma riteņiem un līdzenu, virs riteņiem paceltu grīdu, zem kuras brīvi var griezties priekšējo riteņu ass.

Oktobra manifesti un Ropažu tautas sapulce

Vispārējā politiskā streika plašā vērīena nobiedēts, Nikolajs II 1905. gada 17. oktobrī parakstīja manifestu, uzdodot valdībai “*dāvāt iedzīvotājiem pilsoniskās brīvības nesatricināmos pamatus*”, resp., personas neaizskaramību, sirdsapziņas, vārda, sapulču un savienību brīvību. Cara manifesti bija patvaldības negribīga un nekonsekventa piekāpšanās, kas varētu aizsākt impērijas pārveidi konstitucionālas monarhijas virzienā un pavērt ceļu tālākām reformām. Taču manifesti nāca ar pārāk lielu nokavēšanos, lai revolucionārā kustība to pieņemtu. Turklāt sociāldemokrātu partijās arvien lielāku ietekmi guva radikāli noskaņoti elementi.

1905. gada 17. oktobra manifesti

Drīz pēc 17. oktobra manifesta izsludināšanas tika nozīmēta pagasta amatvīru vēlēšanu sapulce. Pirms vēlēšanām kalpu un bezzemnieku delegāti noturēja apspriedi un nolēma vēlēšanas, kurās visi pagasta iedzīvotāji nebaudīja vienlīdzīgas vēlēšanu tiesības, boikotēt. Boikotam pievienojās arī saimnieku vairums, un vēlēšanas nenotika.

Ap šo laiku pagastā sāka darboties jauna partijas grupa. Dažas dienas pēc izjukušās vēlēšanu sapulces biedrības mājā sasauca pirmo tā saukto “*Brīvības dienu*” tautas sapulci. To atmiņū krājumā “*1905. gads Ikšķilē, Ogrē, Ropažos*” apraksta Mārtiņš Akermanis.

M. Akermanis pirmo “Brīvības dienu” tautas sapulci apraksta šādi:

“*Noliktā dienā no visiem pagasta stūriem uz turieni plūda tauta. Skolas un pagasta iestādes bija slēgtas, izņemot draudzes skolu. Pie zaldātu vasaras kazarmes bij ceļa malā nostājies viss ziemas garnizons, ap simts cilvēku, un apbrīvoja pulciņu cilvēku, kas die-nas laikā*

viņiem gar pašu degunu gāja ar sarkanu karogu. „Šapki doloi!” - bargi nokomandēja karoga nesējs, un acumirkļi cepures nozuda no zaldātiņu galvām. Ko viņi vēlāk par šito joku saņēma no sava virsnieka, nav zināms.

Biedrības nama zāle bija pārpildīta, bet, kad ieradās gājienā ar karogu Tīnūžu novada un Ropažu ļaudis. tad iekšpusē vairs nebija vietas un sapulce notika ārpusē. Kā runātāja un sapulces vadītāja no Rīgas bija atbraukusi partijas propagandiste Kaija.”¹⁴

Sapulcē runāja par revolūciju, par nepieciešamību gāzt cara patvaldību un nodibināt demokrātisku republiku, par vispārējām vēlēšanu tiesībām, par pilsoniskām brīvībām un sociālismu. Vienprātīgi ievēlēja delegāciju, kas ietu pie gubernatora prasīt, lai atsvabina apcietinātos biedrus. M. Akermanis raksta, ka šī sapulce ieilgusi līdz vēlai vakara krēslai un ka vēl šajās “brīvības dienās” notika trīs citas visa pagasta tautas sapulces: viena Kaparāmura bērzos, otra netālu no pagastnama un trešā uz laukuma Ogrē. Ogres pilsēta tolaik arī ietilpa Ikšķiles pagasta robežās. Sapulce ievēlēja pagasta rīcības komiteju un tiesu, kā arī partijas biedru izvirzītos kandidātus.

Bez iepriekš minētām visa pagasta tautas sapulcēm notika sapulces dažādos pagasta novados. Ogrēnieši savas sapulces mēdza noturēt Pārogrē, Bākas kalnā.

Ropažu Kārciema pagastskola

Arī Ropažu Kārciema skolas skolotāji Stalažs un Zeviņš sasauca tautas sapulci Ropažu pagasta namā. Kaut gan manifests noteica sapulci, vārda un citas brīvības, to īstenot dzīvē bija ārkārtīgi riskanti, jo reakcionārā muižniecība negribēja dzirdēt par šādām ķecerībām un “bauru” pārgudrajām privilēģijām. Uz Ropažu tautas sapulci ieradās ap 500 cilvēku, daudzi no viņiem bruņoti ar bisēm un revolveriem, jo bija izplatītas baumas, ka būšot jācīnās ar “melno sotņu”. Mītiņā uzstājās Ernests Puriņš, Jānis Neimanis un skolotājs Jānis Stalažs.

¹⁴ Mārtiņš Akermanis, 1905. gads *Ikšķilē, Ogrē un Ropažos*, Latvijas vēstures pētīšanas biedrība, 1933

Par notikumu tika paziņots dragūnu kornetam Medinskim, kuram bija uzdots apsargāt fon Volfa muižu Ropažos. Medinskis uzdeva vietējam uradņikam Labdarim doties uz pagasta namu, uzaicināt sapulcējušos atdot ieročus un izklīst, piedraudot nepaklausības gadījumā pielietot spēku. Drīz pēc tam ieradās Medinskis ar dragūniem. Ap pagasta namu, kur tobrīd tika teiktas propagandistu runas, stāvēja vairāki desmiti apbruņotu vīru, un vīrs ieejas durvīm pie balkona plīvoja sarkans karogs ar uzrakstiem. Nogaidījis, kamēr no pūļa iznāk uradņiks Labdaris, Medinskis deva dragūniem pavēli atklāt uguni. No tuvējiem krūmiem atskanēja atbildes šāvienī. Apšaudīšanās turpinājās kādu brīdi, un iznākums bija tāds, ka pēc publikas izklišanas notikuma vietā palika pieci nošauti un ap divdesmit ievainoti zemnieki, kā arī vairāki viegli ievainoti dragūni. Šaušanā piedalījās arī Ropažu mežkungs Freidendorfs, vietējais uradņiks un Ropažu muižas sulainis Rozenbergs.

Revolucionāru atmiņu tradīcijā Ropažu apšaude interpretēta kā mierīgas sapulces vardarbīga apspiešana:

“Sapulce noritēja bez traucējumiem. Tad pienāca uradņiks un sapulces vadītājam jautāja: “Uz kāda pamata sapulce notiek?”, uz ko sapulces vadītājs atbildēja: “Uz oktobra manifesta pamata.” Uradņiks aiziet pie dragūnu nodaļas, kura pa to laiku “goda policistu” vadībā sapulci ielenkusi no divām pusēm. Nevienam nevarēja ienākt ne prātā, ka bruņotā vara šaus uz pilnīgi mierīga rakstura tautas sapulci. Neticamais tomēr notika. Šāva pūlī, un rezultātā — 5 krituši un vairāki ievainoti. Kā vēlāk izrādījās, dragūni bija savus šāvienus raidījuši garām. Vienīgi “goda policisti” urbuši savas lodes taisni pūlī.”¹⁵

Ropažu pagasta nams ap 1920. g.

Par šo gadījumu notika izmeklēšana; uz notikuma vietu izbrauca iecirkņa prokurora palīgs un izmeklēšanas tiesnesis. Izrādījās, ka korneta Medinska, mežkunga

¹⁵ Sociāldemokrāts, Nr.16 (20.01.1930)

Freidendorfa un dažu muižas kalpotāju rīcība bijusi nelikumīga. Viņi tika apsūdzēti par pilnvaru robežu pārkāpšanu un slepkavības pieļaušanu, bet Freidendorfs un sulainis — par ļaunprātīgu slepkavību. Izmeklēšana rezultātus nedeķa, un par lietu “aizmirsā”.

Sevišķā Pēterburgas tiesu palātas nodaļa 1911. gada jūnijā sāka iztiesāt procesu pret sapulces dalībniekiem. Apsūdzēto vidū no Ropažu pagasta bija: Augusts Krastiņš, 28 g. v., Jānis Reimanis, 30 g. v., Eduards Miķelsons, 21 g. v., Andrejs Lediņš, 38 g. v., Kārlis Ozols, 24 g. v., Kārlis Lediņš, 42 g. v., Ernests Lācis, 28 g. v., Pēters Āboliņš, 37 g. v., Fricis Magons, 58 g. v., Jēkabs Zalcmans, 19 g. v., Jānis Dombromskis, 22 g. v.; no Pabažu pagasta: Pēters Miķelsons, 27 g. v.; no Siguldas: Kārlis Priedītis, 33 g. v.; no Salaspils: Jānis Ozols, 30 g. v.; no Mālpils: Voldemārs Rešans, 19 g. v., Otto Ezergailis, 74 g. v.; un no Raunas pagasta skolotājs Jānis Stalažs, 27 g. v.

Rīcības komitejas un vietējās varas maiņa

1905. gada novembrī un decembrī revolucionārā kustība Vidzemē pieņēma spēkā un sasniedza kulmināciju. Sākās mītiņu laiks; tādi notika arī Lielvārdē (30. X) un Rembatē (1. XI). Pieņemtās rezolūcijas bija identiskas: tiesas, vienlīdzīgas un aizklātas balsošanas ceļā panākt Satversmes sapulces ar likumdevēja tiesībām sasaukšanu; pārtraukt sakarus ar birokrātiskajām iestādēm, nemaksāt rentes naudas muižniekiem un parādus kredītbankai, kā arī nepildīt valsts klaudas — šķūtīs braukšanu un ceļu taisīšanu, kamēr šie jautājumi nebūs nokārtoti Baltijas vietnieku Saeimas izdotu likumu kārtībā. Nolēma nodot vietējo muižu mežus pagasta sabiedrības rīcībā un slēgt valsts un muižu reibinošo dzērienu veikalus. Tika nolemts, ka turpmāk skolās mācībām jānotiek latviešu valodā, krievu valodu atstājot kā mācību priekšmetu.

Kokneses pagasta skrīvera Jāņa Krodera un skolotāja Pētera Maltas organizētajā Vidzemes un Kurzemes guberņu pagastu pārstāvju kongresā Rīgā (19.11./02.12.) darba kārtībā bija jautājums par politisko stāvokli, pārejas laikmetu un nākamās pašvaldības projektu. Kongress aicināja atcelt pagastu valdes un demokrātiski ievēlēt jaunas pagastu rīcības komitejas un pagastu tiesas, kurām jādarbojas līdz Krievijas Satversmes sapulces sasaukšanai, kad tiks izņemts pašvaldību jautājums.

Kongresā piedalījās Ikšķiles pagasta skrīveris Jēkabs Balodis, kurš bija viens no Ikšķiles pagasta rīcības komitejas un tautas milicijas dibinātājiem un vadītājiem. Balodis bija ne tikai labs organizators, bet arī talantīgs propagandists. Viņš organizēja tautas masu mītiņus un sapulces, kurās teica kvēlas runas, aicinot uz bruņotu cīņu pret ienīsto vācu baronu un cara patvaldības jūgu, kā arī par demokrātiskas iekārtas izveidošanu; viņš vāca līdzekļus no pagasta zemniekiem ieroču iegādei.

Pēc revolūcijas sakāves Jēkabs Balodis tika arestēts un ieslodzīts Kokneses barona Otto fon Lēvenšterna pilī, kur sists un piesiets pie “kauna staba” pils priekšā. Nāvēssods viņam tika izpildīts mežmalā pie Vērenes ceļa, 2 km aiz Kokneses. 1909. gada 5. martā

sastādītajā “*Apvairošanas aktā*” lietā pret zemniekiem Mārtiņu Cīruli, Austru Neimani un citiem rakstīts, ka Kokneses skrīvera Krodera organizētās Ikšķiles kaujas друžinas locekļi — skolotāji Šmits, Volfmanis un pagasta skrīveris Jēkabs Balodis — mītiņā, kas noticis Ikšķiles pagasta namā, ierosinājuši vākt no iedzīvotājiem līdzekļus ieročiem revolucionārajai milicijai, aicinājuši cīnīties pret patvaldību un nodibināt demokrātisku republiku. No minētā dokumenta redzams, ka J. Balodis darbojās J. Krodera organizētajā kaujas друžinā.

Revolūcijā piedalījās arī viņa māsa Šarlote Balode, kas strādāja Kokneses pagasta skolā par skolotāju. Viņa aktīvi piedalījās tautas sapulcēs un mītiņos Ikšķilē un Koknesē, izplatīja nelegālas brošūras un lapiņas, aicinot tautu uz sacelšanos. Viņa vāca līdzekļus ieroču iegādei un tautas miliču apbruņošanai. Par to kara tiesa viņai piesprieda piecus gadus Rīgas politisko ieslodzīto cietumā.

Kad 1907. gada 17. augustā Pagaidu kara tiesa sāka iztiesāt prāvu par revolucionāro kustību Rīgas apriņķī, kopumā tika apsūdzēti 63 cilvēki. Apsūdzības rakstā bija teikts:

Apsūdzības raksts šo pašu rīcības komiteju un kongresa darbību raksturo no represīvās varas skatpunkta:

“1905. gada novembra sākumā Kokneses pagasta skrīveris Jānis Kroders lūdza Vidzemes gubernatoru atvēlēt viņam sasaukt visu pagasta vecāko un pagasta skrīveru kongresu no Vidzemes un Kurzemes. Šis lūgums tika gan atraidīts, bet tomēr tāds kongress tika noturēts 19. un 20. novembrī 1805. gadā otrās latviešu biedrības telpās Romānova ielā Nr. 25.

Jau vispār pazīstamās kongresa rezolūcijas tūlīt tika latviešu presē laistas klajā. Šo rezolūciju mērķis bij izdarīt vispārēju atklātu sacelšanos. Tauta tika uzaicināta neatzīt pastāvošo valsts kartību, gāzt visas valsts iestādes, dibināt revolucionāras komitejas utt.

Tanī pašā laikā ievietojās minētajās telpās federatīvā komiteja, kura palika par revolūcijas vadītāju. Šī komiteja organizēja caur saviem aģentiem zemnieku pagastos revolucionāras apakškomitejas, sarīkoja tautas mītiņus, uzkūdīja iedzīvotājus pret muižas īpašniekiem, organizēja iebrukumus muižās un valsts iestādes, dedzināja muižas ēkas, krogus, monopola bodes un postīja viņus, lasīja naudu priekš ieroču pirkšanas, lai apbruņotu iedzīvotājus utt.”¹⁶

Tika organizēta tautas milicija un iedalīta nodaļās, kuras atradās izvēlētu vadītāju pārziņā; tika uzstādīti telefona aparāti Skrīveru krogā un Stopiņu pasta nodaļā. Tautas milicijas nodaļas tika turētas kaujas gatavībā un, kā ziņots, sūtītas uz Koknesi, Skrīveriem, Stukmaņiem, Doli, Ikšķili, Lielvārdi utt. Šo nodaļu vadītāji bija: Koknesē — Andrejs Dūms, Pāvils Herdels, Indriķis Ziediņš un Augusts Dāders; Stukmaņos — Jānis Rozenbergs un Pāvils Herdels; Dolē — Andrejs Dāboliņš un Kaspars Aškevičs; Ikšķilē — Žoržs Silkalns; Skrīveros — Jānis Pauls, Jānis Ozoliņš, Kārlis Menzs, Jānis Sproģe, Jānis Springe un Andrejs Tomsons; Ķeipenē — Kārlis Jansons un Voldemārs Āboliņš. Lai apgādātu tautas miliciju ar ieročiem, muižām, mežsargiem, uradņikiem un privātpersonām tika nolaupīti ieroči. Dažus no šiem laupītājiem vēlāk nošāva soda ekspedīcija. Ievērojamākie agitatori

¹⁶ Baltija (Rīga), Nr.1 (20.08.1907)

laukos bijuši Kokneses pagasta skrīveris Jānis Kroders, turienes skolotājs Pēteris Malta un muižas nomnieks Kārlis Grobiņš.

Jauno rīcības komiteju vēlēšanas pagastos notika novembra sākumā; tās ievēlēja 94% pagastu. Rīcības komiteju darbības laiks bija īss — apmēram mēnesis. Tās risināja pagastu pārvaldes jautājumus, pārvaldīja bez īpašnieka palikušo muižu saimniecības, iekasēja nodokļus, risināja skolu un citus jautājumus. Rīgas apriņķī visos 40 pagastos ievēlēja jaunās varas iestādes — rīcības komitejas — un dibināja milicijas nodaļas cīņai pret karaspēku un patvaldības varas orgāniem. Masveidā atbruņoja muižniekus, mežsargus, reakcionāros saimniekus un uradņikus, dedzināja muižas.

Arī Lielvārdē un Rembatē tika ievēlētas rīcības komitejas. Pēc pāris dienām Rembates stacijā ieradās Rīgas apriņķa priekšnieks Žilinskis ar palīgu, kur viņus sagaidīja vietējais uradņiks ar Rembates muižā izvietotiem astoņiem dragūniem. Grupa devās uz Lielvārdes pagastnamu, lai apcietinātu ievēlētos rīcības komitejas locekļus, taču tie bija laikus brīdināti un paslēpās. Nakti apriņķa priekšnieks ar palīgu pavadīja Rembates pili, bet nākamajā rītā viņiem izdevās arestēt Rembates tautas sapulces delegātus Mārtiņu Dzilnu, Andreju Krastiņu, Juri Bērziņu un skolotāju Hartmani, kurus gatavojās sūtīt uz Rīgu.

Šī vēsts ātri aplidoja plašu apkārtni. Uz Rembates pili bariem plūda ļaudis gan no tuvākiem, gan tālākiem pagastiem. Daudzi bija bruņojušies ar bisēm, veciem revolveriem, pat cirvjiem un rungām. Krēslai iestājoties, bija sanākuši ap pusotra tūkstoša cilvēku. Apriņķa priekšnieks bija nosūtījis telegrammu uz Ogri pēc dragūnu papildspēkiem, bet telegrāfists, aizbildinoties ar telegrammas formas neievērošanu, to aizturēja. Žilinskis, lai iegūtu laiku, ķērās pie viltības — sasauca vietējos saimniekus un pieprasīja visiem parakstīties, ka arestētie vēlāk paši labprātīgi ieradīsies tiesā. Tomēr dragūni nerādījās. Tad muižnieks Rautenfelds divreiz izšāva gaisā, dodams zīmi šķūnī esošajiem dragūniem, lai tie atklāj uguni, bet viņi to nedarīja. Žilinskis bija spiests piekāpties un atbrīvoja arestētos.

Sadursmes Lielvārdes, Skrīveru un Kokneses apkārtņē

Sadursmes ar cara karaspēku notika daudzās vietās: Lielvārdē, Aizputē, Vecpiebalgā, Stāmerienā, Vecaucē un citur. Tukumā un Talsos novembra beigās un decembra sākumā sadursmes pārvērtās par bruņotu sacelšanos, kuras rezultātā bija daudz upuru un pilsētas tika daļēji nopostītas. Laukos notika masveida muižu un piļu dedzināšana un grautiņi, lai iznīcinātu vācu muižnieku un cara karaspēka apmešanās un atbalsta vietas.

Tiklīdz 22. novembrī ziņas par kara stāvokļa izsludināšanu Vidzemes guberņā un Rīgas ģenerālstrieku sasniedza Kokneses pagastu, nekavējoties tika sasaukta zemnieku un laukstrādnieku sapulce. Tika izdalīti ieroči un izveidota tautas milicijas nodaļa. Cita pēc citas izraisījās revolucionāru sadursmes ar policiju pilsētās un karaspēka vienībām laukos.

Revolūcija Latvijā tuvojās kulminācijai. 23. novembra vakarā ap 100 miliču liela vienība sekmīgi uzbruka Ķeipenes muižā novietotajam dragūnu vadam, atbruņojot daļu dragūnu.

Pēc kara stāvokļa izsludināšanas Skrīveros novietotie, vietējā muižnieka Maksa fon Zīversa apdzirdītie dragūni apriņķa priekšnieka jaunākā palīga fon Heninga darbveža Maksimoviča vadībā terorizēja apkārtnes iedzīvotājus. Lai tam darītu galu, vietējie iedzīvotāji nolēma izrēķināties ar Maksimoviču; šai nolūkā apmēram 100 bruņoti cilvēki naktī uz 24. novembri ielenca fon Heninga māju netālu no Skrīveru stacijas, iznīcināja telefona vadus, uzsāka apšaudīšanos ar ēku apsargājošajiem dragūniem un aizdedzināja ēku. Maksimovičs iepriekšējā dienā bija aizbraucis uz Rīgu, tādēļ šoreiz izbēga savam liktenim.

Izmeklēšanas materiālos uzbrukums fon Heninga mājai aprakstīts šādi:

“Pirmais šāviens trāpīja guļamistabā, kurā Hennings vēl strādāja. Pēc vairākām zālēm atskanēja sauciens no pūļa: “Lai sievietes un bērni atstāj degošo māju.” Kad pēc tam guvernante ar Henninga kunga bērniem un divām kalponēm bija atstājušas māju, tā tika no jauna apšaudīta. Pūlis pieprasīja, lai tiek izdots f. Henninga skrīveris Maksimovičs, kas bija aizbraucis uz Rīgu. Pēc tam pūlis pieprasīja, lai tiek izdoti ieroči, un apsolija nevienam tad neaiztikt. Kad pēc tam Hennings ar diviem dragūniem atstāja namu, revolucionāri apšaudīja viņu un vienu dragūnu, kamēr divi dragūni aizbēga. Hennings dabūja lodi krūtīs, un seja viņam tika sakropļota.”¹⁷

Liepkalnes–Vestienas evaņģēliski luteriskās draudzes mācītājs K. Štolls kopā ar savu ģimeni un dēla draugiem, kas bija tā saucamās muižnieku paš aizsardzības locekļi, paklausot Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākā palīga fon Pētersona neatlaidīgajam aicinājumam, 1905. gada 26. novembrī devās uz Kokneses staciju, lai brauktu uz Rīgu. Zinot mācītāja visai skarbos piedzīvojumus vasarā, kļūst saprotama paš aizsardzības locekļu klātbūtne. Baznīcas demonstrācijas laikā 1905. gada 29. maijā K. Štollu norāva no kanceles, izvilka no baznīcas un spieda nest sarkanu karogu. Pūlis viņu piekāva, un vēlāk vietējais ārsts Viktors Pētersons konstatēja, ka 59 gadus vecajam mācītājam bija stipri cietušas abas rokas, smagi sasitumi pa visu ķermeni, deviņas brūces un ievainojumi, kā arī četri dzīvībai bīstami sitiieni pa galvu. Nākamajā rītā mācītājs Štolls ar ģimeni un kalpiem septiņu dragūnu pavadībā ieradās Kokneses stacijā, bet, tā kā uz dzelzceļa bija sācies streiks, “bēgļi” devās uz Pasta muižu. Turienes muižnieks fon Brimmers viņus nepieņēma, jo pavadošie paš aizsardzības locekļi bija apbruņoti, un tas varēja izprovocēt uzbrukumu. Ceļotāji bija spiesti pārnakšņot vietējā mācītāja Hilnera muižā, kurš bija aizbēdzis agrāk. Miliči ielenca mācītāja māju un pieprasīja nodot ieročus. “Bēgļi” atteicās nodot ieročus un centās atpirkties ar prāvu naudas summu. Miliči tam nepiekrita un naktī sāka apšaudīt mācītāja māju. No sargiem ar skrotīm tika ievainoti H. Kiršteins un A. Leviss of Menārs. Tika aizdedzināts blakus dzīvojamajai ēkai esošais šķūnis, lai uguns pārņemtos uz dzīvojamo ēku. Otrā rītā kāda kalpone Herta Šmite tika sūtīta uz Vecbebrimem ziņot par notikušo, bet revolucionāri viņu aizturēja. Apmēram pēc stundas kalpone atgriezās ar vēstuli, kurā atkārtoti tika piedāvāts atdot ieročus, citādi

¹⁷ Baltija (Rīga), Nr.1 (20.08.1907)

mācītājmuiža tikšot apšaudīta no lielgabala un aizdedzināta ar petroleju. Kalpone stāstīja, ka aplencēji ir sagatavojuši petrolejas mucu ar sūkni, ar kura palīdzību mācītājmuiža tikšot aplieta un aizdedzināta. Mācītāja muižā ielenktie kungi tika aicināti padoties, pretējā gadījumā viņi tikšot nošauti. Starp revolucionāriem kāda kalpone atpazīna zemniekus Kroderu, Maltu un Grobiņu. *“Kad kungi bij padevušies, Malta esot noturējis dedzīgu runu, slavēdams revolucionāru dūšību. Ar plinti rokā viņš pavadīja vaņģiniekus uz pagasta namu un nolasīja „tautas” priekšā viņu vārdus, katru atsevišķi stādīdams priekšā. Beidzot vaņģinieki tika aizvesti uz Kokneses pili, ieslodzīti divās pagraba telpās un apsargāti no tautas milicijas.”* Ne izmeklēšanā par šo demonstrāciju, ne arī par gūstniecības laiku Koknesē un pēc tam Liepkalnes apkaimē, kas kopā ilga aptuveni mēnesi, K. Štolls atšķirībā no daudziem citiem nevienu vainīgo nenosauca, bet izmeklētājam godprātīgi stāstīja tikai par notikumu gaitu. Pat protokola sausā valoda rāda pašcieņas pilnu personību, kas šajā izmeklēšanas materiālu kopā izceļas.

Skrīveru muižas pils ap 1900. g.

Šādos apstākļos Rīgas apriņķī pa muižām izvietotā 9. Jeļizavetogradas dragūnu pulka eskadrona komandieris rotmistrs Ervins fon Šterns¹⁸, baidīdamies no eskadrona iznīcināšanas pa daļām, deva pavēli sev padotajiem, aptuveni 120 kareivjiem, sapulcēties cietskaimīdā, nocietinātajā Skrīveru (vāc. *Remershof*; kr. *Ремерсгофъ*) pilī, lai pa dzelzceļu mēģinātu tos izvest uz Rīgu. Ieradās arī fon Pētersons ar dažādiem “pašaizsardzības” locekļiem un “goda policistiem”. Līdz ar karaspēku bēga arī muižnieki un viņu ģimenes, muižu pārvaldnieki, baronu organizētie “pašaizsardzībnieki” (*Selbstschutz*) un mācītāji. No Rīgas atgriezās Maksimovičs, trīs čerkesi, inženieris Maksimilians fon Lagdbergs un daži

¹⁸ Ervins fon Šterns (Штерн Эрвин Карлович 1863–1937) – dzimis Pērnavas apriņķī, pēc tautības vācietis. Cara armijā sasniedzis pulkveža dienesta pakāpi. Dzīvojis Ļeņingradā. 1937. gada 22. decembrī arestēts, 11. decembrī piespriests nāves sods, nošauts 20. decembrī.

“paš aizsardzībnieki”. Taču šajā posmā dzelzceļš atradās revolucionāru rokās, un pa to brīvi pārvietojās tikai milicijas spēki.

LSDSP Skrīveru organizācija uzaicināja apkārtējo pagastu rīcības komitejas sūtīt arī savus milicijas spēkus, lai ieņemtu Skrīveru pili. 26. novembra vakarā saradās jau ap 1000 miliču no Madlienā, Rembates, Lielvārdes, Krapes, Ķeipenes, Ozolmuižas u.c. pagastiem. Viņu apbruņojums tomēr bija diezgan vājš — ap 30 šauteņu, nedaudz vairāk mauzera pistoļu, kā arī novecojušas medību bises. Tumsai iestājoties, aplencēju ķēdes savilkās ciešāk ap pili un turpinājās abpusēja apšaudīšanās. Miliči visai viegli atsita Daugavas otrā krastā, Jaunjelgavā, esošās kājnieku rotas centienus pārcelties pāri upei, lai palīdzētu ielenktajiem. Veiksme kāpināja kareivīgo noskaņojumu, taču pamazām tas sāka gaist, redzot, ka aiz biežajiem pils mūriem dragūni un muižnieki ir drošībā. Uz rīta pusi lielākā miliču daļa pameta pozīcijas — pa tām jau jādelēja dragūni.

Taču arī ielenkto garastāvoklis nebija možs. Paklīda pat baumas, ka Daugavgrīvas garnizons pārgājis tautas pusē un tiekot gaidīta smagā artilērija, lai sagrautu pili. Šterns nolēma pili atstāt, un dragūnu eskadrons kopā ar muižniekiem gar Daugavu devās uz Rīgas pusi. Pirms pils atstāšanas Maksimovičs vēl nošāva divus fon Pētersona arestētus zemniekus. Pēc rūpīgas pārmeklēšanas atrada vienīgi muižnieku pamestos ieročus, un pils tika nodedzināta.

Skrīveru muižas dedzināšanu apraksta tā laika muižas kalējs J. Pauls: “27. novembra pēcpusdienā, kad iestājās krēsla, muižā pulcējās bruņotu un nebruņotu ļaužu bari. Daži no tiem pastāstīja, cik zvēriski muižnieki bij izturējušies pret arestētajiem kaujiniekiem. Lai liesmas drīzāk izplatītos, pils logos raidīja trīs zāles. Pēc tam galveno durvju priekšā sanesa pusvezumu salmu, no klēts atvēla mucu petrolejas... Pils dega visu nakti. Tas pats notika arī ar veco pili.”

Tādu pavērsienu revolucionāri nebija gaidījuši, tomēr, izmantojot savās rokās esošo dzelzceļu un telegrāfu, milicijai izdevās nogriezt bēgošajiem muižniekiem atkāpšanās ceļu un panākt viņus netālu no Lielvārdes, uz kuriem divos vagonos devās bruņoti Skrīveru miliči un ieņēma pozīcijas Rumbas upītes krastā. Uzbrukuma sagatavošanu un kauju vadīja Rembates miliču priekšnieks Jānis Levdonskis. Daļa Rembates–Lielvārdes milicijas vienību nocietinājās stiprajā Ūbeļkroga ēkā. Tā jumts bija noklāts ar dakstiņiem, un, tos atbīdot, miliči sev iekārtoja ērtas šaujamlūkas. Pa to laiku ieradās gan dragūni, gan arī atbraukušie miliču papildspēki; pēdējie nepaspēja iekārtoties Rumbas upītes krastā, bet izvietojās turpat dzelzceļa apstādījumos un grāvjos.

Bruņotā cīņā nepieredzējušie zemnieki neizturēja un priekšlaicīgi izšāva uz dragūniem; šāva arī no vilciena, tā pievēršot sev dragūnu uzmanību. Sākotnēji tie apšaudīja Ūbeļkrogu, veikalu un citas tuvumā esošas mājas. Pēc tam dragūnu lielākā daļa izlauzās pie dzelzceļa stigas, bet rotmistra Šterna grupa pie Ūbeļkroga tika sagaidīta ar efektīvu šauteņu uguni; kāds šāva no lielkalibra, veclaicīgas bises, un muižniekos radīja paniku — tie domāja, ka tiek mestas granātas. Tajā pašā laikā uz Šterna grupu sāka šaut arī no dzelzceļa puses

pienākušie revolucionāru papildspēki. Nonākuši krustugunīs, Šterns un ar viņu palikušie dragūni un muižnieki neatrada citu izeju kā vien paslēpties kādā labības šķūnī. Līdz mīkrlēm turpinājās savstarpēja apšaudīšanās, bet pēc tam ielenktie padevās. Revolucionāru gūstā nokļuva ap 40 muižnieku un 20 dragūnu ar komandieri E. fon Šternu.

Elza Dombrovska-Šulce, kurai tobrīd bija 14 gadi, atceras: *“Pie Ūbeļkroga, sapulcējās bruņojušies zemnieki, lai sagaidītu apkārtnes baronus, kas no Skrīveriem dragūnu pavadībā bēga Rīgas virzienā. Bija jāuzrauga arī dzelzceļš, pa kuru nemiernieki gaidīja ierodamies papildspēkus. Muižniekiem toreiz labi neklājās. Nemiernieki viņus apcietināja un ievietoja Ūbeļkroga stadulā. Pēcāk zemnieki apspriedās un ieslodzīja baronus Lielvārdes pils pagrabos.”*¹⁹ Savukārt “Dienas Lapa” rakstīja: *“Svētdien pīkst. 4 pēc pusdienas notikās izšķirošais cīņiņš pie Lielvārdes, un muižnieku bēgli ar visiem atlikušajiem dragūniem un sargiem bij spiesti padoties! Izejas tiem vairs nebij nekādas: atkāpties atpakaļ uz Skrīveriem tie vairs nevarēja, pa kreisai rokai Daugavas aukstie viļņi, no labās puses muižnieku pulkam bij aizsteidzies priekšā dzelzceļa brauciens ar bruņotiem miličiem (no Skrīveriem un Kokneses), priekšā visas gravas, ēkas un citas pozīcijas ieņemtas no vietējo miliču pulkiem. Kautiņš izšķīrās pie Lielvārdes Ūbeļu kroga; stiprā ēkā bij nocietinājušies zemnieki ar labiem šaujamiem rīkiem. Dragūni apšaudīja pirmie Krogu no tālienes. Tad tie mēģināja vēl izlauzties pēdējo reiz cauri, bet no kroga logiem un jumta caurumiem tika saņemti ar briesmīgu uguni. Krita zirgi, gāzās zemē dragūni, to starpa arī viņu vadonis poručīks fon Šterns. Kāds dragūnu bars paspēja izrauties un sitās pār dzelzceļu pāri mežā iekšā; kā zināms, caur purviem un mežu biežumiem kādi 30 ar oficiāli Šmitu nonākuši Siguldā. Kautiņā ņēmuši dalību pavisam 108 dragūni, pašus muižniekus un viņu dienderus neieskaitot.”*

Sagūstītos dragūnus un muižniekus aizveda uz Lielvārdes pili, kur tobrīd atradās arī pats barons fon Vulfs. Muižniekiem tika atņemtas tikai mauzera pistoles, bet pārējie ieroči palika viņu pārziņā; arī dragūniem atņēma tikai daļu munīcijas, šautenes atstāja. Vēlāk, kad no Kokneses un citiem apkārtnējiem pagastiem ieradās miliči un Rīgas LSDSP organizāciju kaujinieki, sagūstītos pilnīgi atbruņoja.

27. novembra dienā Skrīveru muižu aplenkuši kādi 1000 cilvēki, atlauzuši logus un durvis, atņēmuši muižas ļaudīm ieročus, pievēluši mucu ar petroleju un aizdedzinājuši dzīvojamās ēkas. Pie mucas velšanas muižas rakstvedis Jānis Veide redzējis Jāni Vītolīņu.

“Otrā dienā muižas valdi piesavinājies Jānis Pētersons, kas izpildījis šo amatu divus mēnešus un maksājis strādniekiem algas. Decembra sākumā Andrievs Zābaks ar citiem revolucionāriem pieprasījuši no minētā Veides izdot viņiem revolucionārā biroja vajadzībām fon Heninga mantu, kas tikusi atklāti pārdota Skrīveru pagasta namā. Skrīveru muižu izpostot, tās pārvaldniekam Konrādam Rajeksonam tikušas nolaupītas mantas par 200 rbļ.

¹⁹ Padomju Ceļš, Nr.133 (07.11.1966)

Vēlāk Arturs Piegāzs²⁰ atlīdzinājis Rajeksonam 157 rbļ., teikdams, ka šo atlīdzības summu piesūtījuši federatīvā komiteja.”²¹

28. novembra pēcpusdienā “goda pristavu” fon Pētersonu, Maksimoviču, trīs čerkesus — Zīversa miesassargus —, rotmistru fon Šternu un Kokneses apkārtnes muižniekus aizveda uz Koknesi un piepulcināja jau agrāk sagūstītajam mācītājam Šollam un viņa pavaļdoņiem, kur tie atradās līdz 1. decembrim.

Pēc sagūstīto muižnieku lūguma par notikušo pa telegrāfu tika paziņots LSDLP Centrālajai komitejai. Dažas stundas vēlāk Lielvārdē ieradās Centrālās komitejas pārstāvji, lai vietējo zemnieku, laukstrādnieku un milicijas darbinieku sanāksmē uzklausītu muižnieku padošanās nosacījumus. Pēdējos pārņēma panika.

Par gūstā ieslodzīto muižnieku noskaņojumu liecina vēstules, ko viņi sūtīja Vidzemes muižnieku landrātam.²² Pirmo vēstuli parakstījuši fon Vulfs un muižniece fon Zīversa. Viņi uzskaita to personu vārdus, kuras policija bija paņēmusi gūstā. *“Mēģinot izlauzties uz Skrīveriem, viņi tika arestēti kopā ar dragūniem. Dragūni daļēji padevās, daļēji tika nogalināti vai aizbēga... Mūsu situācija ir tāda, ka mēs nezinām, ko mums atnesīs nākamā stunda. Mēs visi lūdzam jūs tikai vienu lietu: nesūtiet pie mums nekādas militārās vienības mūsu apsargāšanai aizbēgušo vietā. Tas mums radītu vistrāgiskākās sekas un padarītu mūsu situāciju neciešamu.”*

Otro vēstuli parakstīja pristavs fon Pētersons, kurš pārrunās ar milicijas pārstāvi uz zināja, ka pagastu izpildkomiteju Centrālais birojs piekritis atstāt muižnieku īpašumu neskartu ar zināmiem nosacījumiem. *“Vienīgais veids, kā glābt mūsu dzīvību un īpašumu, ir vienošanās ar latviešu tautu. Viņi piekrīt atstāt mums mūsu īpašumus, tikai viņi vēlas ieviest ienākuma nodokli, nodevas, vienlīdzīgas balsstiesības un kopīgu lietu pārvaldīšanu bez jebkādām privilēģijām... Jebkurā gadījumā es lūdzu jūs nekavējoties pavēlēt atsaukt karaspēku no ciema un atcelt kara stāvokli, jo pretējā gadījumā neviena muiža neizdzīvos un mēs visi iesim bojā... Dragūni kopā ar Šternu ir padevušies, tāpat kā kazaki... Šeinvogels, pārējie kungi un es esam ieslodzīti Koknesē, un mēs iesim bojā, tiklīdz parādīsies armija... Glābiet zemi un mūs visus... jo tauta, pateicoties kara stāvokļa pasludināšanai Kurzemē un Vidzemē, ar tūkstošgalvainu puli vienkārši vēlas mūs nogalināt.”*

Apsūdzības materiālos Koknesē turēto gūstekņu epizode formulēta šādi:

“Koknesē gūstekņus saņēma Malta, Kroders un Grobiņš, pie tam Malta, ar zobenu apbruņojies, atzīmēja viņu vārdus. Te gūstekņi tika turēti līdz 1. decembrim vaņģībā pie kam viņus visas dienas noklausināja un revidēja Kroders, Malta un Grobiņš un pie kam minētie revolūcijas vadoņi lielījās ar revolūcijas panākumiem. 29. novembrī

²⁰ Artūrs Piegāzs (1882 - 1907), Skrīveru stacijas priekšnieka palīgs, viens no revolucionārās kustības vadītājiem skrīveru apkaimē, kuru Rīgas apriņķa bruņotās sacelšanās prāvā notiesāja uz nāvi un 1907. gada 11. septembrī nošāva.

²¹ Brīvais Vārds, Nr.4 (29.08.1907)

²² Dienas Lapa, (30.11.1906.)

ieradās Kroders, Malta un Grobiņš pie gūstekņiem un uzaicināja viņus rakstīt landrātu kolēģijai, lai netiek pieprasīti zaldāti viņu atsvabināšanai un gādāt par to, ka Vidzemē netiek ievests kara stāvoklis. Gūstekņi darīja to, kas no viņiem tika prasīts. Ar viņu rakstu devas skolotājs Brasovskis uz Rīgu. 1. decembrī ieradās Kroders un Malta atkal pie gūstekņiem un teica ka komitejai vairs neesot tās varas gūstekņus aizstāvēt pret „tautas“ dusmām, apsolīja turklāt gūstekņus aizvest uz Skrīveriem un palaist tur vaļā. Gūstekņi drīz pēc tam arī tika izvesti uz Skrīveriem, bet fon Pētersona un Maksimoviča kungi, kā arī trīs čerkesi tika apmēram 4. verstis no Kokneses stacijas, uz Pērses dzelzceļa tilta nošauti. Pārējiem kungiem Piegāzs un Kroders izdeva ceļa zīmes, ar kurām tad arī viņi netraucēti nonāca Rīgā.”²³

Artūrs Piegāzs

Par nošautajiem Artūrs Piegāzs teicis Skrīveru stacijas priekšniekam Andrejam Kļaviņam, ka viņiem nāves sodu piespriedusi tauta un federatīvā komiteja.²⁴

Saskaņā ar “Pēterburgas Latvietis” ziņām milicija ieguva 22 dragūniem atņemtus zirgus un ievērojamu skaitu *Mauser* pistoļu.²⁵ Uz Rīgu izdevās izlauzties vienīgi dragūnu eskadrona priekšējai grupai — pārējie dragūni ar ievainoto komandieri un visas bēgošo

²³ Baltija (Rīga), Nr.2 (21.08.1907)

²⁴ Brīvais Vārds, Nr.4 (29.08.1907)

²⁵ Pēterburgas Latvietis, Nr. 2 (06.12.1905)

muižnieku ģimenes nonāca milicijas gūstā. Pavisam Kokneses un Lielvārdes apkārtnē sagūstīja 17 baronus ar ģimenēm, t.i., 36 cilvēkus.

LSDLP Centrālā komiteja nosūtīja savus pārstāvjus, lai risinātu sarunas par “mieru” ar muižniecības pārstāvjiem. Centrālo komiteju Lielvārdes tautas sapulcē pārstāvēja Buševics un Jansons, bet muižniecību — baroni Rozens un Volfs. Pirmais vārds tika dots baronam Rozenam. Pēc paklanīšanās tautas pārstāvjiem viņš ziņoja, ka, atbildot uz LSDLP Centrālās komitejas pieprasījumu, Vidzemes muižnieku konvents 1. decembrī nolēma: 1) veikt visus pasākumus, lai nodrošinātu karastāvokļa un pastiprinātas drošības noteikumu tūlītēju atcelšanu; 2) Livonijas muižnieki sola, ka turpmāk viņu muižās netiks uzturēti karavīri un ka viņi darīs visu, kas ir viņu spēkos, lai nepieļautu karaspēka sūtīšanu uz laukiem; 3) Vidzemes muižnieki sola, ka visi viņu ģimenes locekļi nekavējoties pametīs brīvprātīgo policijas dienestu. Barons Rozens savā vārdā piebilda, ka Vidzemes muižniecībai ir jāatrod kopīga valoda ar tautu. Viņš, no savas puses, *“ir gatavs ziedot 500 rubļus pēdējā kaujā ciematā nogalināto un ievainoto ģimeņu labā”*.

Neskatoties uz šo solījumu nepatiesumu un liekulību, LSDLP Centrālās komitejas delegāti piekrita atbrīvot baronus un viņu ģimenes. Vēlāk, reakcijas periodā, barons Rozens sēdēja līdzās cara tiesnešiem tiesas zālē un kopā ar viņiem piesprieda nāvessodus un katorgas sodus simtiem un tūkstošiem 1905. gada revolūcijas dalībnieku.

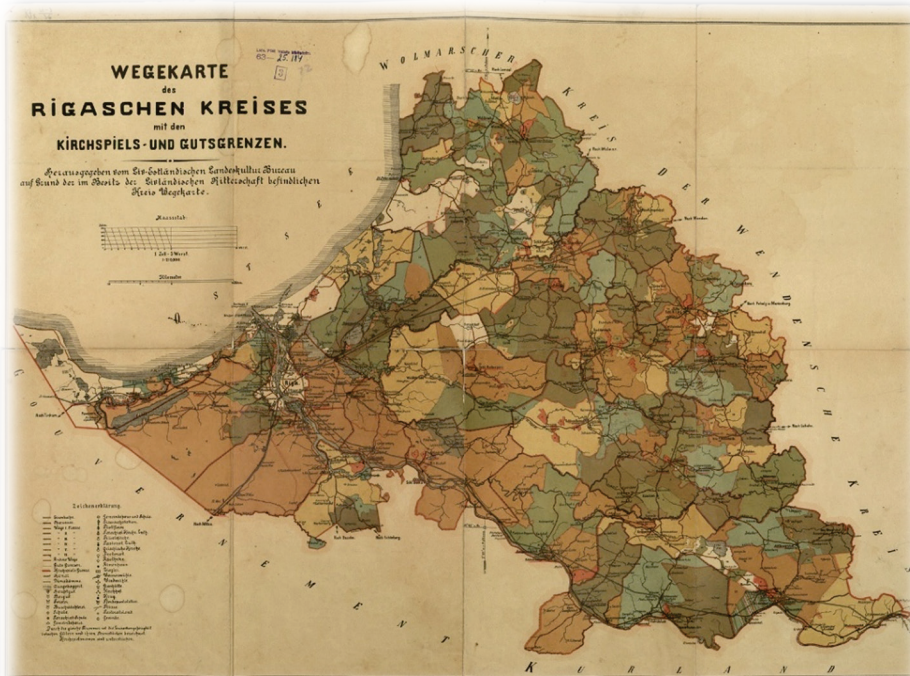
Viens no Skrīveru tautas milicijas dalībniekiem J. Pauls savās atmiņās rakstīja: *“Šī vēsts par Lielvārdes kauju lieliski pacēla mūsu garastāvokli. Vāji apbruņoti darbaļaudis bija uzvarējuši lielāku karaspēka daļu. Sagūstīti 20 no galvas līdz kājām apbruņoti dragūni un eskadrona komandieris. Padevušies gūstā kādi 40 muižnieki. Līdz Lielvārdes kaujai Latvijas vēsturē nebija zināms tāds gadījums, kad zemnieks būtu ieguvis tik lielu uzvaru.”*²⁶

Līga Lapa savā darbā norāda, ka notikumos iesaistītais rotmistrs Ervīns Šterns ir bijusi savdabīga personība, viņam pakļautie dragūni nelaupīja, un pats viņš neskarts pārvietojās pa revolucionāru kontrolēto teritoriju. Daudzas liecības rāda Šterna un Skrīveru stacijas priekšnieka palīga Artūra Piegāza savstarpējās simpātijas. Tā Rūdolfs Bangerskis savās atmiņās atzīmē, ka saticis Šternu 1905. gada novembrī. Šterns stāstījis, ka pie Aizkraukles kroga viņam un viņa kareivjiem būtu klājies slikti, bet viņus ļoti aizstāvējis stacijas priekšnieka palīgs Piegāzs, aizrādīdams, ka Šterna vadītais eskadrons nevienam iedzīvotājam nekā ļauna neesot nodarījis, kaut gan varējis darīt, un tāpēc visi kareivji jāatlaiž brīvībā. R. Bangerskis atzīmējis Šterna apņemšanos savukārt glābt Piegāzu no soda, kas cieta neveiksmi. Izmeklēšanas lietā ir E. Šterna nopratināšanas protokols, kas uzrakstīts 1906. gada 24. janvārī un kurā viņš atklāti atzinis, ka, *“pateicoties Skrīveru birojam, kurā bija arī Piegāzs, mēs esam izbēguši no vardarbības”*. Šajā dokumentu kopā ievietotais Šterna nopratināšanas protokols detalizēti atklāj notikumu gaitu Skrīveros, revolucionāru uzbrukumu pie Lielvārdes

²⁶ Pēteris Bauģis, Elmārs Kunkulis, Lāčplēša zemē, Avots, 1989

Pūces kroga, kurā viņš pats, krītot no zirga, guva smadzeņu satricinājumu, muižnieku ģimenes locekļu un viņa paša sagūstīšanu, pēc tam atbrīvošanu.²⁷

Interesantu liecību 1906. gada 7. aprīlī izmeklētājam sniedzis pats fon Šterns. Tā dod nelielu ieskatu, kā bija organizēta soda ekspedīcija.

Rīgas apriņķa karte, 1905. g.

“No 1905. gada 1. augusta es ar 9. Jeļizavetogradas dragūnu pulka 3. eskadronu tiku komandēts uz Rīgas apriņķa 3. iecirkni. Es pats uzturējos Skrīveros ar vienu vadu (18–20 cilvēki), pārējā eskadrona daļa tika sadalīta iecirknī pa vadiem. Viens vads atradās Meņģeles muižā apakšvirsnieka Ivanova vadībā, otrs vads Ķeipenes muižā, kuru komandēja kornets Kozļanņikovs,³³ kurš 23. novembra vakarā tur arī tika nogalināts, vēl viens Suntažos korneta Palmrūta vadībā.

Vadi darbojās pēc policijas pārstāvju norādījuma: izklidināja sapulces, atņēma proklamācijas un tā joprojām. Sacēlušies klīda baros, kas bija daļēji apbruņoti, viņi no slēpņa apšaudīja zaldātus un sardzi. Piemēram, Meņģelē zaldāti, kas patrulēja, vairākas reizes tika apšaudīti. Ķeipenē 23. novembra vakarā pūlis uzbruka telpām, kurās atradās zaldāti, pie tam kornets Kozļanņikovs tika nogalināts un divi zemākās dienesta pakāpes zaldāti ievainoti. Attiecībā uz korneta Kozļanņikova nogalināšanu Ķeipenē man zaldāti pastāstīja sekojošo. Vads savās telpās vakariņojis, sākuši šaut logos. Kozļanņikovs ar ieroci izskrējis pagalmā un ar vairākiem revolucionāru šāvieniem ticis nogalināts.”

²⁷ Līga Lapa, *Bruņotā ciņa Lielvārdes, Skrīveru, Kokneses un Stukmaņu apkaimē 1905. gada rudenī*, Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, 2013

Vadoties pēc fon Šterna liecības, iespējams izdarīt kādu secinājumu. Kā redzams, 9. Jeļizavetogradas dragūnu pulks kārtības nodrošināšanai ieradās jau 1905. gada augustā no Kauņas guberņas, kura tolaik bija Viļņas kara apgabala sastāvā. Tādēļ loģisks šķiet pieņēmums, ka šie eskadroni ietilpa ģenerālmajora Fjodora Vendta komandētajā Viļņas lidojošo vienību grupējumā. Bijušais izmeklēšanas daļas policists un Gregusa tuvākais palīgs Dāvuss savās atmiņās atzīmējis, ka pēc 1905. gada 20. decembrī fabrikā “Provodņiks” notikušā uzbrukuma dragūniem cietušo eskadronu un vēlāk arī visu pulku no Rīgas izraidīja, baidīdamies no jaunām sadursmēm fabrikā. Dragūnus nosūtīja uz Ogres, Kokneses un Skrīveru apkārtni, kur tie izcēlās ar īpašu cietsirdību gan pret apcietinātajiem un aizdomās turamajiem, gan pret latviešu zemniekiem kopumā.

Arī Ikšķiles, Ogres, Tīnūžu un Ropažu apkārtņē izvietotais Princa komandētais eskadrons bija šī pulka apakšvienība. Tā klātbūtne saglabājās arī pēc soda ekspedīciju ierašanās decembrī, kad, visticamāk, tā tika iekļauta kopējā struktūrā. Pēc teritoriālā iedalījuma apriņķi bija sadalīti iecirkņos jeb stanos, kas atradās apgabala gubernatora palīgu pakļautībā. Rīgas apriņķī tie bija Ogres, Skrīveru, Siguldas un Nītaures iecirkņi. Apriņķī bija divi zemes tiesu apgabali.

Rotmistrs P. Princs

Pēc tam, kad 25. novembrī bija sācies dzelzceļnieku streiks, no Daugavpils tika sūtīts vilciens ar kareivjiem, lai atjaunotu satiksmi. Par to tika paziņots nemierniekiem. 28. novembra vakarā pie Stukmaņu stacijas priekšnieka ieradās vietējais kurpnieks Pauls Herdels un, piedraudot ar ieroci, pieprasīja drezīnu, ar kuru pēc tam Herdels kopā ar astoņiem citiem revolucionāriem pa dzelzceļu devās uz Koknesi. Atbraukuši viņi esot paziņojuši, ka tiem jādzenas pakal “melnajai sotņai”.

*“Peters Borovskis ar āmuru rokās uzaicināja klātesošos iedzīvotājus, 97 verstis no Rīgas, netālu no Stukmaņu stacijas, izpostīt dzelzceļa gabalu un apdraudēt ar nāvi visus tos, kuri to negribētu. Borovskis līdz ar citiem revolucionāriem turpat norāva vienu sliedi, bet dzelzceļa sargi to izlaboja kaut gan viņiem no revolucionāriem tas uz stingrāko bij noliegts. Zaldātu brauciens Stukmaņu stacijā ieradās 30. novembrī, pēc tam kad dažas stundas iepriekš daži revolucionāri ar drezīnu bij apbraukājuši dzelzceļa gabalu uz Koknesi un postījuši. Stacijas priekšnieks darīja zaldātu vilciena vadoni uz to uzmanīgu, ka laikam dzelzceļa dambis līdz Koknesei kādā vietā var būt izpostīts, bet viņa aizrādījums netika ievērots un vilciens aizbrauca.”*²⁸

100. verstī no Rīgas, kādas 4 verstis no Stukmaņu stacijas, nemiernieki bija izjaukuši sliežu ceļu, kā rezultātā lokomotīve un tendera vagoni nogāja no sliedēm. Negadījumā viens zaldāts gāja bojā un 85 guva savainojumus. Par katastrofu telegrāfiski tika ziņots Stukmaņu stacijas priekšniekam Koknesē, uz ko saņēma šādu atbildi:

“Lūdzu turēties pie streika nolēmumiem un nesūtīt nekādas telegrammas par dzelzceļa satiksmi, kā arī nekā nepieprasīt. Kaujas organizācija Skrīveros.” Vēlāk sastāvs tika nosūtīts atpakaļ uz Stukmaņiem, kur naktī revolucionāri to apšaudīja.

Notikumi Ikšķiles pagastā revolūcijas kulminācijas laikā

1905. gada 30. novembrī Ikšķiles mācītājam nācās sniegt svēto vakarēdienu kādam slimniekam aiz Ogres. Viņš, kā ierasts šādos gadījumos, uz turieni devās jāšus. Atpakaļceļā Marnicu apturēja miliči. *“Jānot gar Ogres upi, pēkšņi no otra krasta kāds ar šauteni bruņots vīrs uzsauca: Stāt! un pats tūdaļ taisījās brišus nākt pāri. Mācītājs atbildēja, lai lieki nemērcē kājas un ka viņš pats it labi varot doties pāri upei jāšus. Bet mūsu revolucionārs, apzinoties sava pienākuma svarīgumu, pašreizēdīgā noraidīja piedāvājumu ar vārdiem: „Mums šai karā daudz jācieš!” Bez vilcināšanās viņš pārbrida pavasara vēsajiem ūdeņiem, apcietināja “tautas ienaidnieku” mācītāju un aizveda to uz kādām mājām uz Rembates pusi.”*²⁹ Mācītāju aizturēja divas dienas, kurās viņš bezbailīgi esot sludinājis Dieva vārdu. Trešajā dienā, ievērojot, ka nekādas apsardzes vairs nav, mācītājs kājām devās projām pa meža takām uz Ogres pusi un, neviena netraucēts, pārnāca mājās Ikšķilē. Pēc dažām dienām kučieris aizbrauca pakaļ zirgam un netraucēti pārveda to mājās.³⁰ Vēlāk revolucionāri kā iemeslu viņa sagūstīšanai esot minējuši mācītāja draudzīgās attiecības ar militārpersonām. Tā kā armijas noņemne atradās gandrīz pretī mācītājmājai, mācītājs Marnics gluži dabiski uzturēja kaimiņu

²⁸ Baltija (Rīga), Nr.3 (22.08.1907)

²⁹ Dr. Harijs Marnics, Mūsu baltā Daugava, Grāmatu draugs, 1966

³⁰ Dūna Zeitung, Nr.266 05.12.1905

attiecības ar virsniekiem un nereti arī pārdeva graudus un citas preces nometnes vajadzībām.³¹

Divas dienas pēc šī incidenta nemiernieki nodedzināja mežsarga lopu kūtis, Ogres muižu un vairākus siena šķūņus, kā arī bijušā pagasta skrīvera Kliģu Miķelsona stalli un ratu šķūni; tika šauts arī caur mājas jumtu un logiem.

Savās atmiņās Roberts Ozoliņš³² raksta:

“Pagasts bij iztīrīts no karaspēka (izņemot Ikšķiles nometnes garnizonu), no muižniekiem un viņu piedevām. Viens policists jau sen bij aizbēdzis, bet otrs, goda vīrs, novilcis savu uniformu un staigāja privātā. Ievēlētās iestādes un partijas organizācijas ķērās pie darba, izvedot dzīvē sapulci, noturēto pagastu konferenci un partijas lēmumus. Saveda arī kārtībā sajukušo pagasta saimniecisko dzīvi. Šteina fabrikas telefona centrāles un barona pamestās Tinūžu muižas pārzināšanu nodeva Tinūžu skolotājam Šmidtam līdz ar vietējo biedru grupu.”³³

Dieu Ikšķiles. „Dūna-Ztg.“ jūno, ta pag. ſwehtdeen iſdarits uſbrukums Ikšķiles mahzitam Marnizam pa deewahrdu laiku baſnizaſ gehrbkambari. Pateizotees energiſkai rihzibai no daſchu baſnizenu puſeſ, diwi rewo-uziōnari apzeetinati, no fureem weens eſot pa-ihſtams. Mahzitajs tagad atbrauzis un uſturaſ Riga. Diwas deenas wehlaſ atreebeji no-ved ſinajuſchi Kligu-Behrtuku mah-aſ, ſkaſ peedereja fahdai no tām perſonam, uraſ palihdſeja apzeetinat fahdu no mahzitaja uſbruzejeem.

Rīgas Avīze, Nr.275 (30.12.1905)

1905. gada pirmo Ziemsvētku dievkalpojuma laikā notika incidents Ikšķiles baznīcā. Bruņoti vīri dievkalpojuma laikā baznīcas ģērbkambarī uzbruka mācītājam Marnicam. Pateicoties dažu draudzes locekļu, krodzinieka Miķelsona kalpu un mācītāja kučiera Ošu Marča enerģiskai rīcībai, uzbrukums tika novērsts, uzbrucēji atbruņoti un divi revolucionāri sagūstīti. Vēlāk Marčš starodams rādījis savu negaidīto ieguvumu — *“gluži jaunu, spīdošu, acīm redzot speciāli šim uzdevumam iegādātu revolveri.”* Divas dienas vēlāk atriebēji

³¹ Dūna Zeitung, Nr.270 (09.12.1905)

³² Roberts Ozoliņš (1877–1930) no Turkalnes Ašmaņu mājām bija sabiedriskais darbinieks un sociāldemokrāts. 1905. gada revolūcijas laikā viņš darbojās Ikšķiles un Ropažu rajonos. Pēc Pirmā pasaules kara Ozoliņš atgriezās Latvijā un atsāka strādāt partijā, kreisi orientētajā Raiņa klubā un lauku strādnieku arodbiedrībā. Viņš bija Ikšķiles Turkalnes izglītības biedrības “Līdums” dibinātājs un valdes loceklis.

³³ R. Ozoliņš, *1905. gada sapnis*. Rīga: Latvijas vēstures pētīšanas biedrība, 1930.

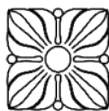
nodedzinājuši Kliģu-Bērtuļu mājas, kas piederēja kādai no personām, kuras palīdzēja apcietināt uzbrucējus.³⁴

Jāpiebilst, ka Vaida Villeruša Ikšķiles almanahā raksta, ka vēlāk no tiesu izmeklēšanas materiāliem par 1905. gada 25. decembra notikumiem redzama cita notikumu gaita. Hugo Kaufmanis ar kādu svešinieku dievvārdu laikā apsēdušies pirmajā solā, skatījušies izaicinoši, pat smējušies, tā traucējot Marnicam dievkalpojumu. Pirms tam Kaufmanis kādam pie baznīcas esot teicis, ka laiks nokārtot rēķinus ar Marnicu. Kad baznīcas pērminderi apļenca Kaufmani un izkratīja, viņam kabatā atrada revolveri. Uz Marnica jautājumu, kālab viņš staigā ar revolveri, Kaufmanis atbildējis ar pretjautājumu — kālab mācītājs staigā ar smagu svina pātagu. Marnica atbilde — paš aizsardzībai — izsauca tādu pašu paskaidrojumu arī no Kaufmaņa.

³⁴ Rīgas Avīze, Nr.275 (30.12.1905)

II. Soda ekspedīcijas

Soda vienību organizēšana

Pēterburgā 1905. gada sākumā no Baltijas pienāca satraucošas ziņas. Iekšlietu ministrs kņazs Svjatoslavs-Mirskis, viņa vietnieks Durnovo un kambarkungs³⁵ Bulgins par notikumiem Vidzemes guberņā caram Nikolajam II 1905. gada janvārī un februārī vien nosūtīja vairāk nekā 10 piezīmju un ziņojumu. Pēc ministru prezidenta grāfa S. Vittes³⁶ iniciatīvas un ar Nikolaja II 1905. gada 28. novembra dekrētu tika izveidota Baltijas ģenerālgubernatūra.

“Nemot vērā pieaugošos nemierus Livonijas un Kurzemes guberņās, kā arī nopietnus nemierus Igaunijas guberņas iedzīvotāju vidū, lai ātri atjaunotu kārtību šajās guberņās un veiksmīgi atrisinātu visus vispārējos vietējās dzīves jautājumus, kuru pamešana bez apmierinoša risinājuma veicina nemieru izplatīšanos, mēs uzskatījām par lietderīgu ieviest pasākumus, lai apvienotu visu iepriekšminētajās teritorijās esošo iestāžu darbību un koncentrētu likumdošanas priekšlikumu izstrādi, kas attiecas uz Baltijas reģiona iedzīvotāju interesēm, uz vietas, piedaloties vietējiem iedzīvotājiem.”³⁷

1905. gada 30. novembra telegrammā Vidzemes gubernators Nikolajs Zvegincevs informēja Durnovo, ka “karaspēks cieš zaudējumus virsnieku un kareivju vidū sadursmēs ar nemierniekiem”. Rīgas garnizona un 45. kājnieku divīzijas komandieris ģenerālleitnants Georgijs fon Popens ziņoja Nikolajam II:

“Rīga ir pilnībā nogriezta dzelzceļa, pasta un telegrāfa streika un sacelšanās dēļ blakus esošajos apriņķos... Revolucionāri elementi terorizē iedzīvotājus, kuri bez ierunām izpilda visas

³⁵ Kambarkungu pienākumos ietilpa pils apsaimniekošanas un galma personāla pārvaldība.

³⁶ Sergejs Vite (kr.: Сергей Юльевич Витте; 1849—1915) vācbaltiešu izcelsmes Krievijas Impērijas valsts-vīrs un politiķis, valdības vadītājs (1905—1906), veicināja Krievijas Impērijas rūpniecības izaugsmi, tādēļ viņu iesauca par “Krievijas industrializācijas vectēvu”.

³⁷ Указ 28.11.1905 г. “Об учреждении временного прибалтийского генерал-губернаторства”. СПб., 1909. С. 196.

viņu prasības... Pieejamās kaujas spējīgās vienības, ko izmantot vispārējās bruņotas sacelšanās gadījumā, ir 1700 durkļu, 250 zobenu un 12 lielgabalu. Ložmetēju nav...

Karaspēks ir pārguris pārmērīgi daudzu norīkojumu un pastāvīga nemiera dēļ. Nelielās kavalērijas vienības, kas nosūtītas uz rajoniem, lai nomierinātu situāciju, ir cietušas zaudējumus virsnieku un kareivju ziņā, kas krituši un ievainoti... Dažas apriņķu daļas ir pamestas likteņa varā. Gandrīz visas muižas ir izlaupītas. Muižnieki ar ģimenēm ir spiesti bēgt uz pilsētām vai slēpties mežos.”³⁸

Likumīgās varas un kārtības atjaunošanai apriņķos fon Popenš pieprasīja nekavējoties nosūtīt divus kājnieku pulkus, astoņus eskadronus un 16 lielgabalus, citādi uzskatot par neiespējamu “novērst turpmāku sacelšanos un neļaut nemierniekiem ieņemt Rīgu”. Nikolajs II izdeva rezolūcijas — par Zveginceva telegrammu: “Karaspēks nedrīkst tikt sadalīts mazās vienībās, bet gan jātur kopā un jārikojas izlēmīgi”; par fon Popena ziņojumu: “Ziņojuma secinājumi ir jāīsteno”.

Ulanu pulks 1905. g.

1905. gada 30. novembrī Nikolajs II pavēlēja nekavējoties apspriest jautājumu par kārtības atjaunošanu Kurzemes un Vidzemes guberņās. 4. decembrī pēc Ministru padomes priekšsēdētāja grāfa S. Vitte ieteikuma par pagaidu ģenerālgubernatoru iecēla Vasīliju Sologubu. “Imperatoram labpatika pavēlēt jautājumu par kārtības atjaunošanu Kurzemes un Vidzemes guberņās nekavējoši apspriest lielkņaza Nikolaja Nikolajeviča vadībā atsevišķā padomē, kurā piedalās ģenerālštāba priekšnieks un ar visaugstāko ukazu 1905. g. 4. decembrī ieceltais Baltijas ģenerālgubernators ģenerālleitnants Sologubs.”³⁹ 5. decembrī tika sasaukta ārkārtas sapulce, kuru vadīja Gvardes un Pēterburgas militārā apgabala komandieris

³⁸ Dmitrijs Zikins, Teroristiskais karš pret impēriju, izd. Алгоритм, 2018

³⁹ Дневник Г. О. Рауха, Красный Архив, 6. сēj. (19), 1926

lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs⁴⁰, piedaloties ģenerālštāba priekšniekam ģenerālleitnantam F. Paļicinam un V. Sologubam. Tika nolemts Pēterburgas militārā apgabala gvardes štāba ģenerālkvartālmeistara⁴¹, Igaunijas muižniecības pārstāvja Georgija Rauha (1860–1936) vadībā izveidot speciālas soda ekspedīcijas no gvardes pulkiem un kazakiem, augstākās valdības grožus paturot lielkņazam pašam. Ģenerālis Rauhs 1905. gadā atradās ļoti tuvu augstākajām varas aprindām un bija viens no aktīvākajiem cara valdības cīņas pret revolūciju līderiem. Viņam bija būtiska loma revolucionārās kustības apspiešanā ne tikai Pēterburgā, bet arī ārpus galvaspilsētas — Baltijā un Somijā..

1905. gada decembrī no Sanktpēterburgas, Varšavas un Viļņas militāro apgabalu militārajām vienībām tika izveidotas vairākas atsevišķas, dažāda lieluma ekspedīcijas vienības. To veidošanas ātrumu nepārprotami sekmēja arī Tukuma sacelšanās 1. decembrī.

5. decembrī Rauhs savā dienasgrāmatā raksta: *“Notiek intensīvs darbs, lai sagatavotu Orlova ekspedīciju uz Vidzemes guberņu, kur lietas ir ļoti sliktas. Kurzeme ir pilnībā atdalījusies, un pievienojušies arī Vidzemes dienvidi. Orlovs dosies pa Baltijas dzelzceļu ar 6 ulanu eskadroniem, 6 lielgabaliem, diviem kirasieru gvardes eskadroniem, 2. strēlnieku gvardes bataljonu un 2 ložmetējiem, kopā 8 eskadroniem, 1 bataljonu, 6 lielgabaliem, 2 ložmetējiem.”*⁴²

Pulka komandieris ģenerālis A. Orlovs pulka galvgalī ceremoniālās parādes laikā, 1907. g.

Lielāko vienību — Ziemeļu vienību, kas darbojās Valkas, Valmieras un Cēsu apriņķa ziemeļos, — uzticēja vadīt ulanu gvardes pulka komandierim ģenerālmajoram

⁴⁰ Lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs, Jaunākais (kr. Великий князь Николай Николаевич; 1856 – 1929) bija ķeizara Nikolaja I mazdēls, revolūcijas laikā Valsts aizsardzības padomes priekšsēdētājs

⁴¹ Ģenerālkvartālmeistars (kr. Генерал-квартирмейстер), līdz 20. gs. sākumam Krievijas ģenerālštāba priekšnieka palīgs operatīvo un stratēģisko uzdevumu izpildei.

⁴² Дневник Г. О. Рауха, Красный Архив, 6. сēj. (19), 1926

Aleksandram Orlovam⁴³, kuram tika piešķirtas ģenerālgubernatora pilnvaras. Kā savos memuāros rakstījis viņu labi pazinušais S. Timirevs⁴⁴: *“Orlovs ieguva īpašu cara un imperatores labvēlību revolucionārās kustības apspiešanas laikā Baltijas reģionā. Viņa rīcība, ārkārtīgi izlēmīga un brīžiem brutāla, tolaik izraisīja nopietnu sašutumu un uzbrukumus liberālajā presē un sabiedrības aprindās, kas simpatizēja tā sauktajai “atbrīvošanas kustībai”. Varu apliecināt, ka Orlova “cietsirdību” izskaidroja ar viņa pienākuma izpratni un bezgalīgo uzticību troņim...”*⁴⁵

Rīkodamies nežēlīgi savas pārliecības vārdā, Orlovs tomēr, šķiet, saglabājis zināmu taisnīguma sajūtu un, iespējams, izkropļotu bruņnieciskumu. Par to liecina atgadījums, kad pēc Ērgļos notikušiem nemieriem tur ieradusies soda ekspedīcija gatavojās vairākus vainīgos nošaut un pērt. *“Par laimi sodāmajiem, šajā laikā cauri Ērgļiem dodas soda ekspedīcijas virspavēlnieks Orlovs, apmetoties šeit uz trim dienām. Uzklusot lūgumus un noskaidrojot apstākļus, ērgļeniešu vajāšana tiek pārtraukta.”*⁴⁶

Jesauls Mihails Grabbe

⁴³ Aleksandrs Afinogenovičs Orlovs (Александр Афиногенович Орлов, 1865 – 1908) – Viņas Majestātes svītas ģenerālmajors (1905), Viņas Majestātes ķeizarienes Aleksandras Feodorovnas Dzīvības gvardes ulanu pulka komandieris.

⁴⁴ Sergejs Timirevs (Сергей Николаевич Тимирёв, 1875 - 1932), krievu jūras spēku virsnieks.

⁴⁵ S. Timirevs, «Четыре года на яхте „Штандарт“», 1924

⁴⁶ Stars (Madona), Nr.113 (19.09.1985)

1905. gada 15. decembrī Orlova vienības ieradās Valkā, kas sākumā kļuva arī par viņa ekspedīcijas galveno mītņi. Todien vēstulē mātei Nikolajs II skaidroja, ka vienlaikus no Viļņas un Varšavas apgabala uz Vidzemi nosūtītas vēl divas vienības; tām esot krustām šķēr-sām jāpārstaigā sacēlusies zeme. 1905. gada 28. decembrī viņš vēstulē izteica nožēlu, ka tas neesot veikts agrāk. *“Latvieši pilnīgi zaudējuši prātu, viņi padzinuši visas varas, izvēlējuši savus pilnvarotos un vispār brīvi saimnieko ne tikai apriņķos, bet arī nelielās pilsētās.”*⁴⁷ 16. decembrī Rauha dienasgrāmatā ir ieraksts, ka Orlovs ieradies ar ulanu pulku, 2 kirasieru eskadroniem, 2. gvardes strēlnieku bataljoniem, 6 jātnieku lielgabaliem, 2 ložmetējiem, 2 automātiem un sapieru komandu.

Orlova pakļautībā bija divas nodaļas. Caur Pleskavu un Pitalovas staciju Alūksnē ieradās jesaula⁴⁸ grāfa Mihaila Grabbes⁴⁹ komandētā vienība: 93. Irkutskas, 94. Jeņisejas un 96. Omskas pulka kājnieku rotas, 200 no 27. Donas kazaku pulka, 18. inženieru bataljona vienības, 24. artilērijas brigādes vads ar 2 lielgabaliem un 2 ložmetējiem. Otra nodaļa atradās Stukmaņos (*Stokmanshof*), un to komandēja kapteinis O. fon Rihters⁵⁰. S. Vitte savos me-muāros atzīmējis Rihtera īpašo dedzību nemieru apspiešanā, pat to cilvēku sodīšanā ar nāvi, kuri neizrādīja pretestību. 1906. gada 6. decembrī par *“īpašiem nopelniem kārtības atjauno-šanā apkalpju un iedzīvotāju vidū”* Rihteram tika piešķirts Sv. Staņislava ordenis, 2. pakāpe.

Mihaila Grabbes soda ekspedīcijas nodaļas ierašanās Gulbenē 1905. gada decembrī

⁴⁷ Nikolaja II un Marijas Fjodorovnas sarakste (1905.–1906.), Sarkana arhīvs, 1927, 3. sēj., 182. lpp.

⁴⁸ Jesauls (no tj. *yasaul* - "priekšnieks"; kr. *есаул*) - virsnieka dienesta pakāpe un amats kazaku karaspēkā no XVI gs. Rangu hierarhijā pielīdzināts kapteinim kājniekos.

⁴⁹ Mihails Grabbe (*Михаил Николаевич Граббе*, 1868 – 1942), kazaku gvardes pulka kapteinis, soda vienības komandieris. Par šīs ekspedīcijas zvērbām skatīt P. A. Sadikova publicēto *"Mihails Grabes vienības dienasgrāmatu"* žurnāla *"Красная Летопись"* 3. numurā (13), 1925. gadā.

⁵⁰ Оттон Оттонович Рихтер (vāc. *Otto Theodor von Richter*, 1871 - 1920), 1905. g. 2. ranga kapteinis

4. kavalērijas divīzijas 2. brigādes komandiera ģenerālmajora Valtera Meinarda (*Вальтер Вальтерович Мейнард*, 1860–1918) Dienvidu vienība, kura Daugavpilī ieradās 1905. gada 16. decembrī, sāka formēties dienu iepriekš — 1905. gada 15. decembrī, kad tur ieradās pirmais Mariupoles dragūnu ešelons; nākamajā dienā tam sekoja atlikušie ešeloni un 7. kavalērijas baterijas vads. Jekaterinoslavas pulka četru eskadronu vietā, kas kļūdas pēc bija ieradusies Jelgavā 1905. gada 15. decembrī, Meinardam no Vendta lidojošās vienības⁵¹ tika piešķirts kavalērijas eskadrons un kazaku rota.

Lai gan šajā laikā kājnieku vienības vēl bija ceļā, Sologubs ieteica Meinardam sākt operācijas, negaidot kājniekus. 1905. gada 18. decembrī viņš koncentrēja pieejamos spēkus — 6 eskadronus, 2 sotņas un 2 zirgu vilktus lielgabalus — Stukmaņos⁵² un Skrīveros un, neskatoties uz vietējās policijas prombūtni, apkārtējos pagastos atjaunoja likumīgo varu, arestējot 10 “*grupējuma līderus*” un sadedzinot aizbēgušo revolucionāru īpašumu. 1905. gada 26. novembrī Meinardam tika uzdots iznīcināt “*revolucionāru ligzdu*” Alūksnes–Gulbenes apkārtnē. Pateicoties Dienvidu ekspedīcijas sadarbībai ar Orlova vienību, 1906. gada 2. janvārī tika atklāta pasažieru satiksme Pļaviņu–Valkas dzelzceļa līnijā. Rajonā uz dienvidiem no Rīgas–Pleskavas dzelzceļa līnijas Dienvidu un Ziemeļu ekspedīciju kopīgie centieni izbeidza revolucionāro kustību, un vietējie iedzīvotāji atsāka maksāt nodokļus.

Viļņas lidojošā vienība Viļņas militārā apgabala militāro sakaru priekšnieka ģenerālmajora Fjodora Vendta⁵³ vadībā 1905. gada 13. decembrī izvietojās Atašienes (Jēkabpils apriņķī) apkārtnē un, lai atjaunotu Rīgas–Daugavpils dzelzceļa satiksmi, vispirms panāca likumīgās varas atgriešanos Jēkabpilī, arestējot “*vairākus pretvalstiskās kustības līderus*”. 1905. gada 18. decembrī vienība devās uz Skrīveru staciju, atstājot stacijās apsardzi un arestējot “*nemieru līderus*”. Viļņas vienības rīcība panāca revolucionārās kustības apspiešanu Rīgas–Daugavpils dzelzceļa apkārtnē⁵⁴. Tās sastāvā bija 3 bataljoni ar līdz 700 durkļiem, 3 eskadroni, sotņa ar 390 zobeniem, 4 zirgu un 2 kājnieku lielgabali, kā arī 2 ložmetēji, ko nosūtīja uz Rīgas–Daugavpils dzelzceļa rajonu un Kurzemes dienvidaustrumu pagastiem. Uz Jelgavu devās 15. Šliselburgas kājnieku pulka četri bataljoni, 10. Novotroickas–Jekaterinoslavas dragūnu pulka četri eskadroni, 17. Volīnijas dragūnu pulka divi eskadroni un 38. artilērijas brigādes divas baterijas.

Pārējā Latvijas teritorijā revolūcijas apspiešanā piedalījās vēl vairākas vienības. Jelgavas un Bauskas apriņķī darbojās ģenerālis Jevreinovs, Tukuma un Talsu apriņķī — ģenerālis Ņepeņins, Ventspils apriņķī — pulkvedis Gordejevs, Kuldīgas un Aizputes apriņķī — pulkvedis Soloņins, Liepājā un apriņķī — ģenerālis Porošins. Rīga un Rīgas apriņķa tuvākā

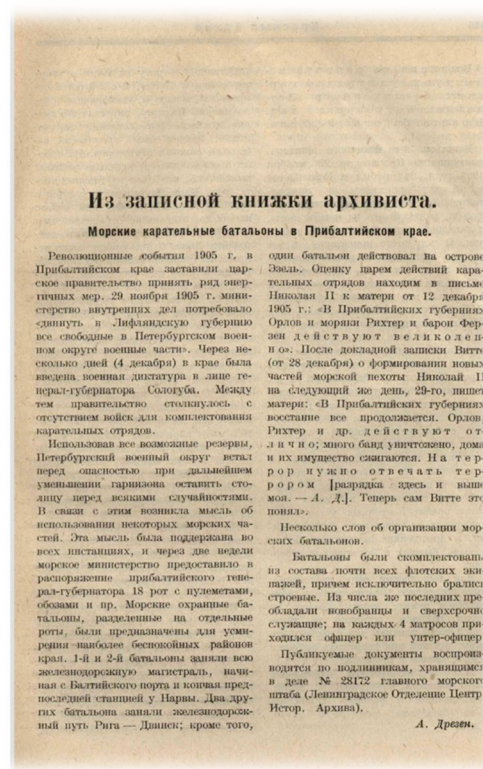
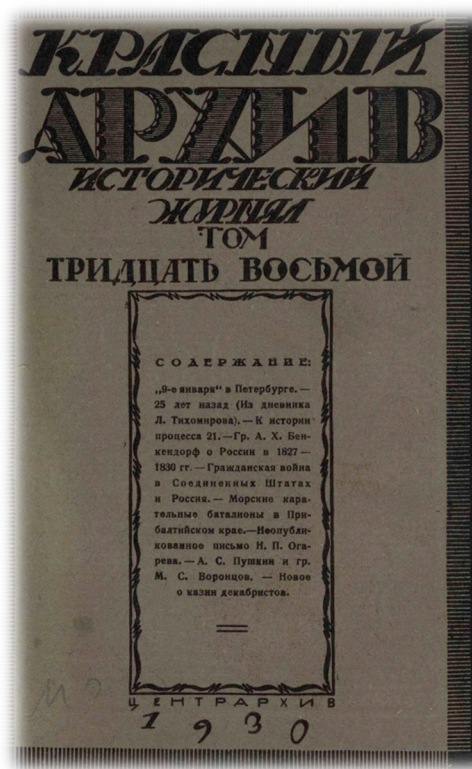
⁵¹ Lidojošā vienība: (кр. Летучий отряд) pagaidu formējums Krievijas armijā 1905 – 1917. gada Krievijas nemieru laikā.

⁵² Stukmaņi (vāc. Stockmannshof, кр. Штокмансгоф), apdzīvota vieta ar dzelzceļa staciju, mūsdienu Pļaviņas.

⁵³ Fjodors Vendts (*Фёдор Христианович Вендт*, 1857–1922), ģenerālmajors (iecelts amatā 15.12.1904.; ar izcilību). Viļņas militārā apgabala militāro sakaru priekšnieks (15.12.1904.–15.12.1908.).

⁵⁴ V. Sologuba telegramma Nikolajam, II., Революция 1905 г. и самодержавие., 183. lpp.

daļa palika Vidzemes gubernatora Zveginceva rīcībā. Kurzemes un Zemgales rajonos karaspēka vadība bija pakļauta Kurzemes ģenerālgubernatoram Bekmanim.

А. Дрезен, Морские карательные батальоны в Прибалтийском крае, 1930

Tikmēr valdība saskārās ar karaspēka trūkumu, lai nokomplektētu soda ekspedīcijas vienības. Izmantojot visas iespējamās rezerves, Pēterburgas militārais apgabals riskēja nemieru gadījumā pakļaut briesmām galvaspilsētu, ja garnizons tiktu vēl vairāk samazināts. Šajā sakarā 1905. gada novembra beigās radās ideja par flotes vienību iesaistīšanu. Tā tika atbalstīta visos līmeņos, un divas nedēļas vēlāk Jūras lietu ministrija nodeva Baltijas ģenerālgubernatora rīcībā 18 rotas, bruņotas ar ložmetējiem, pajūgiem utt. Bataljonus komplektēja gandrīz no visu kuģu apkalpēm, no ierindas sastāva vidus, pārsvarā no jauniešajiem un virsdienesta matrožiem; uz katrām četrām jūrniekiem bija viens virsnieks vai instruktors. 1. un 2. bataljons ieņēma visu dzelzceļa maģistrāli, sākot no Paldiskiem (*Балтийский порт*) un beidzot ar Narvas staciju. Vēl divi bataljoni ieņēma dzelzceļa līniju Rīga–Daugavpils; viens bataljons darbojās arī Sāremā salā (*остров Эзель*). Kara jūrnieki bija izvietoti gan Rīgā, gan Liepājā.

Cara novērtējums par soda vienību rīcību atrodams Nikolaja II vēstulē mātei, kas datēta ar 1905. gada 12. decembri: “*Baltijas provincēs Orlovs un jūrnieki Rihters un barons Ferzens⁵⁵ rīkoja lieliski.*” Pēc Vites 28. decembra ziņojuma par jaunu jūras kājnieku vienību izveidi Nikolajs II jau nākamajā dienā rakstīja mātei: “*Baltijas provincēs sacelšanās turpinās*

⁵⁵ Barons Hanss Viljams fon Fersens (vāc.: Hans William von Fersen, 1858 – 1937) Krievijas jūras spēku virsnieks, 1905. g. – 1. pakāpes kapteinis.

joprojām. Orlovs, Rihters un citi darbojas lieliski. Daudzas bandas ir iznīcinātas, mājas un to īpašums tiek sadedzināts. Uz teroru ir jāatbild ar teroru. Tagad Vitte to ir sapratis.”⁵⁶ Kara jūrnieki bija izvietoti gan Rīgā, gan Liepājā. Bija jāreķinās arī ar policijas un žandarmērijas spēkiem.

Represiju mehānisms

Visas šīs vienības pakļāvās V. Sologuba norādījumiem, kurus papildināja imperatora rīkojumi, Ministru padomes dekrēti un Vittes skaidrojumi. Tikmēr Sologubs 1905. gada 12. decembrī no Pēterburgas devās uz Rīgu, kur dzelzceļa satiksmes pārtraukuma dēļ ieradās tikai 18. decembrī. Ar viņa parakstu tika izdoti *“vispārīgi norādījumi par militāro vienību rīcību, kuras nosūtītas likumu un kārtības atjaunošanai”*.

Sologuba izdotie norādījumi ļauj redzēt, kā militārā vadība formāli definēja soda ekspedīciju darbības principus:

“Katru atsevišķu kolonnu jāpavada vietējās administrācijas pārstāvim un uzticamiem pavadoņiem. Gan kolonnu kustības laikā, gan apstājoties uz nakti, īpaša uzmanība jāpievērš karaspēka aizsardzībai pret negaidītiem uzbrukumiem. Ciemi pa ceļam iepriekš rūpīgi jāizpēta, lai kolonnas nesastaptos ar negaidītu uguni no ciemata mājām.

Izlūkojot bruņotu bandu pulcēšanās vietas, tās pēc iespējas ātrāk un slepenāk jāielenc un jāpieprasa nekavējoties nodot ieročus un paziņot vadītāju vārdus. Ja šī prasība netiek ievērota, ieroču spēks jāizmanto visspēcīgākajā veidā. Mazas kājnieku vienības ātruma labad var pārvadāt ar pajūgiem. Lai izvairītos no nevajadzīgiem zaudējumiem karaspēka vidū, jāizvairās no uzbrukumiem ciemiem, īpaši jātnieku ierindā, pēc iespējas vairāk jāizmanto artilērija.

*Lai atceltu nelikumīgi ievēlētās pilsētu un ciemu varas iestādes un atjaunotu likumīgās, karaspēkam jāapmeklē pilsētas un, ja iespējams, visi ciemi, kuros atradās pagastu pārvaldes. Tuvojoties šādam ciemam, iedzīvotājiem nekavējoties jānodod vai jānorāda to personu atrašanās vieta, kuras nelikumīgi pārņēmušas pilsētu vai ciemu varas iestāžu pilnvaras, un kopumā galveno nemieru kūditāju atrašanās vieta, kā arī jānodod visi viņu rīcībā esošie ieroči. Ja šī prasība netiks izpildīta, pēc ciemata ieņemšanas mājas tiks padarītas neapdzīvojamas, un lielākas morālās ietekmes nodrošināšanai ieteicams plaši lietot piroksilīnu. Nojaucot ēkas, jāievēro vietējās administrācijas pārstāvja norādījumi, lai netiktu iznīcināts to personu īpašums, kuras nav iesaistītas pretvalstiskajā kustībā un kuras nemiernieki jau tā ir izputinājuši...”*⁵⁷

⁵⁶ А. Дрезен, Морские карательные батальоны в Прибалтийском крае, Красный Архив, 1. сēj. (38), 1930

⁵⁷ Baltijas Pagaidu ģenerālgubernatora biroja Militārā departamenta priekšnieka vispārīgie norādījumi par militāro soda vienību rīcību. 1905. gada 19. decembris.; *1905.–1907. gada revolūcija Latvijā*, 389.–390. lpp.

Spriežot pēc ziņojumiem, kas sasniedza Pēterburgu, situācija Vidzemē tomēr neatbilda ieplānotajai. Par to liecina ieraksts Rauha dienasgrāmatā 26. decembrī: “...*enerģijas maz un nāvēssodu nav!*” Pēc Nikolaja II norādījuma Rauhs ar feldjēgeru⁵⁸ nosūtīja Orlovam privātu vēstuli: “*Rīkojies pēc saviem ieskatiem un zini, ka no augšas tevi nosodīs nevis par pārmērīgu bardzību, bet gan par tās nepietiekamību. Mums jāizmanto sabiedrības noskaņojums, kas tagad ir sašutis par visām revolucionāru bruņotajām darbībām un tādēļ attaisno jebkādas galējas darbības. Šis noskaņojums var drīz pāriet, bet teroru Vidzemē var apturēt tikai ar teroru. No jums tika gaidīts daudz enerģijas. Tagad, šķiet, nojaušama iespēja, ka sāksies vilšanās.*”⁵⁹

Atbildes vēstulē Rauham Orlovs paskaidroja, ka Valkas apriņķī sacelšanās nebija notikusi, tādēļ nekur nebija pretestības un nāvēssodu nebija kam piemērot. Pēc Orlova uzstājības 23. decembrī iedzīvotājiem beidzot tika pasludināts kara stāvoklis, ko imperators jau bija izsludinājis 22. novembrī, un tagad viņam bija pilna rīcības brīvība.

Orlovs izdeva pavēli, kurā bija uzskaitīti visi gadījumi, kad vainīgajiem piemērojams nāvēssods. Notika īsa apstākļu pārbaude, izmeklēšana un nekavējoties tika izpildīts nāvēssods ar īpašuma iznīcināšanu. No arestiem bija jāizvairās, un lieta jārisina uz vietas, jo vietējie iedzīvotāji padosies un norādīs vainīgos tikai tad, ja būs pārliecināti, ka tie tiks nekavējoties sodīti ar nāvi, tātad būs garantēts, ka nesekos atriebība. Turpmāk katrā ziņojumā patiešām ir minēti vairāki cilvēki, kas sodīti ar nāvi.

Soda ekspedīciju vienība Upeskrogā

⁵⁸ Feldjēgers (vāc. Feldjäger; kr. фельдъегерь), Krievijas impērijā un PSRS valsts kurjers svarīgu, galvenokārt slepenu dokumentu pārvadāšanai

⁵⁹ Дневник Г. О. Рауха, Красный Архив, 6. сēj. (19), 1926

Soda vienību represijas bieži vien īpaši sāpīgi skāra bijušos pagaidu rīcības komisiju locekļus. Tās pavadīja “zinoši” brīvprātīgie no vietējo muižkungu vidus, kuri sniedza norādījumus par vainīgajiem, vai arī tika izmantoti iepriekš sagatavoti aizliegumu saraksti. Nereti bez papildu izmeklēšanas tika spīdzināti un sodīti ar nāvi nevainīgi cilvēki gan individuāli, gan grupās. Šādu spīdzināšanu un nāvessodu iemesli lielākoties palika neskaidri, jo vienību komandieri ne vienmēr uzskatīja par nepieciešamu informēt pat pašus upurus.

Tika sadedzināta ne tikai meklējamo personu, bet arī viņu tuvu radnieku un ģimenes locekļu manta un īpašumi. Pēdējie bieži vien meklējamo personu pazušanas gadījumā bija spiesti izciest sodu, tostarp nāvessodu, kas bija paredzēts tiem, kuri bija slēpušies.

Plānotas dedzināšanas gadījumā soda vienības vispirms izveda visus iedzīvotājus no saimniecības un pēc tam to aizdedzināja ar salmiem vai petroleju. Tikai tad, kad visu bija pārņēmušas liesmas, vienība devās prom. Iznest iedzīvi no ēkas vai saimniecības, kas bija paredzēta dedzināšanai, parasti bija stingri aizliegts, un tāpēc viss kustamais īpašums sadega kopā ar ēkām, iespējams, izņemot to, ko vienība iepriekš bija nolaupījusi. Līdz ar to tika iznīcināta arī saimnieku, viņu strādnieku un kalpu manta.

Saskaņā ar laikraksta “*Печ*” datiem Baltijas guberņās 1905. gada decembrī un 1906. gada janvārī soda ekspedīcijās tika nogalināti 959 cilvēki, pērts 251 cilvēks, nodedzinātas 97 zemnieku saimniecības, 4 skolas, 2 pagasta nami, 3 sabiedriskās ēkas un 22 pilsētas mājas.⁶⁰ “*Vidzemē un Kurzemē tiešām nebija nevienas draudzes, neviena pagasta, kur netiktu izlietas asinis, kur ugunsgrēki, apēdot zemnieku mantu, ilgi neatstātu savas pēdas vai kur zem pātagas cirtieniem neliektos ļaužu sakropļotās, svītrainās muguras. Karaspēka vienības 500–600 cilvēku skaitā dodas pārgājienā ar vairākiem lielgabaliem. Ikviens satiktais tiek apturēts, pārmeklēts un nopratināts. Tiek veiktas kratīšanas mājās, kur dzīvoja vai uzturējās rīcības komitejas pārstāvji vai citas “aizdomīgās” personas. Ja kādu no tiem sastop mājās, vainīgais tiek bez žēlastības nošauts, un laimīgs ir tas, kurš tiek cauri ar pēršanu,” ziņo avīzes “Pēterburgas Latvietis” korespondents.⁶¹*

Šāda veida iebiedējošie pasākumi ietekmēja zemes īpašnieku un kredītiestāžu intereses, jo vairumā gadījumu saimniecību ēkas piederēja muižniekiem — ja ne pilnībā, tad nesamaksātā zemes izpirkšanas parāda apmērā — vai kalpoja kā nodrošinājums bankas aizdevumam. Tāpēc Sologuba 1906. gada 7. janvāra apkārtraksts saskaņā ar “*Noteikumiem par vietām, kas pasludinātas kara stāvoklī*” 19. panta 18. punktu paredzēja īpašuma sekvestrāciju⁶², nevis tā dedzināšanu. Noteikumi paredzēja, ka ēkas dedzināmas tikai gadījumos, kad nepieciešams iznīcināt tajās esošas ieroču un munīcijas slēptuves vai kad ēkas kalpoja kā novērošanas posteņi, no kuriem revolucionārajām vienībām tika sūtīti signāli par tuvojošos karaspēku. Lopu konfiskācija zemniekiem un preču konfiskācija tirgotājiem, kā arī to

⁶⁰ Печь " (12.03.1906)

⁶¹ "Pēterburgas Latvietis" (01.06.1906)

⁶² Sekvestrācija: mantas atņemšana, konfiscēšana vai aizliegšana to izmantot, parasti pagaidu raksturā, līdz tiek izšķirts tiesas strīds vai nodrošināta tiesību aizsardzība.

izdališana zemākajām pakāpēm tika veikta ar apakšvienības komandieru rīkojumu tikai atiecībā uz personām, kas bija vainīgas revolucionārā darbībā un lielākoties bija aizbēgušas.

Zemnieku sētas dedzināšana 1905.–1906. gada ziemā

Presē atspoguļotā Ministru padomes diskusija rāda, ka pat valdības līmenī tika atzīta daļas soda ekspedīciju pārmērīgā bardzība:

“Par soda ekspedīciju rīcību Baltijas guberņās pārspriests pēdējā Ministru padomes sēdē. Grafs Vitte izskaidrojis, ka viņš pilnīgi piekrītot, ka daži komandieri rīkojušies pārāk bargi, ka daži izdarījumi patiesi neesot attaisnojami ne ar likumiem, ne ar lietas apstākļiem, bet ka tas viss diemžēl esot neizbēgams tādā laikā, kāds tagad pārdzīvojams valstī. Tomēr esot nolemts dot priekšrakstu vietējām valdības varām, lai turpmāk vairs nenošauj bez tiesas, ja iespējams apcietināt revolucionārus.”⁶³

Reakcijas uzvaras gājiens

1906. gada 2. janvārī pēc plosīšanās Ogrē, kur tika arestēti I. un M. Kalnozoli un jaunais Kacens, kā arī nodedzinātas Skujas un Liberta mājas, soda ekspedīcija ieradās Kranciemā. Par Ogrē notikušo tur jau bija zināms — visi vīrieši un jaunā paaudze bija sabēguši mežā un paslēpušies, mājās atstājot vien bērnus un vecos cilvēkus.⁶⁴ Kā pašu pirmo

⁶³ Balss, Nr.14 (06.02.1906)

⁶⁴ V. Villeruša, Martiņš Akermanis un 1905. gads Ikšķilē, Ikšķiles almanahs I, 2005

revolucionāru perēkli soda ekspedīcijai uzrādīja Vidus Tammu mājas, kurās dzīvoja Briezes ģimene. Neatraduši meklētos arestējamos, zaldāti no attāluma ar lielgabalu mājā iešāva aizdedzinošu filca granātu. Dzīvojamā ēka līdz ar visām saimniecības ēkām nodega līdz pamatiem. Vērtīgākās mantas zaldāti nolaupīja. Meklētā māju saimnieka tēvu, 75 gadus vecu sirmgalvi, mēģināja iebiedēt, lai uzzinātu, kur slēpjas pārējā ģimene, bet viņš, ignorējot goda policistu un spiegu dusmas, atbildēja: *“Jūs gribat manus bērnus? Ejiet, meklējiet pa mežu. Tur jūs tos iedzināt. Manu dzīvību jums vajag? Te viņa ir! Nemiet, šaujiet, duriet!”*⁶⁵

Augšas Tammās zaldāti izgāza visas durvis ar visiem rāmjiem, izvandīja bišu stropus un sadedzināja linus. Vakarā, atgriežoties uz Ikšķiles nometni, Tīnūžu muižā arestēja kalēju Šteinu un kūts pārzini Kalniņu, bet kalēja mācekli, jauno Kalnozolu, briesmīgi piekāva.⁶⁶

M. Akermanis soda ekspedīcijas ienākšanu Ikšķiles apkārtnē apraksta kā pēkšņu un vardarbīgu reakcijas sākumu:

“Jaunu gadu nosvinējām puslīdz mierīgi. Tad mūsu klusajā stūrīti ielauzās pirmā reakcijas granāta. Kā viesulis drāžas tīri svaigs dragūnu eskadrons, kura priekšgalā nostājās visnaidīgākie “goda policisti” ar plašām, jo plašām pilnvarām. Spiegu partija sakustējās. Tika sastādīti plaši izsmeloši saraksti ar sarkaniem un ziliem pasvītrojumiem. Vaiga sviedros strādāja Ikšķiles mācītājs Marnitzs, izbijušais darbvedis Miķelsons un stūrgalvīgais neirastēniķis Kārklis.”

Oficiālākā aprakstā tie paši notikumi formulēti kā reakcija uz revolucionāru nodarījumiem:

*“Revolucionāri nodedzināja Ogres mežsarga Leflera lopu kūtis, Ogres muižu un vairākus siena šķūņus. Kliģis tika nodedzināta bijušā pagasta sekretāra Miķelsona lopu kūts un ratu šķūnis, un revolucionāri šāva arī caur mājas jumtu un logiem. Apmēram divdesmit grupējuma vadītāju, tostarp pagasta skrīveris, kuru revolucionāri bija ievēlējuši par “tautas vadītāju” un kurš šajā statusā bija pārdevis Rīgas pilsētas kasei piederošu kokmateriālu, viņa palīgs, trīs skolotāji un trīs pilsētas domes locekļi aizbēga vai paslēpās no tuvojošās policijas. Pilsētas vecākais A. un viens pilsētas domes loceklis saņēma miesas sodus. Vietējais mācītājs Marnics aizlūdza par visiem apsūdzētajiem soda izpildes komisijas priekšā, cerot mikstināt piespriestos sodus.”*⁶⁷

Nedaudz atmiņās soda ekspedīcijas darbībai pieskaras arī fon Bulmerinks:

“Tika izsludināts aplenkuma stāvoklis un veikti aresti, arī karaspēks jau bija ceļā. Un zaldāti rīkojās nežēlīgi, pārcēlās no pagasta uz pagastu un sodīja. Tie, kas bija vainīgi slepkavībās un dedzināšanā, tika nošauti, mazāk vainīgie tika pienācīgi pērti. No Pēterburgas, Rīgas apriņķī ieradās soda ekspedīcija un sāka darboties Kirhholmas (Salaspils) muižā. Policija nogādāja lauka tiesā cilvēkus, kas bija atbildīgi par uzbrukumiem un dedzināšanu.

⁶⁵ Sociāldemokrāts, Nr.17 (22.01.1930)

⁶⁶ R. Ozoliņš, 1905. gada sapnis. Rīga: Latvijas vēstures pētišanas biedrība, 1930.

⁶⁷ Dūna Zeitung, Nr.25 (31.01.1906)

Sāka meklēt atbildīgos par uzbrukumu Ogres mežsargam Ernstam Lefleram⁶⁸ un viņa staļļu un zirgu nodedzināšanu. Turp tika nosūtīta eskadra ar liелgabalu. Pilsētas muižas pārvalde pieprasīja, lai iebiedēšanas nolūkos revolucionāru mājvieta tiktu iznīcināta ar apšaudi, iepriekš attīrot to un apkārtējās ēkas no iedzīvotājiem. Tā arī tika izdarīts. Daži zemnieki, ne gluži nevainīgi, ieradās pie mums Rīgā un kļiedza: "Glābiet mūs, mūs apšauda ar liелgabaliem!"

Mums viņiem bija jāsaka: "Kāpēc jūs mūs neklausījāt? Tagad valdība atjauno kārtību." Revolūcija tika ātri apspiesta, un mēs atkal varējām mierīgi turpināt savas lietas."⁶⁹

Ienākot soda ekspedīcijai, daudziem, kuri bija piedalījušies 1905. gada notikumos, nācās bēgt. Aizbēga arī skolotāji Pēteris Šmits no Tīnūžu skolas un Jānis Volfmanis no Turkalnes skolas.⁷⁰

Ikšķile šaldati nodedzinājušchi weetejo
beedribas namu, tapehž ka nemeerneeki no šcha
nama šchahwuschi.

Rīgas Avīze, Nr.274 (29.12.1905)

Kādā no daudzajiem sirojumiem Pārogrē uzspīdzināja "Krāciešu" centru — Bērziņa bodi. Pats Bērziņš aizbēga, pirmajai soda ekspedīcijai ierodoties. Kādu nakti soda ekspedīcija nodedzināja Ikšķiles biedrības namu — to pašu, pie kura notika pirmā tautas sapulce. Tas atradās pie lielceļa armijas nometnes tuvumā. Par šo faktu tā laika presē var atrast vairākas liecības. Paskaidrots, ka nams nodedzināts, jo no tā uz zaldātiem esot šāvuši revolucionāri.

Revolucionāru atmiņu tekstā Ikšķiles un Stopiņu soda vietas aprakstītas daudz asākā un apsūdzošākā tonī:

"Vispirms cilvēku kautuve atadās toreizējās Stopiņu, tagadējas Salaspils stacijas tuvumā. Tur rīkojās agrākais Kangaru apkārtnē kā kauslis pazīstamais, mežkungs Bottičers un kāds baronelis Vermuts ar ulanu nodaļu. Klāt vienmēr bija arī Ikšķiles špiku galva mācītājs Marnīzs. Vēda cilvēkus no Ikšķiles un citiem apkārtējiem pagastiem un uz ātru roku, bez kādas tiesas, šķiroja dauzāmos un nost šaujamos. Šāva veselām grupām, bet no dauzāmiem daudzi dabūja 100—150 sitienus. Zaldāti sita plikam galvām, kreklus izmetušies. Dauzāja ir vīriešus, ir sievietes. Tur nošāva arī veco Eglīti — vienīgi par to, ka dēli bij aizbēguši un viņš bij iedrošinājis vienu no saviem dēliem sūtīt skolotāju seminārā. Šis pēdējais bij Marnīza acis

⁶⁸ Ernsts Leflers (*Ernst Löffler*), no 1895. g. Rīgas pilsētas dienestā kā Ikšķiles – Ogres rajona galvenais mežzinis; no 1906. g. Rīgas mežsaimniecības pārvaldes vadītājs.

⁶⁹ Daugava Nr.7 (01.07.1995)

⁷⁰ P. Birkerts, 1905. g. revolūcijā cietušie Latvijas skolotāji. 1927; Ikšķiles pag. aizbēguši Anna Balode, Jānis. Volfmanis, Pēteris Šmidts, padzīts Klepers, arestēts K. G.

nāves grēks. Par Eglīša nāvi bij tieši vainojams Marnizs. Un ne jau par Eglīša nāvi vien. Marniza rokās satecēja viņa spiegu savāktie materiāli un tagad ar miesnieka aukstasīnību viņš lika kaut un daudzīt savas draudzes locekļus. Viņš tagad jutās savā istā elementā, jo bij piepildījies tas pēc ka viņa sirds sen bij ilgojusies. Savu lomu viņš neko neslēpa, bet rīkojās ar atklātu cinismu. Vēlāk soda ekspedīcija un kara lauka tiesa. palkavnieka Princa vadībā, atradās Iksķiles karaspēka vasaras nometnē. Apcietinātos turēja kādā kazarmā un tur tos pratināja un daudzīja. Nošaušanas notika vai nu Iksķiles stacijas apkārtnē, vai arī veda uz Tinūžiem un uz Tinūžu – Ogres ceļa bēgot nošāva.”⁷¹

Iksķiles pagasts un tuvākā apkārtnē, XX.gs. sākuma kartes fragments

Iksķiles nometnē soda ekspedīcijas štābs atradās pāris nedēļas, pēc tam tas tika pārcelts uz Tinūžu muižu un palika tur visu pārējo laiku. Apcietinātos sākumā turēja muižas veļas mazgātavā, bet vēlāk šim nolūkam atbrīvoja un pielāgoja kādu kalpu telpu. Šeit uzturējās barons Jozefs fon Volfs⁷² un viņa brālis Džeimss fon Volfs⁷³ no Ropažu muižas, kurš ilgu laiku mitinājās Tinūžu muižā, kā arī barons Freitāgs fon Loringhofens⁷⁴. Bieži viesi bija Ropažu muižas pārvaldnieks Orlovskis, “Ceplīšu” fabrikants Iršiks, mācītājs Marnics, no-devējs Pētersons, spiegs Dukāts no Tinūžu “Rutkamiešiem” un Rīgas apriņķa priekšnieka palīgs Joņins. Šeit apgrozījās un soda ekspedīcijās piedalījās arī kāds Medinskis, pēc

⁷¹ Sociāldemokrāts, Nr.120 (31.05.1933)

⁷² Jozefs Oto Karls fon Volfs (Josef Karl Otto von Wolff, 1868-1922), Tinūžu un Lielkangaru muižu īpašnieks no 1893. gada līdz 1921. gadam.

⁷³ Džeimss Georgs Leonhards fon Volfs (James Georg Leonhard von Wolff, 1854-1928), Ropažu muižas un Villas pusmuižas (Kusenhof) īpašnieks

⁷⁴ Leons Baltazars Gastons Freitāgs fon Loringhofens. 1870-1935. Latvijas Zemessardzes Rīgas kara apgabala priekšnieks un, pēc citiem datiem, arī pirmais Latvijas Zemessardzes komandieris.

nostāstiem — izbijis muižnieks. Cilvēku šaušanā un sišanā viņš piedalījies ar prieku: “Savu patiku viņš tādās reizēs izrādījis svilpodams kādu jautru dziesmiņu, vai plikšķinādam savu nagaiku pa zābaka stulmu. Dragūnus, sevišķi šāvējus un sitējus, nekad neturēja skaidrā prātā. Mūžīgi piedzēruši tie klejoja pa mājām, laupīja, šāva un spīdzināja cilvēkus bez kādas žēlastības.”⁷⁵

Tīnūžu muiža XX.gs. sākumā

Brāļi baroni Volfi bija pazīstami visā apkārtnē ar ļaužu terorizēšanu un zemnieku sievu un meitu pavešanu. “Pilī bieži rīkoja attiecīgas balles un večeřinkas⁷⁶ virsniekiem un goda policistiem, bet lejā kalpu mājās — apakškareivjiem.”⁷⁷

Tīnūžu Volfs esot stingri noliedzis vienkāršajiem ļaudīm staigāt pa muižas pagalmu, sakot: “Bauri nedrīkst staigāt pa barona pagalmu.” Savukārt soda ekspedīcijas komandieris apakšpulkvedis Princis esot sacījis: “Visi latvieši ir nošaujami, jo viņi visi ir sociālisti.”

Tīnūžu nošaušanas M. Akermanis apraksta kā sistemātisku “bēgot” nošaušanas praksi: “Ja pret apcietinātajiem varēja sagrābt kādus “pierādījumus”, tad šāva uz sprieduma pamata; ja ne, tad nošāva tāpat — “bēgot”. Tā “bēgot” nošāva kalēju Rudzīti pēc tam, kad Rīgas kara tiesa to bija atbrīvojusi. Soda ekspedīciju Tīnūžos vadīja Ropažu sapulces slepkavas — Ropažu mežkungs un kornets Medinskis — un vēl četri jauni oficiereļi. Slepkavojamos veda šurp no plašākas apkārtnes. Sākumā nošautos ļāva vest uz kapsētu, vēlāk bija jāaprok šaušanas vietā. Pavisam Tīnūžos nošāva ap 40 cilvēku.”

⁷⁵ Sociāldemokrāts, Nr.17 (22.01.1930)

⁷⁶ Večeřinka (кр. вечеринка), vakara aktivitāte, ballīte

⁷⁷ Sociāldemokrāts, Nr.17 (22.01.1930)

A. Orlova vienību štābs 1906. gada 6. janvārī pārcēlās uz Cēsīm. Līdz 1906. gada 9. janvārim Orlova soda ekspedīcijas darbības rezultātā tika nošauti 78 cilvēki, 22 nogalināti, izrādot pretošanos, bet *“daudzi tika sodīti ar nāvi”*. Tika nodedzinātas 70 ēkas, un viena, no kuras revolucionāri 1905. gada oktobrī uzbruka karaspēkam, tika uzspridzināta ar piroksilīnu.⁷⁸ *“Izrādās,”* Rauhs rakstīja 1906. gada 12. janvārī, *“ka lielākā daļa Vidzemes tagad ir nomierināta, pateicoties Orlova enerģiskajai rīcībai.”*

12. janvārī Rauhs devās pie iekšlietu ministra Durnovo ziņot par situāciju Baltijas guberņās. No Orlova un viņa štāba priekšnieka pulkveža Kņazeviča ziņojumiem izrietēja, ka lielākā daļa Vidzemes ir *“nomierināta, pateicoties Orlova enerģiskajiem pasākumiem”*, vadoņi ir aizbēguši un galvenokārt koncentrējušies Rīgā. Neskatoties uz to, ka jau no 1905. gada 4. decembra visā Baltijā bija pasludināts kara stāvoklis un visa vara nodota ģenerālgubernatora Sologuba rokās, neatkarīgi no viņa rīkojās Orlovs, kurš izrādīja neapmierinātību ar Sologubu un centās to diskreditēt Nikolaja II valdības acīs. Interesanta ir epizode ar Rīgu, kuru Orlovs gribēja ieņemt ar spēku. 20. janvārī Rauhs saņēma Orlova vēstuli: *“Saņēmu detalizētu vēstuli no Orlova. Viņš pietuvojies Rīgai un tikšanās laikā ar Sollogubu ierosinājis plānu: aplenkt pilsētu, noslēgt visus sakarus, arī uz dzelzceļa, un pāris dienu laikā iztīrīt visu pilsētu no revolucionārajiem līderiem, kas tur bija sapulcējušies, ar virkni arestu. Sanāksme notika 18. datumā, un Orlovs lūdza Sollogubu sniegt galīgo atbildi līdz 21. datumam, pretējā gadījumā būtu par vēlu, jo viņš, pabeidzis savu darbu, sāktu atkāpties Vidzemes iekšienē. Orlovs raksta, ka Sollogubs nerada priekšnieka iespaidu, bet atgādina viesi, kas neko neizlemj un visvairāk uztraucas par savu drošību. Kāda neveiksmīga šī Vīttes protežē izvēle! Cilvēks, bez šaubām, ļoti gudrs, bet absolūti ne savā vietā. Viņš ir īsts kabineta cilvēks, bet nekādā ziņā dumpīgā reģiona ģenerālgubernators. Orlovs slavē Zvegincevu un uzskata, ka, lai gan viņš jau ir iztīrījis savu guberņu un atjaunojis kārtību, miers joprojām ir tālu, un, tiklīdz karaspēks aizies, nemieri var sākties no jauna. Ir nepieciešams atstāt kavalērijas pulku uz 2–3 mēnešiem un šim nolūkam piedāvā sevi. Ļoti noraidoši viņš izsakās par 27. un 28. kazaku pulku, sakot, ka tie neko citu nedara kā tikai laupa, virsnieki ir zem katras kritikas un nodarbojas ar kukuļošanu, tāpēc labāk būtu tos aizvēkt pavisam.”*⁷⁹

Karaspēka vienības nemītīgi pārvietojās, uzradās un atkal pazuda, tām nemītīgi tika mainītas dislokācijas vietas. *“No Daugavpils karaspēks ieradās Ogrē, Stokmanshofā un Koknesē, pēc kā divas Staroruses pulka vienības 157 zaldātu un virsnieku sastāvā no Jelgavas atgriezās savā garnizonā.”*⁸⁰

⁷⁸ A. Orlova telegramma Nikolajam, II. 1906. gada 9. janvāris, Революция 1905 г. и самодержавие., 203. lpp.

⁷⁹ Дневник Г. О. Рауха, Красный Архив, 6. сēj. (19), 1926

⁸⁰ Rīgas Pilsētas Policijas Avīze, Nr.10 (14.01.1906)

Ieradās aizvien jaunas soda vienības; šoreiz Ogrē tā bija jūrnieku nodaļa. Jūrnieki esot bijuši liberālāki un savus pienākumus pildījuši ļoti pavisā un negribīgi. Sirojumus pa mājām, ieroču un mežabrāļu meklēšanu jūrnieki veica ļoti reti, tikai sevišķos gadījumos.

“Kratīšanu viņi tomēr parasti neveica — apjautājās, vai nav manīts tāds un tāds cilvēks, un ar to pašu arī lieta beidzās. Tomēr šajā mērenajā laikā nāca akls gadījums, un krita divi mežabrāļi: Datovs⁸¹ un Cīrulis. Patiesībā viņu nelaimē galvenokārt vainojami reibinoši dzērieni. Liktenīgajā dienā viņi abi bija sākuši jautri uzdzīvot Tīnūžu Līča krogā. Abiem bijuši klāt revolveri, un reibumā viņi pārāk droši paļāvušies uz tiem. Tajā dienā gadījušies arī jūrnieki Tīnūžos — it kā meklēdami kādu svarīgu revolucionāru. Par Datovu un Cīruli jūrnieki neko nav zinājuši, tikai muižā kāds pakalpīgs gars viņiem pateicis, ka Līču krogā patlaban atrodies divi mežabrāļi. Tādu gadījumu jūrnieki negribējuši laist garām un tūdaļ ielenkuši krogu. Manīdami briesmas tuvumā, abi mežabrāļi metušies bēgt. Jūrnieki pamanījuši brāļus un raidījuši tiem pakal šāvienus. Abi bēgļi saļimuši. Tā alkoholam par upuriem krita divi spēcīgi cīnītāji.”⁸²

Līčukrogs (Juglaskrati) ap 1907.g.

Soda ekspedīcijas 1906. gada janvārī laukos likvidēja pēdējās rīcības komitejas. Tika atjaunotas vecās pagastu valdes. Administrācija ķērās pie pagastu iestāžu “tīrīšanas” —

⁸¹ Andrejs Datovs (Dārtovs; 1880 – 1906) strādājis Ceplīšu papes fabrikā. Pulciņa „Kalējs” aktīvs biedrs no 1905. g. Ierodoties soda ekspedīcijai, bēguļojis. Nošauts pie Tīnūžu muižas Līču kroga 1906. g. 19. janvārī reizē ar Cīruli, viens no galvenajiem Ikšķiles un Tīnūžu apkārtnes aģitatoriem, rīcības komitejas loceklis. Piedalījies vairākos bruņotos uzbrukumos. Datovu apvainoja arī par to, ka viņš kopā ar cīruli no 18. uz 19. janvāri nolaupījuši Ceplīšu papīra fabrikā 140 rubļus un sabojājuši telefona aparātu.

⁸² Sociāldemokrāts, Nr.19 (24.01.1930)

atcēla no amatiem vai neapstiprināja tajos personas, kas bija ievēlētas rīcības komitejās. Uz kādu brīdi eksekūcijas pierima, un maldīgi šķita, ka iestāsies miers:

*“Mūsu soda ekspedīcija, kā liekas, šimbrīžam ir beigusi savu darbību. Šaušanas un pēršanas vairs nenotiek. Viss ir klusu. No šejieniešiem tika nošauti septiņi: 2 Kļaviņi, Šteins, Cīrulis, Dartavs, Šmits un Eglīts. Vairākas personas, to starpā arī sievietes, tika izspērtas.”*⁸³

Uz īsu brīdi pierimušas un papildinājušas spēkus, soda ekspedīcijas atsāka savu darbu ar jaunu sparū.

Apmēram divdesmit revolucionāru, tostarp bijušais pagasta sekretārs, kurš bija ievēlēts par “rīcības komitejas vadītāju” un kuru apsūdzēja par Rīgas pilsētas kasei piederošu kokmateriālu pārdošanu, viņa palīgs, trīs skolotāji un trīs pagasta padomes locekļi aizbēga un paslēpās no policijas. Vietējais mācītājs Marnics aizlūdza par visiem apsūdzētajiem soda izpildes komisijas priekšā, cerot mīkstināt piespriestos sodus.⁸⁴ Drīz tika aizturēts “viens no galvenajiem revolucionāru vadoņiem” Hugo Kaufmans, kurš bija iesaistīts arī Marnica no-laupīšanā.⁸⁵

**Itchfile. 1. janvārī apzeetinaja šeit
ahdas 20 personas. Kā „Dūna-Btg’a” fino,
o šemē atraftas eeraftas šalbatu flintes.**

Baltijas Vēstnesis, Nr.2 (03.01.1906)

Kā vieni no pirmajiem soda ekspedīcijas upuriem bija Tīnūžu muižas kalējs, rīcības komitejas loceklis Jānis Šteins (1869–1906) un Tīnūžu muižas kūts pārzinis Mārtiņš Kalniņš (1880–1906), kurus 1906. gada 13. februārī Tīnūžu mežā nošāva.

Diezgan plašu izklāstu par notikumiem Ogres pagastā⁸⁶ sniedz publikācija laikrakstā “Mūsu Laiki”:

“Sākot no pagājušā rudens, mēs, ogrēnieši, esam pārdzīvojuši daždažādus brīžus — dažus priecīgus, dažus bēdīgus. Tā kā pagastu delegātu kongresā tika nolemts izdarīt jaunas pagasta valžu vēlēšanas Baltijā, tad arī pēc tam visur sāka īstenot šo lēmumu praksē, proti, ievēlēt jauno rīcības komiteju. Pie mums šādas vēlēšanas notika piektdien, 25. novembrī, un jaunie amata vīri stājās tūlīt darbā. Jaunā valde rīkojās sparīgi, bet ļoti prātīgi: darīja tikai to, par ko varēja atbildēt likuma un valdības priekšā. Bet tad nāca briesmīgais kara stāvoklis, parādījās soda ekspedīcijas, kuras vienā otrā vietā izdarīja savas eksekūcijas; arī mēs baiļu pārņemti gaidījām, kad pie mums ieradīsies soda ekspedīcija. Tā vairākas reizes jau gāja cauri, bet

⁸³ Rīgas Avīze, Nr.28 (04.02.1906)

⁸⁴ Dūna Zeitung, Nr.25 (31.01.1906)

⁸⁵ Apskats, Nr.93 (31.12.1905)

⁸⁶ Ogres pagasts bija viena no Cēsu apriņķa pašvaldībām tā dienvidrietumos, Ogres upes krastos. Līdz Pirmajam pasaules karam šeit atradās Ogresmuiža un Mazozolu muiža. Mūsdienās Ogres pagasta teritorijas lielākā daļa iekļauta Ogres novada Mazozolu pagastu un nelielas daļas Madonas novada Ērgļu un Sausnējas pagastos.

šeit neapstājās. Izlietodami šo gadījumu, mēs steidzāmies pie ģenerālgubernatora izsacīt savu padevību; viņš deva laiku vecās valdes atjaunošanai, tad griezāmies pie kara priekšnieka Meinharda Koknesē ar paziņojumu, ka jau darbojas vecā valde, pie šīs pašas reizes stādījām priekšā gubernatora rakstu. Kara priekšnieks deva vēl laiku nokārtošanai. Jaunie amata vīri steidzās paši stādīties priekšā ģenerālim Meinhardam, kurš tos pēc izklausīšanas tūlīt atlaida mājās, noteikdams, lai rūpējas par kārtību. Soda ekspedīcija ieradās pie mums tikai 2. februārī revidēt valdi, atņemt ieročus, kā arī sodīt vainīgos un iedzīvotājus paskubināt uz mierīgu dzīvošanu. Jaunās valdes locekļi atkal stādījās priekšā, viņus labi izbāra, uzlika ap 330 rubļu naudas soda, kura summa bija jānomaksā trīs dienu laikā. Jaunie rīcības komitejas locekļi citādi sodīti netika. Šoreiz gan nopēra trīs kalpus, kuri esot uradņiku tramdījuši. 10. februārī ieradās atkal Jaunpils karaspēka nodaļa, kura kratīja vairākas mājas, pie kam aizveda vairākus līdzi, bet pēc nedēļas visus atlaida. Šoreiz, mājas kratot, viens linu tīrītājs, pamanīdams zaldātus, sācis bēgt, bet ticis nošauts. Nošautais nebija ogrēnietis. Sestdien, 4. martā, atkal ieradās pie mums karaspēka nodaļa no Vecbebriem, kura izdarīja masu revīziju pagasta namā, skolā un muižā. Tā kā visas šīs reizes pagāja mierīgi, bez bargiem sodiem, satrauktie prāti sāka pamazām apmierināties, jo dzīve ritēja jau pilnīgi ierasto gaitu, bet 28. marts uzbudināja atkal visus no jauna. Lielās muižas⁸⁷ karaspēka nodaļa šodien pie mums izdarīja arestēšanas. Saņēma trīs personas un aizveda, to starpā bijušo rīcības komitejas priekšnieku Lutcu. Nodaļa gribējusi arestēt vēl kādus, bet tie acumirkļi nav bijuši mājās. Noteikts, ka drīzumā arestēs citus. Runā, ka tikšot arestēti pavisam 14. Nesaprotami, kādēļ tiek izdarītas arestēšanas, jo mūsu rīcības komitejas locekļi stādījās paši priekšā visur un tika atsvabināti. Kādēļ taisni tagad tiek arestēti, to dzirdēsim vēlāk. Kā rādās, dažam labam priecīgie Lieldienu svētki pārvērtīsies par bēdīgiem. Jāvēlas, kaut viss izietu par labu.

Sestdien, 11. martā, bija saimnieku un desmitnieku sapulce, jo pēc priekšraksta minētajā dienā bija jāizbalso no pagasta sabiedrībai kaitīgas personas. Lai kādi tiktu uzstādīti izbalsošanai, gala rezultāts tomēr bija: neviens netiek izbalsots. Pēdējā laikā dažos pagastos notiek ļoti daudzu personu izbalsošana, starp kuriem atrodas "liela" daļa tādu cilvēku, kurus izbalso brīvu uzskatu dēļ. Nožēlojami, ka šādas lietas notiek! Sabiedrībai vajag izbalsot huliģānus, bet ne brīva vārda domātājus. Pirmdien, 27. martā, pie mums ieradās jauns uradņiks, kurš ievietoja pagasta nama otrajā stāvā."⁸⁸

Bezvēsts pazudušā rīcības komitejas locekļa Paegļa sadurto un sakropļoto, žagaru kaudzē paslēpto liķi jūnija sākumā nejausi atrada grāvju racēji. Piederīgie vēlējās panākt, lai nogalināto apskata ārsts, ko policija neļāva, bet steidzās tajā pašā dienā liķi aprakt turpat

⁸⁷ Lielais pagasts, Madlienas pagasta nosaukums līdz 1925. gadam (tolaik Rīgas apriņķi).

⁸⁸ Mūsu Laiki, Nr.44 (07.04.1906)

mežā.⁸⁹ Dažas dienas vēlāk atklājās, ka Paegle maija mēneša pirmajās dienās bija arestēts un vests no Ogres uz Tīnūžiem. Ceļā viņš mēģinājis pavadoņiem izbēgt un ticis nošauts.⁹⁰

Pristava Joņina moku kambaris Ogrē

No 1906. gada 1. aprīļa par Rīgas apriņķa priekšnieka jaunāko palīgu tika iecelts poručiķis Aleksandrs Joņins, kurš Ogres stacijā ar 20 strazņikiem vadīja arestēto spīdzināšanas. Viņa skandalozā uzvešanās arī tuvāko draugu lokā bijusi neciešama; armijā viņš nav ieredzēts, un, kad Ogrē parādījusies vakance, Joņins atvaļināts rezervē un ieņēmis šo posteni. Šeit pavadītā aptuveni gada laikā viņš izpelnījās īsta slepkavnieka un sadista slavu. Nereti no Rīgas slepenpolicijas — apsūdzēto lielā skaita dēļ — upurus sūtīja uz Ogri, lai tur nopratināšana tiktu pabeigta.

“Pristava postenis un kanceleja atradās Pauzīša mājā⁹¹, otrajā stāvā, stacijas tuvumā. Ja tumšajā, drausmīgajā telpā, kuru sauca par nopratināšanas istabu, atskanēja ermoņikas un dziesmas, tad katram bija zināms, ka patlaban notiek spīdzināšana. No malu malām savestie cilvēki šē nika un gaidīja savu likteni.

Ogrē visbriesmīgākie, visnežēlīgākie cilvēku spīdzinātāji bija Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākais palīgs Joņins, šis izvirtulis ar bakurētaino seju, un viņa palīgi — uradņiks Lapainis, strazņiki Kišķis un Aleksandrs, kā arī bijušais skolotājs, Joņina rakstvedis Leimanis. Daudz, daudz ir to upuru, kurus Ogrē sakroploja un nošāva...”⁹²

J. Asara⁹³ sastādītajā Krievijas II Valsts domē iesniegtās interpelācijas⁹⁴ dokumentu publikācijā “*Spīdzināšanas Baltijā*” aprakstīta virkne faktu, kas izgaismo A. Joņina veikto spīdzināšanu raksturu. Tos izskatīšanai parlamentā apkopojis Valsts domes deputāts Ozols.

20. septembrī no Rīgas slepenpolicijas uz Lielvārdi, kur tolaik atradās dragūnu soda ekspedīcija ar pulkvedi Princu priekšgalā, tika nosūtīts Eduards Bīriņš ar Arnoldu Martinsonu. Ieradās Joņins, un ar dragūnu palīdzību sākās sišana un mocīšana. Arestantus sita ar nagaikām un pēc tam ievainotās vietas berzēja ar nagaiku kātiem jeb, kā izteicies Joņins, “*taisīja masāžu*”. Viņus spārdīja ar kājām, “*ar piešiem plēsa laukā miesu no ikriem, tā ka asinis plūda no zābakiem*”.

27. oktobrī arestētais un uz Ogri nosūtītais Jēkabs Sarenko tika izģērbts un piekauts ar drāts spieķi. Viņam izplūca matus, bārdus un ūsas, dzēsa papirosus izsmēķus uz miesas;

⁸⁹ Balss, Nr.109 (06.06.1906)

⁹⁰ Balss, Nr.113 (10.06.1906)

⁹¹ Ogres namsaimnieks Mārcis Pauzīts

⁹² Eduards Bīriņš, Manas atmiņas, 2010

⁹³ Jānis Asars (1877—1908), latviešu rakstnieks, revolucionārs, literatūrkritiķis un publicists. 1905. gada revolūcijas laikā aktīvi piedalījās sabiedriski politiskajos notikumos, darbojās Federatīvajā komitejā.

⁹⁴ Deputāta vai deputātu grupas oficiāls pieprasījums valdībai vai atsevišķam ministram dot paskaidrojumus (par kādu jautājumu vai vispārējo politisko kursu).

Joņins esot pašrocīgi rāvis viņu aiz dzimumorgāniem, spārdījis ar kājām un izsitis aci. Spīdzināšana turpinājusies veselu nedēļu. Atzīšanos nepanāca; arestēto nošāva.

26. novembrī Rīgā apcietināja vienu no Doles mācītāja Tauriša slepkavībā meklētājiem — Graudiņu — un aizveda uz Ogri pie aprīņa policijas priekšnieka jaunākā palīga. Viņš mēģinājis izbēgt, izlecot no otrā stāva pa logu, un viņu, gūstot, strazņiki nošāvuši. Pirms bēgšanas no Graudiņa izdevies izsist piecu citu Tauriša slepkavu vārdus, lai gan patiesībā, kā liecināja mācītāja muižas ļaudis, to bija tikai četri.⁹⁵

15. decembra naktī tika arestēti Frīdrihs Šeniņš un invalids I. Karnups. Viņus nosūtīja uz Ogri un visu nakti spīdzināja. Kad Šeniņš protestējis, Joņins sitis tam ar dūri pa gīmi, teikdams: “*Atvaino, atvaino, suns!*” Karnupu, kurš staigāja ar protēzi, piespieda atzīties, ka viņš esot kaujas družīnas loceklis. Šeniņu vainoja par proklamāciju izplatīšanu, bet atbrīvoja pierādījumu trūkuma dēļ.

12. decembrī uz Ogri tika aizsūtīta kāda Rīgā arestēta sieviete. Joņins ar četriem strazņikiem — Otto Rivitu un Sarzupu — viņu sita ar nagaikām un drāts spieķiem, draudēja ar šķērēm nogriezt degunu, sita pa seju un ceļgaliem un nedeļa ēst, prasot atklāt ieroču noliktavas atrašanās vietu. Viņu mocīja trīs nakts. Vairākas reizes sieviete zaudēja samaņu, un kādas varmācības ar viņu tika pastrādātas pa to laiku, nav zināms. Pierādījumu trūkuma dēļ viņu atbrīvoja pēc trim nedēļām. To, kā varēja notikt jebkādas neģēlības, E. Biriņš apliecina savās atmiņās:

“1906. gada oktobra mēnesī no Rīgas uz Ogri atveda kādu Jāni Bērziņu. Otrā dienā no Rīgas pie viņa ieradās māsa, jauna, glīta meitene, un lūdza Joņinu, lai atvēl satikšanos ar brālī. Pēc satikšanās Bērziņa māsu nelaida vairs projām. Joņins viņu paturēja Ogrē pa nakti. Ap pusnakti mēs dzirdējām sievietes izmisuma pilnus kliegšanas, bet drīz tie apklusā. Kāds strazņiks pienāca pie mūsu durvīm un pasacīja, ka Joņins licis Bērziņa māsu sasiet, tad pats pirmais ņēmis viņu izvarot, pēc viņa uradņiks Lapainis un tad liela daļa no strazņikiem pēc kārtas, neraugoties uz to, ka Bērziņa māsa jau bija zaudējusi samaņu. Strazņiks nosplāvēs un sacīja: “Cūkas!” Jānis Bērziņš sāka plēst sev matus un kliegt kā ārprātīgs. Sacēlām elliskīgu troksni. Mūsu kamerā iebruka piedzēruši strazņiki ar Joņinu un Lapaini priekšgalā un nežēlīgi mūs visus piekāva.

*Kad otrā rītā ieraudzīju Bērziņa māsu, viņa izskatījās tā, ka grūti bija viņu pazīt. Viņa raudāja. Kā aculiecinieces tam, ka Joņins pirmais izvaroja Bērziņa māsu, bija Anna Pūrena un vēl pāris arestētās sievietes, kuras atradās tanī pašā istabā, kur viņu ar varu izģērba kailu un sasēja.”*⁹⁶

K. Rozenbergs, kurš tika arestēts 1907. gada 1. janvārī pie Strazdu muižas fabrikas Rīgā, iepriekš tika sašauts un mocīts bijušajā “Bērtuļa” šņabja fabrikā. No turienes viņu

⁹⁵ Latvija (dienas avīze), Nr.239 (28.11.1906)

⁹⁶ Eduards Biriņš, *Manas atmiņas*, 2010

nosūtīja uz Ogri un tur spīdzināja tik ilgi, kamēr viņš atzinās par vainīgu. Joņins ar stangām esot rāvis ārā arestantam matu šķipsnas.

Tajā pašā laikā no Rembates uz Lielvārdi tika atvests sešdesmit gadus vecais dzelzceļa sargs Kroģers ar sievu un 23 gadus veco meitu. Visi trīs tika nogērbti un briesmīgi spīdzināti; pēc tam Kroģera meita nomira. Turpat tika atvesti zemnieki Vīlps un Jurgens no Ikšķiles, Fricis Štiģers, Liepiņš un Bērziņš no Jaunjelgavas, un visi tāpat tika piekauti un mocīti.

1907. gada 30. janvārī Teodors Kerevics pēc spīdzināšanas Rīgas slepenpolicijā tika nosūtīts uz Ogri, kur viņu spīdzināja tik ilgi, kamēr viņš atzina par vainīgu gan sevi, gan savu brāli, kurš jau iepriekš ar lauka kara tiesas spriedumu bija nošauts.

Mocīti tika arī bērni. Tika piekauta astoņus gadus vecā Rembates pagasta nabagu mājā dzīvojošās ubadzes Annas Purenas meitiņa Anna, prasot, lai viņa pasaka, kur atrodas tēvs. *“Viņu apvainoja par to, ka viņas tēvs esot politiskais mežabrālis un ka mazā Anniņa esot piegādājusi viņam ēdienu mežā. Joņins lika dragūniem mazo meitiņu pērt ar nagaikām. Kad atskanēja mazās 8 gadus vecās Anniņas vaimanas, tad mēs vecie, mokās norūdītie revolucionāri asaras vairs nevarējām valdīt.”*

Vēl dažus mēnešus vēlāk tā pati dragūnu nodaļa arestēja ilgi meklēto Zariņu⁹⁷ no Ropažiem, kuru apvainoja daudzos noziegumos. Kā smagāko noziegumu viņam pieskaitīja patvarīgu barona vietas ieņemšanu Ropažu muižā barona Volfa bēgšanas laikā, par ko draudēja neizbēgama nāve. Zariņu ilgāku laiku spīdzināja, lai izspiestu atzišanos un atrastu līdzvainīgos. Neskatoties uz to, Zariņš nevienu neizdeva, bet klusēdams pieņēma savu likteni Tīnūžu–Ogres mežā, kur viņu jau gaidīja izrakta bedre. Šāvēji gribējuši aizsiet acis, bet Zariņš to noraidījis un lūdzis atļaut noskaitīt tēvreizi: *“Visu, ko esmu jau redzējis un piedzīvojis, nu gribu vēl nāvei acīs ieskatīties”*.

“Pēc pirmās nopratināšanas dažas dienas gulēju un nemaz nevarēju pakustēties. Sāpēja visi locēkļi. Pēc dažām dienām atkal Lielvārdē ieradās Joņins. Lika dragūniem ievest mani moku kambarī. Nogāza mani gar zemi, un Joņins nolasīja kādu tur papīru, no kura sapratu, ka tieku apvainots par piederību pie Latviešu sociāldemokrātu savienības, ka es esot nelegālās avīzes “Strādnieks” izdevējs – redaktors. Tikko es pateicu, ka neko nezinu, uzreiz vairāki dragūni uz Joņina mājienu sāka tik šausmīgi kapāt mani ar nagaikām, ka, no lielām sāpēm pārņemts, sāku kliegt. Joņins sita mani ar kādu drāts sitamo. Dragūni spēra ar kājām, un virsnieki smējās. Mani piecēla stāvus. Dragūni mani turēja, un Joņins ar kailu zobenu plankaniski sita man pa kaklu un galvu. Sadaudzīto muguru un ievainojumus knaibīja ar pirkstiem un bakstīja ar nagaiku kātiem. Šis bija Joņina iemīļotais “masierēšanas” paņēmieni, kuru reālais tikai varēja izturēt. Pie spīdzināšanām pastāvīgi piedalījās sevišķi izlasīti dragūni, nežēlīgi

⁹⁷ Jēkabs Zariņš (Zarenko) (1880–1906) bijis galdnieks Ropažu pagastā. Viens no aktīvākajiem revolucionāro notikumu dalībniekiem pagastā. Ienākot soda ekspedīcijai, vairākus mēnešus bijis mežabrālis, tad dzīvojis Ķengaragā un Katlakalnā pie paziņām. 1906. gada oktobra beigās vai novembra sākumā apcietināts un aizvests uz Tīnūžu muižu, kur mocīts. Pēc lauka karatiesas lēmuma 1906. gada 16. decembrī nošauts.

un brutāli krievi. Starp dragūniem bija arī labsirdīgāki cilvēki, kuri mums juta līdzī. Piedāvāja papirosus, deva slepeni cukuru un tēju, sacīdami: “Brāliši, cik mums jūs žēl,” – pie tam dažam labam asaras noritēja pa vaigiem.

Bez manis Ogrē Joņins briesmīgi sita 1906. gada oktobra mēneša beigās arestēto Jēkabu Zariņu, sauktu Ješka. Līdz ar viņu arestēja tā 70 gadus veco tēvu un 60 gadus veco māti, kā arī 12 gadus veco brāli. Visus viņus sita ar no drātīm pītām nagaikām un gumijas sitamiem. Ješkas tēvam Joņins izplūca visu bārdi, māti spārdīja ar kājām, bet 12 gadus veco zēnu piesēja pie krēsla un sita ar gumijas un no drātīm pītiem sitamiem. Ješku ar zirgu sakām sa vilka kamolā un tad sita ar svina bumbu, sadauzītās miesas aplēja ar benzīnu un pielaida uguni. Lūpas un mēli Ješkam Joņins dedzināja ar papirosiem. Ješku apvainoja par piederību pie Latvijas sociāldemokrātijas kaujas organizācijas un par piedalīšanos konfiskācijā par labu partijas kasei. Par vainīgu viņš sevi neatzina un tika nodots Tīnūžu soda ekspedīcijas lauka kara tiesai, un 1906. gada novembra mēneša sākumā viņu nošāva turpat Tīnūžos. Ješkam visa miesa bija apdedzināta un sadauzīta, ka izskatījās kā jēlas gaļas gabals. Šis bija viens no visšausmīgāk samocītiem cilvēkiem, kādu esmu redzējis Baltijas moku kambaros. Līdz viņa aizvešanai uz Tīnūžiem visu laiku biju kopā ar viņu vienā kamerā.”⁹⁸

Kā soda izpildes vietu izmantoja mežiem apaugušos Zilos kalnus un apkārtni starp Ogrī un Tīnūžiem. Pār Joņina galvu tomēr savilkās smagi mākoņi. Par politieslodzītā Kupa izbēgšanu aprīņķa priekšnieks sodīja Joņinu ar rājienu, strazņiku Foļitaru — ar 7 dienām arestā, bet vecāko strazņiku Kiškurnu nodeva tiesai. Par Joņinu tika iesniegtas vairākas sūdzības, un rezultātā viņu pārcēla no Ogres uz kādu miestu Sosnovicas tuvumā...

Pretestība represijām un aizstāvības mēģinājumi

Redzot soda ekspedīciju cietsirdību un bieži praktizēto sodu piemērošanu nevainīgiem cilvēkiem, Rīgas un Jelgavas pareizticīgo metropolīts Agafangels (Aleksandrs Preobraženskis, 1854–1928) 1906. gada 19. janvārī publicēja apkārtrakstu, kurā lūdza priesterus no savas puses darīt visu iespējamo, lai gādātu par soda mīkstināšanu un nepamatoti apcietināto atbrīvošanu:

“Vispārējais dumpis nepagāja garām arī Baltijas guberņām. Šo guberņu nomierināšanai un revolucionārās kustības apspiešanai valdība bija spiesta spert visnopietnākos soļus — atsūtīt soda ekspedīcijas. Šo karaspēka nodaļu priekšniekiem izpildāms grūtais uzdevums — nomierināt šo apgabalu un dumpja vaininiekus visbargāk nosodīt. Ļoti grūts uzdevums ir uzrādīt vainīgos un apsargāt nevainīgos no ļaunprātīgu cilvēku patvarības un atriebības, taisni

⁹⁸Eduards Bīriņš, *Manas atmiņas*, 2010

tagad, kad laukos ļaužu prāti vispār ir uztraukti, visi kā sajukuši, īstā kārtība dzīvē un pārvaldībā izpostīta. Tādēļ tīri dabiski var notikt bēdīgi atgadījumi, ka nosoda, pat ļoti bargi, gluži nevainīgus vai arī vainīgus, bet ne tik vainīgus, ka tie būtu nosodāmi pēc visbargākajiem kara likumu noteikumiem.

To ievērojot, turēju par savu priestera pienākumu griezties ar padevīgu lūgumu pie Baltijas guberņu virspārvaldnieka, lai viņš likumīgā kārtā apsargātu tos, kas nav vainīgi pie dumpja, un mīkstinātu to vainīgo likteni, kas ņēmuši dalību nekārtību sarīkošanā aiz savas muļķības vai arī maldināti no vispārējās kustības. Saņēmis no Viņa augstās ekselences mana lūguma labvēlīgu ievērošanu un atļauju griezties pie viņa tamlīdzīgos gadījumos, es uzdodu Jums: ja pēc Jūsu dziļākās pārlicības, priestera apziņas un amata zvēresta pienākuma kaut kāds no Jūsu draudzes locekļiem — ja tas piederētu pat pie citas ticības, bet būtu Jums personīgi pazīstams — taptu saukts nevainīgs pie atbildības kā dumpja dalībnieks, kā arī tādos gadījumos, kad pie šādas atbildības sauktu personas, kas uzticamas un nav naidīgas valdībai, bet kustībā ievilkta ar draudiem, varmācību vai aiz bailēm no atriebības no dumpja aģitatoru puses, par to likt priekšā vietējām kara un civilām iestādēm un laipni lūgt, lai pirmos atsvabinātu pavisam no soda, bet otrajiem to mīkstinātu.”⁹⁹

Kā revolucionāru aizstāvis minams arī Edgars Švēde, bijušais Latvijas pirmais ģenerālkonsuls Vācijā un vēlākais Latvijas Bankas ģenerāldirektors. Būdams Tērbatas universitātes students, viņš vairākus gadus vasaras brīvdienas pavadīja kā audzinātājs vairākās krievu aristokrātu ģimenēs, kur cita starpā iepazinās ar ģenerāli Orlovu, 1906. gada soda ekspedīcijas vadītāju Latvijā. Šos sakarus Švēde izmantoja, lai glābtu no drošas nāves dažus karstgalvjus — 1905. gada revolūcijas dalībniekus.

Latvijā turpināja iesūtīt karaspēka daļas. 1906. gada 1. februārī ģenerāļa V. Sologuba rīcībā bija 12 tūkst. kājnieku un ap 3,9 tūkst. jātnieku, pavisam nepilni 16 tūkst. kareivju un 42 lielgabali, bet pāris mēnešu vēlāk — 19,1 tūkst. kareivju. Latvijā soda ekspedīcijām brīvprātīgi palīdzēja liels skaits baltvācu muižnieku — “goda policisti” vai t.s. pašaisardzības grupu dalībnieki.

Spiegi intensīvi strādāja gan politiskos, gan savtīgos nolūkos. Tīnūžu pagasta vecākais, spiegs Dukāts no Rutkumuižām, jau kādu laiku bija kāru aci noskatījies koloniālpreču tirgotāja Šmidta vērtīgām mantām piekrautajā veikala skatlogā. Tirgotājs Jānis Šmidts bija brālis vietējam skolotājam Pēterim Šmidtam, kuru meklēja soda ekspedīcija. 1906. gada februārī Dukāts ar Strelovicu uz ātru roku sastādīja izsmelošu apsūdzības rakstu par tirgotāju Šmidtu kā lielu dumpinieku un revolucionāru. Šmidtu arestēja, veikalu izdemolēja. Sīkākās mantas paņēma dragūni, bet vērtīgākās — šis ienesīgās operācijas organizators. Šmidtu veda uz Ropažiem un visu ceļu spīdzināja. Dragūni piesēja viņu pie segliem un, pilnos rikšos jādami, rāva līdzī. Kad upuris nokrita zemē, ar šauteņu resgaļiem palīdzēja tam atkal tikt kājās. *“Aiz Ropažu muižas daži dragūni, galvenie šāvēji un sitēji, sāk ar Šmidtu kaulēties. cik viņš*

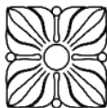
⁹⁹ Baltijas Vēstnesis, Nr.18 (24.01.1906)

ar mieru maksāt par savu dzīvību – naudas viņam esot diezgan. Izmisumā Šmidts tiešām sākmīnēt kādu sumu. Pēc tam dragūni pamāca, lai šaušanas brīdī metoties ceļos, šie būšot šautgaram, bet lai krītot zemē kā beigts. Dragūnus vadījis pazīstamais asinskalps Medinskis. Nētālu aiz Ropažu muižas pienācis šaušanas brīdis. Šmidts noieties ceļos un noticis viss, kā iepriekš runāts. Dragūni jājuši tālāk. arī Medinskis gribējis jāt, bet soļus divdesmit: pajājis. griezies atpakaļ. Piejājis pakritušajam un vērīgi apskatījis. Tad šausmīgs smaids pāradījies viņa velnišķīgajā sejā: “Ahā! Tu proti norīt arī lodes? Ne nekas... Došu tev drusku stiprāku porciju.” To teikdams viņš ietriecis vairākus šāvienus nelaimīgā Šmidta galvā, strauji pagriezis zirgu un aizauļojis dragūniem pakāļ.”

Šmita liķi soda ekspedīcija šķūtniekiem lika pārvest un nomest pie Tīnūžu skolas, domādama tādā veidā sagūstīt arī Pēteri Šmitu. Tas neizdevās. Pēteris Šmits ar pārējiem cīņubiedriem bēguļoja pa mežiem. Tomēr pēc vairākiem gadiem P. Šmitu arestēja Smoļenskas apkārtnē. Par revolucionāro darbību Tīnūžos, sapulču un mītiņu organizēšanu pret pastāvošo varu Smoļenskas tiesa viņam piesprieda astoņus gadus katorgā.

III. Mežabrāļu laiks un revolūcijas noriets

Jau 1906. gada sākumā revolūcija Latvijā bija satriekta. Daudzi tomēr negribēja padoties un, sabēguši mežos, turpināja pretoties. Tos mēdza saukt par “mežabrāļiem”, bet viņi nespēja grozīt cīņas iznākumu. Šim drūmajam laikmetam veltīta V. Plūdoņa balāde “Tīreļa noslēpums”:

*„...Dēls, pajemi pelēku akmeni
Un par zīmi uz kapa man uzstādi,
Lai zina, lai uziet ļautiņi,
Kur trūd mani salauztie kauliņi.”*

Jānis Levdonskis (1864–1906) bija Lielvārdes Kaparu māju saimnieks. Viņš aktīvi piedalījās revolucionārajos notikumos apkārtnē; mājās bieži notika nelegālas sapulces. Kopā ar dēlu Jāni viņš bija viens no uzbrukuma vadītājiem dragūnu nodaļai pie Lielvārdes kroga 1905. gada 27. novembrī, kad tika sagūstīti muižnieki. Jāni Levdonski kā vienu no galvenajiem revolucionāriem Lielvārdes apkaimē min gandrīz visi lielās Kokneses–Skrīveru–Lielvārdes prāvas apsūdzētie. Viņa dēls Jānis un meita Emīlija bija nelegālā LSDSP pulciņa organizatori un vadītāji; viņiem izdevās izglābties un vēlāk emigrēt. 1906. gada 2. janvārī soda ekspedīcija nodedzināja Kaparu mājas. Levdonski apcietināja 1906. gada 16. janvārī.

“1906. gada 12. oktobrī no Rīgas Centrālcietuma vēlu naktī Lielvārdē atveda Jāni Levdonski, 59 gadus vecu, un Mārtiņu Niedri, kuri ilgāku laiku tur bija nosēdējuši. Viņus abus apvainoja par piedalīšanos revolucionārajā kustībā 1905. gada rudenī. Izmeklēšanas tiesnesis bija atzinis viņus abus par vainīgiem, bet ģenerālgubernators nodeva viņus Lielvārdes soda ekspedīcijas rīcībā. Atbrauca Joņins un tūliņ lika dragūniem pērt veco Levdonski, lai atzīstoties par revolucionāru. Vecītim sadauzītās miesas rīvēja ar nagaiku kātiem, dedzināja lūpas ar papirosiem, sita ar nagaikām un spārdīja ar kājām. Joņins pielietoja visus savus vecos iemīļotos spīdzināšanas paņēmienus. Nevarēdams sāpes izciest, Levdonskis, kaut būdams

pilnīgi nevainīgs, atzinās par vainīgu, ka esot dragūniem uzbrucis un flintes atņēmis, ar vārdu sakot, uz visiem Joņina jautājumiem atbildēja ar jā. Kad Levdonski ieveda pie mums atpakaļ, viņš bija gluži slapjš no asinīm un briesmīgi vaimanāja. Naktī pēc tam viņš gribēja pakārties, bet aukla pārtrūka – un viņš nogāzās mums virsū. Otrā dienā Joņins lika Levdonskim parakstīt protokolu. Kad Levdonskis to atteicās darīt, aizrādīdams, ka tikai aiz pārāk lielām, neizciešamām sāpēm atzinies par vainīgu, tad Joņins sita tam ģimī, splāva acīs un lika dragūniem viņu pērt. Levdonskis atkal atzinās, bet tūlīņ zaudēja samaņu. Pēc dažām dienām, 1906. gada 17. oktobrī, Joņins atkal lika viņam protokolu parakstīt, bet Levdonskis arī šoreiz atteicās. Joņins ar Princi viņu briesmīgi mocīja. Nevarēdams vairāk sāpes izciest viņš lūdza, lai viņu vedot uz mežu, viņš parādīšot, kur glabājas dragūniem konfiscētās flintes. Kad Levdonski aizveda mežā, purvājā, tad viņš nokritis ceļos un kļiedzis: “Nošaujiet mani, vecu vīru, nolādētie, esmu gatavs mirt!” Joņins nekavējoties ar savu brauniņu iešāvis Jānim Levdonskim lodi pierē. Vecais vīrs uz vietas saļimis miris. Par Ļaudonska nošaušanu man stāstīja dragūni.”¹⁰⁰

Sākot ar 1906. gada februāri, vienību darbība pakāpeniski zaudēja militāro raksturu un ieguva galvenokārt policejisku raksturu. Karaspēks veica arestus un uzlika naudas sodus par telefona līniju bojāšanu, par slepkavībās vainoto neizdošanu utt. Tas dedzināja arī bēgulojošu slepkavu un laupītāju īpašumus.

Meklējot ieročus, 5. martā izvandīja Stopiņu pagasta Celma ģipša fabrikas strādnieku dzīvokļus. Ieročus neatrada, bet arestēja fabrikas apzinīgāko strādnieku, kalēju Rudzīti, un veda uz Tīnūžu muižu. Netālu no Tīnūžiem, mežā, piedzērušies dragūni mudināja Rudzīti bēgt. Saprotot, ap ko lieta grozās, viņš atteicās lēkt pāri lielceļa grāvim. Sekoja locēkļu laušana un grūšana ar varu pāri grāvim. Nākamajā rītā netālu no Tīnūžiem atrada sakropļoto Rudzīša liķi ar salauztām rokām un vairākiem zobena cirtieniem sašķeltu galvu. Apmēram tajā pašā vietā nedaudz vēlāk, 20. martā, lielā asiņu pelķē atrada Ikšķiles skrīvera palīga un Ogres māldera Kārļa Ploriņa liķi.

Soda ekspedīcija apmetās Stopiņu muižā (*domāta Kurtes muiža jeb Kurtenhof — Salaspils*). Ekspedīcijai kā goda policists tūdaļ pievienojās Medinskis un vēl kāds izbijis Ropažu obermežkungs Betičers. Stopiņu muižā tajā laikā gandrīz katru rītu notika apkārtnes spiegu sanāksmes. “Ieradās ar gataviem sarakstiem, kuros bieži rēgojās sarkani pasvītrojumi. Starp spiegiem, kuri gandrīz vai katru dienu ieradās Stopiņu muižā, bieži vien bija redzami Ikšķiles mācītājs Marnics, Kliģu Miķelsons un Luņģu Kārkliņš. Galvenokārt šai spiegu trīsvienībai jāpateicas par visām tām šausmām un nelaimēm, kuras tajā laikā piemeklēja mūsu kluso stūrīti. Savus Jūdasa darbus šie vīri veica ar sevišķu dedzību. Visi šie kungi, izņemot Kārkliņu, saņēmuši algu pēc nopelna. Savas tuvākās apkārtnes spiegs Pētersons tika nošauts savā mājā pa logu jau 1905. gada septembrī. 1907. gada vasarā alga pēc nopelna tika izmaksāta arī Kliģu Miķelsonam. Ceļā no pagastnama uz mājām viņam kāda mežabrāļa roka dāvināja sen pelnīto lodi. Marnicam toreiz izdevās izšmaukt, un savus Dieva kalpa uzdevumus

¹⁰⁰ Eduards Bīriņš, *Manas atmiņas*, 2010

viņš turpināja vienmēr tālāk, kaut gan no rokām, kuras viņš svētīdams pacēla, nerimstoši pilēja tautas asinis. Par saviem nopelniem viņš toreiz tika apbalvots ar ordeni, par kuru tautai no kanceles paziņoja: *“Dievs tas kungs dod ikvienam algu pēc nopelna. Arī mani viņa žēlastība ieraudzījusi. Zelta medaļa, kura man izsniegta no Dieva ieceltās varas, mirdz kā zelta ābols sudraba kausā.”* Viņu pēc Pasaules kara ķērusi¹⁰¹ lielniecisma vētra.”¹⁰²

*“Jelizovetogradas dragūnu pulka pirmā eskadra ir atgriezusies Lindenbergā pēc īslai-
cīgas uzturēšanās Rīgā un paliks tur izvietota visu vasaru. Tā kā Lindenbergā atrodas tikai 7
verstis attālumā no Ogres, mūsu jau tā pietiekami spēcīgos un brašos policijas spēkus ārkārtas
situācijā jebkurā laikā var atbalstīt dragūni. Policijas iecirknis Rihtera namā kopš vakardienas
ir pieslēgts esošajam telefona tīklam, caur kuru visi apkārtējie ipašumi ir savienoti savā starpā
un arī ar pilsētu.*

*Rihteru namā atrodas arī aizturēšanas telpa no apgabala atvestajiem dižciltīgo no-
ziedznieku gildes locekļiem, kas kalpo kā pagaidu dzīvesvieta un īslaicīgs pārtraukums viņu
“auglīgajām darbībām”. Pēc nepieciešamās sākotnējās pratināšanas ar viņiem pienācīgi apie-
tas. — Saskaņā ar “Bals” ziņām, Rihteru namā ir vairākas aizturēšanas telpas, no kurām ir
aizņemta tikai viena. Pagaidām, kā mani informēja Joņina kungs, pietiek ar vienu esošo aiz-
turēšanas telpu. Pa ceļam no Ikšķiles stacijas uz Eluisenšteinas rūpnīcu pirms dažām dienām
tika nošauti divi revolucionāri. Gandrīz tajā pašā vietā tika pastrādāts fabrikas vadītāja R.
Iršika kunga slepkavības mēģinājums, par kuru jau bija ziņots laikrakstos. Nozieguma vieta
atrodas aptuveni 10 verstu attālumā no Ogres. I. kungs nebija braucis no Ogres, kā ziņoja viens
laikraksts, bet gan no Ikšķiles stacijas uz fabriku. Šo skumjo incidentu pieminu tikai, lai no-
mierinātu satrauktos prātus. I. kungam kā fabrikas vadītājam varēja būt personīgi ienaidnieki,
jo īpaši tāpēc, ka viņš bija rajona administratora goda vietnieks, bet diez vai privātpersona, kas
devās vasaras atvaļinājumā. Un, ja kādam ir ienaidnieki, viņš var tos tikpat viegli satikt arī
citur kā šeit.”¹⁰³*

1906. gada vasarā mežabrāļu kustība aizvien vairāk zaudēja tautas simpātijas un at-
balstu. Zemnieku stāvoklis bija neapskaužams. Karaspēka daļu uzraudzība, represijas, fi-
ziskā izrēķināšanās, muižu ipašnieku veiktās ekonomiskās represijas un atriebība, kolektīvās
atbildības sistēmas izveidošana par mežabrāļu uzbrukumiem un milzīgās soda naudas, kas
tika uzliktas pagastiem par katru pārkāpumu, bija zemnieku ikdiena. Neviena mežabrāļu
veiktā operācija nepalika bez pēdām; visām tām sekoja soda ekspedīciju operācijas, kurās
cieta gan nevainīgi cilvēki, gan mežabrāļu atbalstītāji. Savukārt daudzu vienību cīnītāji sa-
mērā īsā laikā morāli pagrīma un kļuva par parastiem laupītājiem, kas postīja un nogalināja

¹⁰¹Boļševiki Marnicu apsūdzēja par piedalīšanos pretošanās cīnītāju nāvēssoda izpildē, piešķirot Svēto Ko-mūniju. Arestēts 12. janvārī un ieslodzīts Rīgas citadeles cietumā 15. janvārī. Naktī no 30. uz 31. janvārī, tāpat kā citi Baltijas garīdznieki, tika nošauts Biķernieku mežā.

¹⁰²Sociāldemokrāts, Nr.18 (23.01.1930)

¹⁰³Baltische Post, Nr.59 (10.05.1906)

bez izšķirības. Daudzas mežabrāļu grupas, tāpat kā kaujinieki, balansēja uz kriminālu darbību robežas; daudzas to arī pārkāpa.

Ar Madlienas mežabrāļiem saistīta Lielvārdes mācītāja Ludviga Cimmermaņa¹⁰⁴ nogalināšana. 1906. gada 19. augustā ap deviņiem vakarā mācītājmuižā ienākuši trīs apbruņoti vīrieši. Mācītāja nav bijis mājās; viņa ģimene — sieva Jekaterina, meita, divas māsas, brāļameita un ekonome — ēdusi vakariņas. Svešie savākuši no galda sudraba galda piederumus, sameklējuši ieročus, paņēmuši dārglietas, sudraba traukus, pulksteni un naudu. Promejot virtuves durvīs viņi satikuši mācītāju un to nošāvuši; ar diviem šāvieniem nogalināta arī atskrējusi sieva. Nogalinātajam mācītājam uzbrucēji paņēma zelta pulksteni. Rīgas apgabaltiesas ierēdņa ziņojumā prokuroram atzīmēts, ka nogalinātais mācītājs bijis “*ļoti bagāts, ļoti apspieda vietējos zemniekus, kuri viņu ļoti nemīlēja*”. Grupa darbojās Madlienas apkaimē un tās tuvākajos pagastos — Taurupē, Ķeipenē, Meņģelē, Lielvārdē, Skrīveros, Lēdmanē, Krapē, Nītaurē un Jaunpilī — un bija viena no lielākajām, labāk apbruņotajām un saliedētākajām mežabrāļu organizācijām bijušā Madlienas tautskolotāja Jāņa Liepiņa (Steņka) vadībā. Viņš bija viens no revolucionāro notikumu organizētājiem Madlienas, Skrīveru un Lielvārdes apkaimē 1905. gada vasarā un rudenī. Kokneses–Lielvārdes bruņotās sacelšanās prāvas izmeklēšanas materiāli liecina, ka tieši pēc Jāņa Liepiņa ierosinājuma tika nošauts 1905. gada 27. novembrī sagūstītais Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākais palīgs fon Pētersons, rakstvedis Maksimovičs un trīs čerkesi. Viņa vadītā vienība darbojās no 1906. gada janvāra līdz rudenim, kad pats J. Liepiņš devās uz Pēterburgu, tad Somiju un beidzot emigrēja uz Amerikas Savienotajām Valstīm. Šajā rajonā, neskatoties uz lielo policijas un karaspēka daudzumu, nepārtraukti notika visdažādākās mežabrāļu operācijas, kas rāda, ka nelieklajā reģionā patiešām bija karš, kurā tika iesaistīti visdažādākie sabiedrības slāņi.

1906. gada 2. septembrī Ikšķilē tika nošauts bijušais pagasta skrīveris, saimnieks Aleksandrs Miķelsons, kad tas pajūgā atgriezās no pagasta nama. Nekavējoties policija apkārtnē veica arestus, un uz aizdomu pamata tika apcietināts Ikšķiles Eglu māju rentnieka dēls Jānis Jirgens (30 g. v.) un Ikšķiles pagasta zemnieks Jānis Vīlps (19 g. v.), kas kalpojis Lielvārdē. Abi nošauti 1906. gada 27. septembrī.

1906. gada vēlā rudenī mežabrāļu kustība saruka: daudzi tās atbalstītāji bija fiziski iznīcināti vai atradās cietumos un izsūtījumā, citi pēc vairāku gadu nemierīgās un nestabilās dzīves vēlējās atgūt mieru. Arī LSD vadošajos orgānos pēc ilgām debatēm tika pieņemts lēmums mežabrāļu kustību apturēt.

Jūlijā ģenerāļa Orlova un ģenerāļa Vendta vadītās soda ekspedīcijas Vidzemē tika apvienotas vienā ekspedīcijā ģenerāļa Veršņina¹⁰⁵ vadībā ar pastāvīgu nometnes vietu Valmiermuižā.¹⁰⁶ A. Orlovs panāca Livonijas ģenerālgubernatora Sologuba, cilvēka, kurš viņa

¹⁰⁴ Ludvigs Gotfrīds Cimmermanis Zimmermans (* 1852. VI 09. Jelgava – † 1906. IX 13. Lielvārde) Rīgas rajona prāvests. Kopā ar ģimeni revolucionāru – anarhistu noslepkavots Lielvārdē.

¹⁰⁵ Aleksajs Veršņins (Вершинин Алексей Львович 1857 – 1922), ģenerālmajors, 1905.g. Atamana dzīvības gvardes pulka komandieris.

¹⁰⁶ Auseklis (Pēterburga), Nr.16 (28.07.1906)

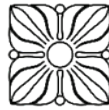
ieskatos bija pārāk "humāns" tiesiskuma atbalstītājs, atlaišanu un 1906. gada 17. oktobrī — pazīstamā Sibīrijas kārēja barona A. Meller-Zakomeļska iecelšanu šajā amatā; viņš deva Orlovam pilnīgu rīcības brīvību.

1906. gada decembrī laikraksti ziņoja, ka pabeigta izmeklēšana Rīgas apriņķa revolucionāru lietā, kura attiecās uz Skrīveriem, Lielvārdi, Koknesi u.c., un ka tā tikšot nodota Pagaidu kara tiesai Rīgā. Izvirzītas apsūdzības aptuveni 150 personām.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Latviešu Avīzes, Nr.102 (23.12.1906)

Noslēguma piezīmes

Oktobra manifests bija negaidīta piekāpšanās no cara puses un solis demokrātijas virzienā, pasludinot Valsts domes izveidošanu, vārda un sapulču brīvību, kā arī vairākas citas pilsoniskās brīvības un iespēju politisko partiju veidošanai. Partiesībā manifesta mērķis bija aplāpēt revolucionāro kustību, dodot ilūziju, ka turpmāk drīkstēs brīvi paust savu viedokli un caur vēlēšanām piedalīties pārvaldē, kaut varas groži tāpat palika patvaldības rokās.

Pagastu rīcības komitejām un tautas milicijai īsā laikā izdevās pārņemt vietējo varu, ieviest jaunu pārvaldes kārtību un pārņemt skolu, nodokļu, drošības un saimniecisko jautājumu kārtošānu. Šis pašpārvaldes mēģinājums bija drosmīgs, tomēr nestabils, tam trūka gan militāra spēka, gan pieredzes, gan vienotas stratēģijas.

Sociāldemokrātu uzsāktā revolucionārā kustība, panākumu iedvesmota, nebija gatava ar sasniegto apmierināties un eskalēja konfliktu. Bruņotā pretošanās, muižu dedzināšana, ieroču konfiskācijas un izrēķināšanās ar pretiniekiem radikalizēja konfliktu un deva pastāvošajai varai un baltvācu muižniecībai, aizsargājot savas intereses, ieganstu vērst savā rīcībā esošo represīvo mehānismu pilnā spēkā pret revolucionāriem, atgūstot pilnu kontroli un nodarot milzīgus zaudējumus revolūcijas atbalstītāju vidū. Soda ekspedīcijas kļuva par demonstratīvu terora mehānismu, kura mērķis bija salauzt revolucionāro kustību, iebiedēt zemnieku sabiedrību un atjaunot veco varas hierarhiju. Represiju vilnis radīja ilgstošu baiļu un naida mantojumu, kur īpaši smaga loma bija vietējiem ziņotājiem, goda policistiem un muižniecības pārstāvjiem, kuri nereti noteica, kurš kļūs par nākamo upuri.

Līdzīgi, kā visā Baltijā, 1905.–1907. gada notikumi Ikšķiles pagastā parāda, ka revolūcija nebija nejauša epizode. Tā izauga no ilgstošas sociālās, nacionālās un politiskās nevienlīdzības, no zemnieku un strādnieku neapmierinātības ar muižniecības privilēģijām, patvaldības iestāžu patvarību un ierobežotajām tiesībām ietekmēt savu dzīvi.

Mežabrāļu laiks bija revolūcijas pēdējais, izmisīgais posms. Daļa cīnītāju turpināja pretestību, taču arvien biežāk tā pārauga atriebībā, laupīšanā un vardarbībā, kas atsvešināja no kustības tos pašus zemniekus, kuru vārdā revolūcija bija sākta. Represijas, soda naudas, karaspēka klātbūtne un ikdienas bailes salauza sabiedrības spēju ilgstoši atbalstīt bruņotu pagrīdi. Revolūcija tika militāri sakauta, bet tās radītie jautājumi — par varu, īpašumu, tiesībām un nacionālo pašcieņu — nepazuda.

Šo notikumu izpratne iespējama tikai salīdzinot savstarpēji pretrunīgus avotus. Revolucionāru atmiņas uzsver cīņu pret apspiešanu, baltvācu liecības — īpašuma un kārtības sabrukumu, preses publikācijas bieži atspoguļo sava politiskā virziena aizspriedumus, bet izmeklēšanas un tiesu materiāli rāda represīvās varas valodu. Tieši šo balsu pretrunīgums ļauj saskatīt notikumu patieso asumu un vietējās sabiedrības sašķeltību.

Tādēļ 1905.–1907. gada revolūcija jāvērtē kā vardarbīga sadursme starp veco privilēģiju pasauli un jaunas politiskas pašapziņas dzimšanu. Revolūcija beidzās ar sakāvi, tomēr neatgriezeniski parādīja, ka vecā kārtība vairs nevar pastāvēt bez atklātas vardarbības. Ikšķīles pagasta pieredze šajā ziņā ir koncentrēts Vidzemes revolūcijas modelis — ar pašpārvaldes mēģinājumu, bruņotu pretestību, soda ekspedīciju teroru un ilgstošu vēsturiskās atmiņas konfliktu.

Izmantotie avoti

- Lapa, Līga. *Mežabrāļi Vidzemē 1906. g.* Rīga: Latvijas vēstures institūta žurnāls, 2009.
- Lapa, Līga. *Kaujinieku darbība 1905. gadā.* Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, 2010.
- Lapa, Līga. *Bruņotā cīņa Lielvārdes, Skrīveru, Kokneses un Stukmaņu apkaimē 1905. gada rudenī.* Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls, 2013.
- Lapa, Līga. *Kaujinieki un mežabrāļi 1905. gada revolūcijā Latvijā.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2018.
- Akermanis, Mārtiņš. *1905. gads Iksķilē, Ogrē un Ropažos.* Rīga: Latvijas vēstures pētīšanas biedrība, 1933.
- Ozoliņš, Roberts. *1905. gada sapnis.* Rīga: Latvijas vēstures pētīšanas biedrība, 1930.
- Bauģis, Pēteris; Kunkulis, Elmārs. *Lāčplēša zemē.* Rīga: Avots, 1989.
- Marnics, Harijs. *Kāvi pār Daugavu.* Apgāds Latvija, 1958.
- Marnics, Harijs. *Mūsu baltā Daugava.* Grāmatu Draugs, 1966.
- Янсон, П. *Карательные экспедиции в Прибалтийском крае в 1905–1907 гг.* Прибой, 1926.
- Zikins, Dmitrijs. *Teroristiskais karš pret impēriju.* Алгоритм, 2018.
- Vēstures žurnāls: *Красная летопись.* Ļeņingrada, 1922–1937.
- Vēstures žurnāls: *Красный Архив.* Maskava, 1922–1941.
- LKP Vēstures komiteja. *1905. gads.* Maskava, 1936.
- Nonācs, O. *Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju.* Kultūras Balss, 1930.
- Birkerts, P. *1905. g. revolūcijā cietušie Latvijas skolotāji.* 1927.